

T.C
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

Fatih ASLAN

AHMED MÜRŞİDÎ EFENDİ’NİN PENDNÂMESİNDEKİ DEĞER
EĞİTİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mehrali CALP

AĞRI
2019

22.02.2019

DOĞRULUK BEYANI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Ahmed Mürşidî Efendi’nin Pendnâmesindeki Değer Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntı için kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin bu anlamda kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Δ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Δ Tezim sadece Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Δ Tezimin... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tarih ve İmza

Fatih ASLAN

AHMED MÜRŞİDÎ EFENDÎ'NİN PENDNÂMESİNDEKİ DEĞER EĞİTİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ

Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehrali CALP danışmanlığında, Fatih ASLAN tarafından hazırlanan bu çalışma, .../.../2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak **oybirliği / oy çokluğu (.../...) ile kabul edilmiştir.**

Başkan :

İmza :

Üye :

İmza :

Üye :

İmza :

Yukarıdaki sonuç;

Enstitü Yönetim Kurulu .../.../2019 tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖN SÖZ

Değer, toplumdan topluma farklılık gösteren, insanların ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan ve çoğunluk tarafından kabul gören ortak düşünce, amaç, ahlaki ilke ve inançların bütünüdür. İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram, insanın kendisini ve evreni anlama ve anlamlandırma çabasını içinde barındırır. Toplumların arzuladıkları ideal insan, bu ortak değerleri özümsemiş ve kendini anlamış bireyler yetiştirmektir.

Kültür, bir milleti ayakta tutan ve onu geçmişten geleceğe taşıyan maddi ve manevi değerlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir yapıdır. Toplumsal değerlerin sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile aktarılması bu kültürel yapıda gerçekleşir. Toplum hayatını yansıtmada ayna görevi üstlenen edebi eserler, kültürel değerlere ait pek çok unsuru gelecek kuşaklara taşır. Bu anlamda büyük bir edebî birikime sahip olan Türk edebiyatı, zengin bir “değerler” hazinesini de bünyesinde barındırır. Duygu ve düşüncelerin aktarımında önemli bir rol üstlenen edebî eserler iyi, güzel ve doğrunun yanında, üstün ahlakı da topluma kazandırma işlevini üstlenmiştir.

İslamiyetin Türkler tarafından kabulüyle yeni bir hayat anlayışı edebî eserlere yansımıştır. İslami dönem Türk edebiyatının bir parçası olan tekke - tasavvuf edebiyatı, muhtevası bakımından değer eğitimi anlatma ve aktarmada önemli bir görev üstlenmiştir. Dönemin önemli bir mutasavvıfı olan, hayatını ilme ve talebe yetiştirmeye adan Diyarbakirli Ahmed Mürşidî Efendi “Pendnâme” adlı eseriyle, toplumsal değerlere ve insanın dünya-ahiret dengesini gözeterek yaşamasına hizmet etmiştir. Müellif, şiirlerinde zengin ve akıcı bir anlatımla dile getirdiği değerler yanında çeşitli menkıbelerle de insanlara iyiyi, güzeli, doğruyu telkin etmektedir.

Ahmed Mürşidî Efendi’nin Pendnâmesindeki değer unsurları incelenerek hazırlanan bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve araştırmanın sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde; değer eğitimi ve eğitim kavramı, değerlerin sınıflandırılması, değerlerin özellikleri ve fonksiyonları, değerler eğitiminde ailenin ve öğretmenin rolü, tasavvuf şiirlerinin değer eğitimindeki yeri, Türk milli eğitim sisteminde değer eğitimi başlıkları üzerinde durulmuş ve gerekli açıklamalar

yapılmıştır. Üçüncü bölümde; tasavvufun tanımı, tasavvuf edebiyatının oluşumu, tasavvuf edebiyatının özellikleri, mutasavvıf kavramı, Ahmed Mürşidî Efendi'nin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde; araştırmanın yöntemi açıklanmıştır. Beşinci bölümde; Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâme adlı eserinde değer eğitimi ile ilgili unsurlar tespit edilmiş ve günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Altıncı bölümde ise sonuç ve öneriler başlığıyla çalışmamızın değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmamızın gerçekleşmesinde, eseri bize tavsiye ederek başlamamıza vesile olan ve her daim katkılarını bizden esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Öğrt. Üyesi. Müzahir KILIÇ'a ve katkılarından dolayı Dr. Öğrt. Üyesi. Metin ERKAL'a, tezimizin araştırılmasında, yürütülmesinde değerli bilgilerini bizimle paylaşan, ilgi ve desteğini esirgemeyen, olumlu eleştirileriyle bize katkıda bulunan danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Mehrali CALP'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu çalışma sırasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve fedakârlıklarından dolayı kıymetli eşime teşekkür ederim.

Fatih Aslan

KISALTMALAR DİZİNİ

akt.	: Aktaran
BTS.	:Büyük Türkçe Sözlük
Ed.	:Editör
C.	:Cilt
Hız.	:Hazret
H.	:Hicri
DİB.	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DTS.	:Diyanet Terimler Sözlüğü
İA.	:İslam Ansiklopedisi
MEB.	:Milli Eğitim Bakanlığı
M.	:Miladi
S.	: Sayfa
TDE.	:Türk Dili ve Edebiyatı
TDK.	:Türk Dil Kurumu
TDVİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
UNESCO	:Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü
Vb.	:Ve benzer
vd.	:Ve diğerleri
Yy.	:Yüzyıl
YİBO	:Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

İÇİNDEKİLER

DOĞRULUK BEYANI	ii
TEZ KABUL TUTANAĞI	iii
ÖN SÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu.....	2
1.2 Araştırmanın Amacı.....	2
1.3 Araştırmanın Önemi.....	2
1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEĞER EĞİTİMİ.....	4
2.1 Eğitim ve Değer Kavramı.....	4
2.2 Değer Eğitimi.....	6
2.3 Değerlerin Sınıflandırılması.....	7
2.4 Değerlerin Özellikleri ve Fonksiyonları.....	10
2.5 Değerler Eğitiminde Ailenin Rolü.....	12

2.6	Değerler Eğitiminde Öğretmenin Rolü.....	13
2.7	Tasavvufî Şiirlerinin Değer Eğitimindeki Yeri.....	14
2.8	Türk Milli Eğitimin Sisteminde Değer Eğitimi.....	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	TASAVVUF VE TASAVVUF EDEBİYATI.....	18
3.1	Tasavvuf Kelimesinin Menşei.....	18
3.2	Tasavvufun Tanımı.....	19
3.3	Tasavvuf Edebiyatının Oluşumu.....	20
3.4	Tasavvuf Edebiyatının Özellikleri.....	21
3.5	Tasavvuf ve Mutasavvıf Kavramı.....	22
3.6	Ahmed Mürşidî Efendi'nin Hayatı.....	23
3.7	Ahmed Mürşidî Efendi'nin Eserleri	24
3.8.	Ahmed Mürşidî Efendi'nin Edebiyatımızdaki Yeri.....	25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.	YÖNTEM.....	26
4.1.	Araştırmanın Yöntemi/ Deseni/ Modeli.....	26
4.2.	Evren ve Örneklem/Çalışma Grubu/ Ana Madde	26
4.3.	Veri Toplama Araçları.....	26
4.4.	Verilerin Analizi.....	26

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.	BULGULAR VE YORUMLAR.....	27
5.1.	BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM HAKKINDAKİ BÖLÜM.....	28

5.2. FAKİRLİK HAKKINDAKİ BÖLÜM	31
5.3. DÜNYA MALI HAKKINDAKİ BÖLÜM	33
5.4. DÜNYA MÜLKÜ HAKKINDAKİ BÖLÜM	36
5.5. İŞİN SONUNU DÜŞÜNMEK HAKKINDAKİ BÖLÜM	39
5.6. TABİPLERİN SÖZÜNÜ DİNLEMEK HAKKINDAKİ BÖLÜM	42
5.7. BEŞ VAKİT NAMAZ HAKKINDAKİ BÖLÜM	44
5.8. ANNE-BABA HAKKINDAKİ BÖLÜM	48
5.9. KOMŞU HAKKI HAKKINDAKİ BÖLÜM	52
5.10. EŞLERİN KARŞILIKLI GÖREVLERİ HAKKINDAKİ BÖLÜM	55
5.11. NAMUSUN KORUNMASI HAKKINDAKİ BÖLÜM	57
5.12. RIZIK HAKKINDAKİ BÖLÜM	59
5.13. AÇGÖZLÜLÜK HAKKINDAKİ BÖLÜM	62
5.14. ZENGİNLİK HAKKINDAKİ BÖLÜM	65
5.15. HARAMDAN SAKINMA HAKKINDAKİ BÖLÜM	68
5.16. EMANETİ KORUMA HAKKINDAKİ BÖLÜM	71
5.17. DEVLET YÖNETİMİ HAKKINDAKİ BÖLÜM	73
5.18. KONUKLAR HAKKINDAKİ BÖLÜM	76
5.19. İHANET HAKKINDAKİ BÖLÜM	79
5.20. SABIR HAKKINDAKİ BÖLÜM	82
5.21. DEDİKODU HAKKINDAKİ BÖLÜM	85
5.22. KENDİNİ BEĞENME HAKKINDAKİ BÖLÜM	88
5.23. KİBİR HAKKINDAKİ BÖLÜM	91
5.24. TEVBE VE İSTİĞFAR HAKKINDAKİ BÖLÜM	94
5.25. GÜNAHLARDAN KAÇINMA HAKKINDAKİ BÖLÜM	97

5.26. DUA VE YARDIM TALEBİ HAKKINDAKİ BÖLÜM	100
5.27. ŞÜKÜR VE HAMD HAKKINDAKİ BÖLÜM	103
5.28. İLAHİ AŞK HAKKINDAKİ BÖLÜM	106
5.29. İLİM VE ALİM HAKKINDAKİ BÖLÜM	109
5.30. ÖLÜMÜ DÜŞÜNME HAKKINDAKİ BÖLÜM	112

ALTINCI BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	115
6.1. Sonuç.....	115
6.2. Öneriler.....	116
KAYNAKÇA.....	118
ÖZGEÇMİŞ.....	121

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
“AHMED MÜRŞİDÎ EFENDİ’NİN PENDNÂMESİNDEKİ DEĞER
EĞİTİMİ UNSURLARININ İNCELENMESİ”

Fatih ASLAN
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehrali CALP

2019, XII+136 sayfa

Jüri: Dr. Öğrt. Üye. Müzahir KILIÇ
Dr. Öğrt. Üye. Aptulkerim DİNÇ
Doç. Dr. Mehrali CALP

Bu çalışmanın amacı, Dinî - Tasavvuf Edebiyat geleneğinde yetişen Diyarbakırlı âlim ve arif Ahmed Mürşidî Efendi’nin hayatını ve edebî şahsiyetini araştırmak; Dinî - Tasavvuf Edebiyat geleneği içindeki yerini; ‘Pendnâme’ adlı eserinin değer eğitimi açısından önemini belirlemektir. Ayrıca bu çalışmada kültürümüzün bir parçası olan tasavvuf geleneğinin toplumun eğitimindeki işlevini göstermek ve ortaya koyduğu değerleri incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada metin incelemesine dayalı nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma yapılırken mutasavvıf şahsiyetin Pendnâme adlı eseri incelenmiş ve beyitler halinde manzum olarak yazılmış bu eserdeki “değer eğitimi” unsurları tespit edilmiştir. Tespit edilen bu unsurlar çeşitli değer başlıkları altında incelenmiştir. Bu değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Belirlenen değer eğitimi unsurlarının eğitimdeki işlevine ve üstlendiği rolün önemine, Ahmed Mürşidî Efendi’nin şiirleriyle bu alana yaptığı katkıya, bu şiirlerin nesillerin bilinçlenmesinde ve değerlerin edinilmesindeki etkisine ilişkin verilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed Mürşidî, Değer, Eğitim

ABSTRACT
MASTER’S THESIS
INVESTIGATION OF ELEMENTS OF VALUE EDUCATION IN THE
PENDNAM OF AHMED MURSIDI EFENDI

Fatih ASLAN
Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Mehrali CALP
2019, Page: xii+136

Jüri: Dr. Öğrt. Üye. Müzahir KILIÇ
Dr. Öğrt. Üye. Aptulkerim DİNÇ
Doç. Dr. Mehrali CALP

The aim of this study is to investigate the life and literary personality of Ahmed Mürşidî Efendi, a scholar and wise man of Diyarbekir, who grew up in the tradition of Religious - Sufism Literature is to determine its place in Religious - Sufism Literature tradition and the importance of ‘Pendname’ in terms of value education. Besides, it is aimed to show the functions of the tradition of Sufism, which is a part of our culture, in the education of the society and to examine the values it puts forth. For this purpose, document analysis, which is one of the qualitative research methods based on text analysis was used. While the research was carried out, the work of the sufi person, named Pendname, were examined and the “value education” elements in this work written in verses in couplets were determined. These elements were examined under various value headings. The place and importance of these values in today’s social life were explained and interpreted. Data on the function of the determined value education elements in education and the importance of the role it undertakes, the contribution of Ahmed Mürşidî Efendi to this field with his poems and the effect of these poems on the consciousness of generations and the acquisition of values have been reached.

Key words: Sufism, Ahmed Mürşidî, Value, Education

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

İslamiyetin doğuşuyla başlayan Tasavvufî hayat, işaret ettiği mana ve hükümlerin birçoğuyla Hz.Peygamberin zamanında ve onun hayatından örneklerle ortaya çıktığı söylenebilir. Hz. Peygamber gerek yaşadığı sade hayat ve gerekse üstün ahlak ve seciyesi ile tasavvufi hayata kaynaklık etmiştir. O'nun bu yaşayışı öncelikle sahabeler tarafından benimsenmiş; ardından tasavvuf öğretisinin kaynağı olmuştur.

Tasavvuf, lügat manası itibariyle “Gönlünü Allah sevgisine bağlama”; ıstılahi manada ise “Zühd ve takva ile ruhu temizleyip Hakk'ın ahlakı ile ahlaklanmak, kendi varlığını Hakk sevgisinde eriterek masivadan ilgiyi kesmek ve bu hal içinde O'nun emir ve yasaklarına tam bir uyuşla sonsuz mutluluğa ermektir.” (Güzel, 2009, 147) Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kişi her daim huzur-u İlahide olduğunu düşünecek ve kalbini dünyaya ait bütün ilişkilerden (masivadan) temizleyecektir.

Halk Edebiyatının bir kolu olarak gelişen Tekke-Tasavvuf Edebiyatı, tasavvufla uğraşan kişilerin (Mutasavvıfların) ortaya koyduğu ürünleri kapsayan bir edebiyat türü olarak nitelendirilebilir. Temelde bu anlayış üzerine inşa edilen tasavvuf, Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle de yayılmış ve gelişmiş, günümüze kadar gelmiştir.

“Türklerin İslamiyet'e girişleri, tasavvuf hareketinin İslam'da kurumsallaştığı, tarikatların oluştuğu 12.yy ve öncesinde tasavvufun toplum ve birey hayatında ne denli vazgeçilmez bir unsur olduğu tarih kitaplarımızda mevcuttur. İslamiyetle birlikte tasavvufun da Türkler arasında yaygınlaşması, doğal olarak Semerkand, Buhara, Fergana gibi Türk-İslam çevrelerinde oluşmaya başlamış ve buralarda da tasavvufun temsilcilerinden şeyhlere tesadüf edilmeye başlanmıştır. Yusuf Has Hacib ve Ahmed Yesevî'nin ortaya çıkışına kadar Türkler arasında Muhammed Ma'sûk Tûsi, Emir Ali Abû gibi mutasavvıflar da yetişti. Ahmed Yesevî ile birlikte tasavvuf hareketi Türkler arasında genel bir hâl aldı. Çünkü Ahmed Yesevî bu dönemde; Mansur Ata, Harezmi Sa'id Ata, Süleyman Hakîm Ata, Lokman Perende gibi halifeleri ve binlerce müridi yetiştirip muhtelif Türk coğrafi bölgelerine gönderdi. Yesevî'nin kurduğu bu tarikat, bunlar eliyle Türkistan'da ve daha sonra da Anadolu ve Balkanlar'da hızla yaygınlaştı.” (Güzel, 2009) Çok eski tarihlerden günümüze kadar gelen bu gelenek aynı zamanda halkın değerlerini ve kültürel birikimlerini de ortaya koymuştur. Başta Hoca Ahmet Yesevî, Hoca Dehhani, Yunus Emre, olmak üzere daha sonraları Hacı Bektaş-ı Veli

Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram-ı Veli, Eşrefoğlu Rumî, Pir Sultan Abdal, Niyazî-i Mısırî, Sinân-ı Ümmî, Hüdâî, Sezaî, Kuddusî, Turâbî ve daha pek çok mutasavvıf şahsiyetin yetiştiği bu alan, toplumda da karşılık görmüş ve bu mutasavvıflar gerek eserleriyle gerek örnek şahsiyetleriyle unutulmaz olmuşlardır. “Mutasavvıflar tarafından oluşturulan bu eserlerin hem toplumun eğitiminde hem de topluma manen belirli değerleri aktarmada önemli roller üstlendiği tarafımızca değerlendirilmektedir. İslamî temele dayanan ahlâk ve âdâb kâidelerini veciz ifâdelerle dile getirerek insanlara ve bilhassa genç nesillere öğüt vermek amacı ile kaleme alınmış eserler çoklukla nasihatnâme, pendnâme gibi adlar almıştır.” (Mermutlu, 2012, 11)

Ahlâk, edebiyatın başlıca konularından biridir. Öğretici amaç güden eserlerle, dinî-tasavvufî eserlerde ahlâk konusu geniş ölçüde yer alır. “Doğruyu, iyiyi ve faydalıyı göstermek için söylenmiş atasözleri, başlangıcından beri edebiyatımızda didaktik unsurların ve öğüt verme geleneğinin en önemli göstergesidir. Kalıplaşmış şekilleri olan, bazen yarı manzum nasihatnâmelerin ilk örnekleri diyebileceğimiz atasözleri manzum nasihatnâmelerin ilk örnekleri sayılabilir.” (TDE Ansiklopedisi, 241) Bu bakımdan incelediğimiz bu eser hem manzum olması itibarıyla hem de ihtiva ettiği değerler bakımından klasik örneklerle uygundur.

Toplumların eğitiminde, manevi değerlerin kazandırılmasında örnek şahsiyetlerin rolü büyüktür. 18.yy’da yaşayan Ahmed Mürşidî Efendi de eserleri ve yaşantısıyla örnek bir mutasavvıftır. Pendnâme adlı eseriyle tasavvuf edebiyatı alanına büyük katkılar sunmuş olan Ahmed Mürşidî Efendi’nin bu eseri değer eğitimi adı altında incelenmiştir.

1.1 Problem Durumu

Bu çalışmada Ahmed Mürşidî Efendi’nin Pendnâme adlı manzum eseri incelenmiş ve bu eserdeki ahlak ve eğitimle ilgili değerler belirlenmiştir. Bu eser üzerinde “değerler” konusunda herhangi bir bilimsel araştırma yapılmamıştır. “Ahmed Mürşidî Efendi’nin yazdığı bu eserdeki değer eğitimi unsurları nelerdir?”, “Bu unsurlarının değer aktarımı alanındaki etkileri nelerdir?” gibi sorular araştırmanın problemini oluşturmuştur.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Ahmed Mürşidî Efendi'nin yazmış olduğu Pendnâme adlı manzum eserin içinde yer alan değer eğitimi unsurların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

“Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâmesindeki Değer Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi” başlıklı bu çalışma değer eğitimi unsurlarıyla Tekke-Tasavvuf edebiyatının ilişkisini ortaya koymak bakımından önem taşımaktadır. Bunun yanında toplumların eğitiminde ve değerlerin bir sonraki nesle aktarılmasında manzum bir eserin üstlendiği rolün önemi ve ezberlenebilmesindeki işlevselliği de bu araştırmamızın başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâme adlı eseri ile sınırlandırılmıştır. Müellifin diğer eserleri araştırma kapsamına dâhil edilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEĞER EĞİTİMİ

Çalışmanın bu bölümünde eğitim ve değer kavramlarından yola çıkarak; değer eğitime, değerlerin sınıflandırılmasına, değerlerin özellik ve fonksiyonlarına, değerler eğitiminde ailenin ve öğretmenin rolüne, değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımlara, tasavvuf geleneğinde değerlerin işleniş boyutuna ve Milli Eğitim sisteminde değerlerin işlevselliğine değinilmiş ve bu konuyla ilgili araştırmanın sonuçları ifade edilmiştir.

2.1. Eğitim ve Değer Kavramı

İnsanın dünyaya gelişinden itibaren başlayan, gelişen ve yenilenen bir kavram olan eğitimin pek çok tanımı yapılmış ve hemen hemen herkes tarafından üzerinde düşünülen ortak konu olmuştur. Çünkü ya kendimiz ya bir yakınımız bu sürecin içerisinde varlığımızı sürdürüyoruz. Bundan dolayı bir toplumda eğitimden bahsedilince ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde insanlar konuya müdahil olup kanaatlerini ifade etmişlerdir. Farklı bakış açılarıyla ifade edilmeye çalışılan bu kavramın sabit bir tanımının olmayışı, aslında eğitimin ne kadar kapsamlı bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Bilim adamlarından filozoflara, din adamlarından devlet yöneticilerine kadar toplumun her kesiminden insanlar eğitimin çeşitli tanımlarını yapmışlardır.

“Eğitim, bireyde kendi yaşantıları yoluyla davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.”(Tylor, 1950, akt. Ertürk, 1988)

“Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir.” (Ertürk, 1973)

“Eğitim, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir.” (Fidan, 1985)

“Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda uygulama değeri olan yetenek, yöneliş ve diğer davranış örüntülerini kazandığı süreçler toplamıdır.” (Demirel ve Kaya, 2002)

“Seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında sosyal yeterlik ve optimum bireysel gelişmeyi sağlayan sosyal bir süreçtir.” (Fidan ve Erden, 1991)

Emile Durkhem’e göre eğitim: Sosyal hayat bakımından yetişmiş nesillerin, henüz bu hayata ulaşmamış olan nesiller üzerindeki etkileridir.

Jean Jacques Rousseau’ya göre eğitim: Tabiata göre insan yetiştirmedir.

İsmail Hakkı Baltacı'ya göre eğitim: Çocukların hayata hazırlanması sürecidir.

Yusuf Has Hacıp'e göre eğitim: Olumlu davranışları kazanma ve bu şekilde hayata hazırlama sürecidir.

Sanat akımların göre eğitim:

“İdealizm’e göre eğitim: İnsanın bilinçlice ve özgürce Allah’a ulaşmak için sürdürdüğü aralıksız çabalarıdır.

Realizm’e göre eğitim: Yeni kuşaklara kültürel mirası aktararak, onları toplumsal uyuma hazırlama sürecidir.

Pragmatizm’e göre eğitim: Kişiyi yaşantılarını inşa yoluyla yeniden yetiştirme sürecidir.

Naturalizm’e göre eğitim: Kişinin doğal olgunlaşmasını arttırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir.” (Gürsel ve Hesapçioğlu, 2011)

“Eğitimle ilgili yapılan bu tanımlardan yola çıkarak eğitimin ortak özelliklerinin şunlar olduğu söylenebilir:

1. Eğitim bir süreçtir.
2. Eğitimde bireyin kendi yaşantılarının olması gerekir.
3. Eğitim davranış değiştirmeyi amaçlamaktadır.
4. Değiştirilmesi gereken davranışların ‘istendik’ olması gerekir.” (Gürsel, 2003)

Eğitim kavramının farklı biçimlerde tanımlanmasının nedenleri de şunlardır diyebiliriz:

- Eğitim kapsamı ve muhtevası geniş olan bir konudur. Örneğin: Trafik eğitimi, çıraklık eğitimi, halk eğitimi, çocuk eğitimi, özel eğitim vb.
- Eğitim dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle; yapısında değişim olan bir kavramın değişmez bir tanımının yapılması zordur.
- Eğitimden, eğitime taraf olanların beklentileri farklı olabilir. Bu farklılık tanımlara da yansiyabilir.
- Eğitim kavramının dayandığı felsefi akıma göre hedefi, kazandırılacak davranışları, yöntemi, kullandığı araç gereçler ve ölçme değerlendirme durumları değiştiğinden tek bir tanım konusunda uzlaşmak neredeyse imkânsızdır. (Büyükkaragöz, 1997)

Değer kavramı:

Değer kavramı da tıpkı eğitim gibi üzerinde ittifak edilen bir tanımın olmaması yönüyle dikkat çeker. “Değer” her ne kadar ortak bir unsuru ifade etmeye çalışsa da insanların zihin dünyalarında, hayatı algılayışlarında ve yetiştikleri çevrenin farklılığı dolayısıyla çeşitli tanımları olmuş bir kavramdır.

“Bireyler, toplumsal kurallar, gelenekler ve görenekler yoluyla “iyi - kötü”yü ve “doğru - yanlış”ı ayırmayı ve kendi ahlâk ilkeleri doğrultusunda bir ölçü edinmeyi öğrenirler.” (Beill, 2003). Edinilen bu ölçü değer adı verilen kanaatler ve inançlar bütünü oluşturur.

Değer kavramı için genel olarak şu şekilde tanımlamaların yapıldığını görmekteyiz:

“Terim olarak “değer” bizim objeleri, insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi, kötü, arzu edilen, istenmeyen ve bunun gibi yargılarımızı oluşturan standartlarımızı ve prensiplerimizi ifade eder.” (Halstead & Tylor, 2000 akt. Özen)

(Çelikkaya, 1996, akt. Özen), değeri: “Bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insanî, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetler.” olarak tanımlamıştır.

(Tezcan, 1974 akt. Yazıcı) ise: “Değerlerin bütün kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütler.” olduğunu ifade etmiştir.

“Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır.” (<http://www.sosyalbilgiler.gen.tr>)

Ahlaki açıdan: “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.” (BTS)

Toplumbilimde: Bir milletin sahip olduğu kültürel, sosyal, ekonomik ve bilimsel değerlerin yanında, manevi değerlerini de kapsayan öğelerin bütünü anlamlarına sahiptir.

Yukarıdaki tanımları değerlendirdiğimizde “değer” için şu ifadeleri kullanabiliriz:

Değer, toplumdan topluma farklılıklar gösterse bile insan olmanın kazandırdığı idrak kabiliyetinin ve duygu zenginliğinin bir araya gelerek hayatı ve eşyayı anlama ve anlamlandırma çabasının nesilden nesile, kültür vasıtasıyla aktarılması işidir. Bu açıdan değerlerin toplumdan topluma ve zaman içinde değişmesi kaçınılmaz olur.

Eğitimin ve değer tanımlarına ve özelliklerine bu şekilde değindikten sonra, değer eğitiminin ne olduğu ve neden değer eğitimi üzerinde çalışma yaptığımıza geçebiliriz.

2.2. Değer Eğitimi

İnsanlar önce hayatta kalmayı, sonrasında hayatı hep daha iyi şartlarda yaşamayı temel amaç edinmişlerdir. Bu amacı gerçekleştirebilmenin en etkili yolu, insanlığın elde ettiği başarıları, kazanımları ve değerleri yeni nesillere aktarabilmektir. Eğitimin temel hedeflerinden biri de değerler üretmek ve bunları öğrencilere aktararak yaşatmaktır. Bu bağlamda değerler eğitimi için yapılan tanımlara bakalım:

➤ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından değerler eğitimi: “Çocukların ve gençlerin pozitif değerleri keşfedip geliştirmeleri ve kendi potansiyellerine göre ilerlemeleri için yürütülen eğitimsel gayretler.” olarak tanımlanmaktadır.

➤ “İnsanın belirli değerleri fark etmesi, o değerlerden yeni değerler ortaya çıkarması, ortaya çıkarttığı değerleri benimsemesi ve kendi kişiliğini bu değerlere göre bir davranışa dönüştürmesi ancak eğitim ile gerçekleşir. Bu eğitime ise değerler eğitimi ismi verilmektedir.” (Yeşil ve Aydın, 2007, s. 65)

Temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek; aile, toplum ve okulun başlıca görevleri arasındadır.(Yazıcı, 2006)

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere değerler eğitimi, bir toplumu toplum payan unsurların başında gelmektedir. Bunun için toplumu oluşturan bireylerin, ailenin, çevrenin vb. unsurların değerleri yaşama ve yaşatma konusunda hassas davranmaları son derece elzemdir. Bu gayretin neticesinde iyi bir insan, iyi bir yaşam ve hem maddeten hem de manen sağlıklı toplumların oluşması hayalden uzak bir gerçekliğe dönüşür.

Tasavvufi bir eserin bu açıdan incelenmesi ve içerisindeki değerlerin halka nasıl ulaştırıldığı ve toplumu nasıl yönlendirip yetiştirdiği de değerler eğitimi açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızın asıl amacı da bu konu üzerinde değerlendirme yapmaktır.

2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı, pek çok sosyal bilimin çalışma alanına konu olmuştur. “Antropologlar, sosyologlar, siyasal bilim adamları ve psikologlar, kültürel, sosyal, kurumsal ve bireysel değerler ve değer sistemleri ile farklı derecelerde ilgilenmişlerdir. Değerlerin tanımlanması konusunda yaşanan güçlükler, bunların nasıl sınıflandırılacağı konusunda da kendisini göstermektedir. Çünkü gerek değerlerin sınıflandırılması gerekse temel değerlerin neler olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür.” (Kluchohn, Strodtbeck, 1973, akt. Aydın)

Değerler değişik şekillerde tartışılmıştır. Sosyolojik anlamda toplumsal değerler ve bireysel değerler ayrımı yapıldığı gibi, ahlaksal açıdan etik olan ve olmayan değerlerden söz edilmektedir. “Değerler, genel veya özel, sürekli veya geçici oluşlarına, zorlayıcılık derecelerine ve işlevlerine göre de sınıflandırılabilir.” (Ünal, 1981).

“Sosyal değişim ve modernleşme süreciyle birlikte, değerlerin, özellikle kaynak ve içerikleri dikkate alınarak bazen aşkın ve dünyevi, bazen de modern ve geleneksel biçiminde sınıflandırıldıkları görülmektedir.” (Bartelds, Debats, 1996) Bir yandan değerlerden, gerçekte var olmayan zihinsel yapılar olarak söz edilirken, diğer yandan da değerler, felsefi açıdan “yaşam yolları” veya “değer yönelimleri” gibi tercihler şeklinde belirtilmiştir. “Değerler, belirli kişilik tiplerinde eşit olarak bulunma veya davranışa bir standart, kriter olarak hizmet eden bireysel ya da toplumsal fikirler olma veya beklenenin kavramsallaştırılması açılarından da incelenmiştir.” (Karakitapoğlu, 1996)

“Değerler üzerinde yapılan araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan en çok bilinen ve kabul edilenler: Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz’a ait olanlardır.” (Yazıcı, 2006) Bu sınıflamaları şu şekilde göstermek mümkündür.

➤ Nelson’a göre değerler; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak üçe ayrılır. (Naylor ve Diem, 1987, 347; Akbaş, 2004: s. 32-33)

Tablo 1: Nelson’a göre değerlerin sınıflandırılması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler bireyin seçim yapmasıyla, hobileriyle ve kişisel tercihleriyle ilişkilidir.
Grup Değerleri	Belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Aile, dini veya siyasi bir grup olabilir.
Sosyal Değerler	Adalet, eşitlik, saygı, özgürlük, barış, saygı vb. değerlerdir. Sosyal değerlerin oluşabilmesi için sosyalleşme ve sosyal bilinç kavramları kullanılmalıdır.

- Rokeach’a göre değerler: Tablo 2’de verildiği gibi; Temel değerler (Terminal) ve Araç değerler (Instrumental) olmak üzere iki gruba ayrılır. (Akt; Naylor ve Diem, 1987. s.349)

Tablo 2: Rokeach’a göre değerlerin sınıflandırılması

Temel Değerler	Arzu edilen nihai değerleri içerir.	Başarı, öz saygı, zevk, dostluk, mutluluk, fazilet...
Araç Değerler	Temel değerlere ulaşmak için kullanılacak davranış tarzlarını ifade eder.	Cesaret, sorumluluk, hırslı, neşeli, kabiliyet dürüst...

- Spranger, değerleri altı temel gruba ayırmıştır. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarıdır. Tablo 3 (Akbaş, 2004, s.30-31)

Tablo 3: Spranger’ e göre değerlerin sınıflandırılması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir

	çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmek, yardım ve diğergam olma esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır. Bencil değildir.
Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

- Schwartz ise değerleri; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönetim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olmak üzere on farklı grupta incelemektedir.

Tablo 4: Schwartz’a göre değerlerin sınıflandırılması

Kök Değer	Açıklama	Değerler
Güç	Toplumsal konum, denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, zengin olmak
Başarı	Toplumsal standartları temel alan başarı yönelimi.	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, zeki olmak...
Hazcılık	Bireysel zevke, hazza yönelim.	Zevk, hayattan tat alma...
Uyarılım	Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, heyecanlı bir yaşantı...
Özyönetim	Düşünce ve eylemde bağımsızlık.	Yaratıcı olmak, merak duymak, özgür olmak, kendine saygısı olmak...
Evrenselcilik	Anlayışlılık, hoşgörü ve insanlığın iyiliğini gözetmek.	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, adalet, eşitlik, barış istemek...

Hamilik	Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetmesi ve geliştirmesi.	Yardımsaver olmak, dürüst olmak, affetmek, sadık olmak, manevi hayat...
Geleneksellik	Töre, kültür ya da fikirlere saygı ve bağlılık.	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabul etmek.
Uyum	Başkalarına zarar verebilecek davranışların ve dürtülerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek...
Güvenlik	Toplumsal ve kişinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin devamı, iyiliğe karşılık vermek...

2.4. Değerlerin Özellikleri ve Fonksiyonları

Değerlerin, toplumdan topluma ve zaman içinde değişmesi kaçınılmazdır. Toplumlar, çocuklarının değerler doğrultusunda bazı davranışları sergilemesini önemser. Örneğin; Sevgi, saygı, dürüstlük, dostluk, paylaşma, dayanışma, temizlik ve benzerleri hemen her toplumda önemsenen toplumsal değerlerdir. Değerler toplum için önemli olduğundan, bu değerlere uygun davranan insanlar da toplum gözünde değerli kabul edilir. Değerlerin özellikleri konusunda farklı görüşler ileri sürülmüş ise de bunlar birbirlerine uzak olmayan şeylerdir. Her biri değerlerin bir yönünün altını çizmiştir. Değerlerin özellikleri konusunda araştırmacıların ortaya koydukları ortak noktalar, özellikle üzerinde durmayı düşündüğümüz işlevler açısından bakıldığında şöyle sıralanabilir:

1. Değerler inançlarımızın ortak bir ürünüdür. Ancak bunlar işlevsellik kazanır ve fiiliyatta kendisini gösterirse değerli olur.
2. Değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilendirilmelidir.
3. Değerler; davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişmesini yönlendiren soyut kurallar olarak işlev görürler.

4. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içerisinde etkileşime ve ortaya çıkan yeni duruma göre ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişkenlikler oluşabilir.

5. Değerler, fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirme imkânı veren olgulardır. Rokeach'ın da belirttiği gibi değer, dini -profan hangi türden olursa olsun ferdin kendini konumlandırma, tercih etme, karşılaştırma imkânlarını sağlar. Bunu sağlarken de bir standart oluştururlar.

6. Değerler, Schwartz'ın da belirttiği gibi, inanışlar ihtiva eden, dolayısıyla aşkınlıklar taşıyan olgulardır. Her değer inançlar taşır, yani değer olduğu her yerde bir kabul, bir benimseme vardır. Meselâ “İnanıyorum ki arkadaşım doğru söyler.” önermesi, doğru söylemenin gerekliliğine olan mutlak inancını bir vakıa üzerinden tespit ve teyit eder.

7. Değer, ilgi gösterilen, arzu edilen şeydir. Bu konuyla ilgilenen Perry de değerleri “ilgi” çevresinde açıklamaya çalışır. O, değerleri, insanların ilgi objeleri, ilgilerin cinsi, miktarı, yoğunluğu çevresinde açıklayabileceğimizi söyler.” (Topçuoğlu, 1996) Perry bu görüşüne değerlerin negatif olabileceğini de ekler. İşin gerçeği dini-sosyal bütün değerlerin önemli niteliklerinden birisinin ferdi ve sosyal ilgi olduğunda şüphe yoktur. Ancak değerlerin, diğer özellikleri göz önüne alındığında negatif özellikler taşıdığını söylemek mümkün değildir, yani değer her halükârda olumluluk taşır.

8. Değerler her alanla ilgilidirler. Yani ekonomik, dini, ailevi, siyasal ve benzeri her alanın değerleri vardır. Ahlâk konusunda olduğu gibi belki adalet, hakkaniyet gibi her alanı ilgilendiren üst ortak değerler vardır. Ancak, daha alt beşeri birimlerin kendine has değerleri ve meselâ buna göre bir “ailevi değerler” den söz edilebilir.

9. “Nihayet dini-sosyal, kaynağı ne olursa olsun değerler bir biçimde sosyaldirler. Pek çok kişi tarafından paylaşılır, ciddiye alınırlar, coşku ile birlikte bulunur ve kavramsal olarak diğer nesnelerden soyutlanabilirler.” (Fichter, 1990)

“Bilindiği üzere sözlükte görev anlamına gelen işlev (fonksiyon), sosyolojide herhangi bir sosyal olgunun, bütün içinde yerine getirdiği görev demektir. Hala sosyolojide geçerli olan kural, bir beşeri öğenin tanınmasının işlev(ler)inin bilinmesine bağlı olduğudur. Tabi değerler de bunun dışında değildir. Değerlerin işlevi, “Bütün

beşeri olayların gerçekleşmesinde belirleyici olmak şeklinde formüle edilebilir. Siyasi, estetik, sosyal, ailevi, bütün beşeri olaylar bir değere dayanırlar. Gerçi sosyal olguların gerisindeki değerlerin bir kısmı geri dönüşlü olarak sosyal şartlar gereği üretilmiş ve dolayısıyla da süreci belirleyicilik özelliği zayıf olabilir ama bu, sonucu değiştirmez. Eylemler için bir hedef oldukları kadar sonucu değerlendirmeye yarayan değerler her şeyden önce bir ölçek görevini yerine getirirler. Yani değerler eylemin başında, sürecin bizzat içinde ve sonunda yer alırlar. Çünkü bu, insanın bilinç dünyasında ve vicdanında başlayan bir etki biçimidir.” (Yazıcı, 2014)

Bu çerçevede değerlerin bazı görevleri şöyle sıralanabilir:

- a. Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır.
- b. Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar.
- c. İdeal düşünme ve davranma yollarını gösterirler.
- d. Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler.
- e. Sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler.
- f. Dayanışma araçları olarak devreye girerler.

2.5. Değerler Eğitiminde Ailenin Rolü

Temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek; aile, toplum ve okulun başlıca görevleri arasındadır. Değerler eğitiminin, ailede başlayan ve bireyin yaşamının sonuna kadar devam eden bir süreç olmasından dolayı değerler eğitiminde ailenin ve okulun (öğretmenin) rolünün ne olduğu konusu, ifade edilmesi gereken önemli bir mevzudur.

Eğitim şüphesiz ilk olarak aileden başlar ve hatta pek çok İslam âlimi, bu eğitimin, çocuk henüz ana rahmindeyken başladığını ifade etmektedir. Bu anlamda değerlerin aktarılmasında ailenin ve özellikle ailenin temel unsurunu oluşturan annenin önemli bir rol üstlendiği âşikardır. Necip Fazıl'ın dediği gibi:

“Annesi gül koklasa, ağzı gül kokan çocuk;

Ağaç içinde ağaç geliştiren tomurcuk...”

ifadesi, rol model olan hem annenin hem de babanın bu konuda çok daha hassas davranmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Çocukların değerleri öğrenmesi için yetişkinlerin iyi birer model olarak değerleri kendi yaşamlarına uygulamaları gerekmektedir. Eğer çocuk ailesinin yalan söylemediğini, başkalarına nazik davrandığını, sorumluluklarını yerine getirdiğini görürse kendi davranışlarını buna göre düzenleyecektir. Eğer çocuk ailesinin yanlışlarını ve hatalarını gözlemlerse, dürüst davranmakta ve doğruları söylemekte zorlanacaktır. Değerler için en önemli kurallardan biri iyi model olmaktır.

Değerlerin eğitiminde çocuğa karşı net ve anlaşılır olmak gereklidir. Beklentimizin ne olduğunu açıkça belirtmemiz ve aynı zamanda çocuğumuzun yaş özelliklerine uygunluğunu da dikkate almamız gerekmektedir.

“Ailede başlayan değerler eğitimi, okullarda formal bir yapı içerisinde temel değerlerin öğrencilere kazandırılması ile devam eder.” (Yazıcı, 2006)

2.6 Değerler Eğitiminde Öğretmenin Rolü

Aile ortamından sonra hem okul öncesi dönemde hem de sonraki yıllarda değerlerin aktarılması rolünü en etkili bir şekilde yerine getiren kişi şüphesiz öğretmendir. Değerlerin bireye öğretilmesi ve bunun bir davranış halini alması eğitim kurumlarının önemli bir meselesidir. Eğitim kurumlarında öğretmenin omuzlarındaki bu yük, öğretmenlerin bu konuda vazgeçilmez bir unsur olduğunu gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda bu rolü üstlenmekle toplumun temeli olan bireyleri yetiştirmenin büyük hazzını da yaşamada haklı gururlarının olduğunu söylemek mümkündür.

“Öğretmenler konumlarından dolayı, öğrencilerinin değer eğitimleri ile ilgili olumlu kararlar verebilmeleri için onlara yardım etmede elverişli bir duruma sahiptirler.” (Suh & Traiger, 1999, s.1). “Ancak öğretmenin, kendisinde öğretim faaliyetlerinde uygulanması istenilen değerler yoksa ya da bu değerlerin öğrencilere nasıl kazandırılacağını bilmiyorsa; öğretmen değerler eğitimi alanında, öğrencilere iyi bir model değil, tam aksine öğrencilerde bulunan mevcut değerlerin bile körelmesine ve hatta ortadan kalkmasına sebep olabilecek kötü bir model olabilir.” (Yazıcı, 2006)

(Halstead ve Taylor’a, 2000) göre; öğretmenler değerler eğitiminin özünü oluşturdukları için, değerleri kendi rollerinin bir bölümü olarak göstermek istemeseler bile; öğrenciler, öğretmenlerinin değer yargılarından mutlaka etkilenirler.” (Yazıcı, 2006)

Eğitim sisteminde öğretmenin görevi sadece bilgi aktarmak olmadığı, bunun yanında değerlerin öğretilmesiyle önemli bir rol model unsuru olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan öğretmenlerin iyi bir karaktere sahip bireyleri yetiştirmesi ve onları geleceğe emin adımlarla hazırlaması değerlerin eğitim sistemindeki varlık sebebini ve önemini gerekli kılmaktadır. Değerleri olmayan bir eğitim sistemi, kendi tarihine ve kültürüne yabancı nesillerin ortaya çıkmasını ve geçmiş ile gelecek arasındaki köprü vazifesi gören neslin yok olmasını tetiklemektedir. Bunun çözümü de aile, öğretmen ve çevre unsurlarının oluşturdukları yapıda değerlerin yaşatılması adına gayretlerin ortaya konulması ve bu değerlere sahip çıkılmasıdır.

“Değerler eğitiminde öğretmenin dikkat etmesi gereken hususları da şu şekilde sıralayabiliriz:

- Öğrencinin bilgisi, davranışı ve hisleri üzerine odaklanarak eğitim faaliyetlerini yürütmek,
- Şeref, onur, erdem ile ilgili örnekler kullanarak içerik seçimi ve değerlerin yansıtılmasını cesaretlendirmek,
- Alıntılar, özlü sözler kullanmak,
- Öğrenciler için açık iletişim, tutarlılık, içtenlik ve yüksek beklentiler sağlamak,
- Öğrencileri toplumsal hizmetlerde bulunmaya teşvik etmek,
- Öğrencilerin heterojen gruplarda müşterek bir şekilde işbirliği yapmalarını sağlamamak,
- Etik, ahlâkî olmayan ve saygısız davranışları düzeltmek,
- Öğrencileri uğraştıracak, özen gerektirecek işlerde ve erdemli davranışlar sergilediklerinde övgü veya takdir yoluyla onları desteklemek,
- Pozitif kişisel örneklerle iyi bir model olmak.” (Yazıcı, 2006)

2.7. Tasavvufi Şiirlerinin Değer Eğitimindeki Yeri

Arapça bir kelime olan tasavvuf için çok fazla tanımlar yapılmış olsa da temelde bütün araştırmacı ve ilim ehli insanların ortak görüşü şu şekilde ifade edilebilir:

Tasavvuf her anında Allah’ın huzurunda bulunduğunu unutmadan, Huzur-ı İlahide olduğunu düşünerek yaşamaktır ve ibadetlerini buna göre yapmaktır. “Tasavvuf ilminin kişilik eğitiminde güzel ahlakı ön planda tuttuğu ve bunu da nefis terbiyesi

denilen meşakkatli bir yol ile yaptığı bilinmektedir. Ayrıca tasavvuf için her ne kadar bir kâl (söz) ilmi değil, bir hâl ilmi olduğu ifade edilse de, bu hiçbir zaman onun edebiyatla olan ilgisine engel olmamıştır. Tasavvuf ve tekke edebiyatı kültürümüzün zenginliklerinden birisidir. Hatta tasavvuf sadece bizim edebiyatımızı değil, İran, Arap ve Malay dillerini ve edebiyatlarını yakından ilgilendirmiş ve beslemiştir.” (Yılmaz, 2015)

Değerler eğitimi konusunda okullarımızın çok büyük bir öneme haiz olduklarını daha önce belirtmiştik. Okul yaşantısının değer eğitiminde çok kritik bir öneme sahip olduğu herkesin malumudur. Müfredatın ders dağılımı da göz önünde bulundurulduğunda gerek Türkçe dersi gerekse Türk Dili ve Edebiyatı dersi, değerlerin öğrenciye kazandırılmasında çok daha elverişli olduğu bilinmektedir. Çünkü bahsi geçen iki ders hem içerik hem de kullandıkları anlatım türleri bakımından oldukça zengindir. Bu anlatım türlerinden hiç şüphesiz en önemlisi şiirdir. Şiir, yoğun bir anlatıma sahip, mecazlı ifadelerin çoklukla kullanıldığı duygu ve his boyutu olan anlatım türüdür. His ve duygu boyutu insanın iç âleмиyle yakından ilişkili olduğundan değerler eğitimiyle çok irtibatlıdır. Değerlerin daha çok insanın manevi hayatını etkilediğini, kalbi ve vicdani boyutları olduğunu ve tasavvufa ait eserlerle verildiğinde çok daha etkili olacağını belirtmek yanlış olmaz. Bu vesileyle rahatça ezberlenen, sonraki nesillere rahatça aktarılabilen şiir formundaki tasavvufa ait eserlerin, hem muhafaza edildiği hem de değerleri koruyarak geliştirdiği bilinen bir gerçektir. Gerek çocukların gerekse yetişkin bireylerin hayal dünyalarına hitap etmek, onlara ulusal ve evrensel değerler kazandırmak ve bunu yaparken de ezberlenmesi ve sonraki nesillere kolaylıkla aktarılması açısından şiirden faydalanmak oldukça önem arz etmektedir. Çünkü değerler insanın sadece bilişine değil, duyusuna, yani duygularına da hitap edebilen bir özelliğe sahiptir.

Tasavvuf edebiyatına ait eserlerin yukarıda bahsedilen işlevleri yerine getirdiğini, kişinin gönül dünyasının aydınlatılmasında etkili olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Türk Edebiyatında geçmişten günümüze pek çok şair ve sanatçının eserleriyle toplumu aydınlattığını, topluma değerler kazandığını hem okuyor hem de okunduğuna şahit oluyoruz. Bu açıdan Ahmet Yesevî, Yusuf Has Hacı, Yunus Emre, Hoca Dehhani, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlâna, Kaygusuz Abdal, Hacı Bayram-ı Veli, Eşrefoğlu Rumî, Pir Sultan Abdal, Niyazî-i Mısırî, Sinân-ı Ümmî, Hüdâî, Sezaî,

Kuddusî, Turâbî, Nâbi, Mehmet Akif, Necip Fazıl ve daha pek çok şair ve yazar, değerlerin aktarılmasında şiirlerini eğitimsel bir araç olarak görmüşlerdir.

2.8. Türk Milli Eğitimin Sisteminde Değer Eğitimi

Bir ülkenin eğitim sistemi, gelecek nesillerin yetişmesi bakımından ve kültürel birlikteliğin devamı açısından çok önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Bir eğitim sistemi bilişsel hedefler yanında duyuşsal hedeflerle de donanmış olmalıdır. Değer ve takdir duygusundan mahrum olan bir sistem yeni kuşakları yetiştirmede yeterli olamaz. Zira insan sadece akıl ile değil kalp, ruh, vicdan vb. duygular ile donatılmıştır ve bu duyguların da doyumu söz konusudur. Eğitim, akıl gibi bir zihni melekeye, kalp gibi duyguların mihrakı olan bir melekeye sahip olan insanın bu iki yönünü ihmal etmemelidir. Nitekim eğitim sistemlerinin de temel hedefi, bireyin iyi bir donanımla okullardan mezun olmasını ve sağlam bir kişilikle değerler eğitimine sahip bir vatandaş olarak hayatına devam etmesini sağlamaktır.

Değerler eğitimi evrensel bir olgudur. Sadece bizim ülkemizde değil, dünyanın her tarafında eğitim sistemlerinin vazgeçilmez bir unsurudur. Okullarda bu eğitimin verilip verilmemesi tartışma konusu olsa da gerek okullarda gerekse toplum içerisinde belli bir yasası olmadığı halde değerlerin genel olarak toplum tarafından kabul gördüğü bir gerçektir. Bu açıdan, birey mensubu olduğu toplumun değer yargılarını görmezden gelemeyiz. Aksi takdirde toplumun değerlerinde bir yozlaşmaya ve beraberinde bir kültür bunalımına yol açabilir.

Türk milli eğitim sistemi gerek ders etkinliği olarak gerekse rehberlik eğitimi olarak değerlerin öğrencilere öğretilmesi adına belirli hedefler ortaya koymuştur. Bu açıdan, toplumun ihtiyacı olan bilinçli, sağlam karakterli, kültürlü ve değerlerine sahip bireyler yetiştirmek milli eğitim politikasının en önemli hedefleri arasındadır.

Türk milli eğitiminin gerek genel amaçlarında gerekse çeşitli derslerin özel amaçlarında değerler eğitimine yer verilmektedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunun genel amaçlarını oluşturan 2. maddesi değerler eğitimine atıfta bulunmaktadır. 2. madde şöyledir:

Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin **milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel**

değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek; ([https://www.Milli Eğitim Temel Kanunu.com](https://www.Milli_Eğitim_Temel_Kanunu.com)) şeklinde ifade edilmektedir.

Bu açıdan, eğitim sistemimizin de temel yapısı değerler eğitimi üzerinde inşa edildiği ve ancak bu değerlere sahip bireylerin yetişmesiyle toplumda refah ve huzurun tesis edilebileceği sonucuna ulaşabiliriz.

Milli Eğitim Bakanlığı, 2010 yılında okullarda değer eğitiminin nasıl yürütüleceğine dair bir genelge yayınlamış ve bu genelgede eğitimcilere rehberlik seminerleri vererek konuya verdiği önemi göstermiştir. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 08.09.2010 tarihli ve ‘İlk Ders’ konulu genelgede şu hususlar ifade edilmiştir:

“Günümüzde küreselleşme; siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda pek çok gelişmeye imkân sağlarken bir taraftan da yaşamı tehdit eden sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bireyi, aileyi, yaşadığımız toplumu ve dünyayı tehdit eden risk ve sorunların çözümünde, toplumsal yaşantımızın yapısını oluşturan milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizden olan yardımlaşma, dayanışma, hoşgörü, misafirperverlik, vatanseverlik, doğruluk, iyilik, temizlik, çalışkanlık, dürüstlük, sevgi, saygı, duyarlı olma, âdil olma, paylaşımcı olma gibi kazanımlarımız en önemli referans kaynağımızdır.

Eğitim sistemimiz öğrencilerimize; bilgi, beceri, tutum kazandırmanın yanında onların dengeli, sağlıklı, gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip, temel ve insani değerleri kazanmış iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak görevini üstlenmiştir. Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehlikeden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi

değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır.

Bakanlığımız, değerlerimizi geliştirmeyi temel alan kültürel birikimimizi 2003 yılından itibaren geliştirilen öğretim programlarına yansıtmıştır. Uygulamaya konulan programlarımızın temel öğeleri arasında değerlerimize de yer verilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerimizin bir taraftan yüksek düzeydeki kazanımlarımız olan değerlerimizi yaşamalarını sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, diğer taraftan da bu kazanımlarımızın gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak amaçlanmaktadır.” (MEB, 2006)

Değerler eğitimi toplumun tümünü ilgilendirdiğinden çok boyutlu ele alınması gerekmektedir. Bu açıdan eğitim sistemini oluşturan tüm unsurların bu konuda duyarlılık ve bilinç kazanmasına ihtiyaç vardır. Öğretmenlerimizin de öğretim programlarının uygulayıcıları olmanın yanı sıra öğrencilerimize değerleri kazandırmada öncü rol ve görevleri de bulunmaktadır.

Genelgenin ekinde yer alan yazıda ise, değerler eğitimiyle ilgili etkinlik önerileri listesi oluşturulmuştur. (www.egitimmezuat.com/index.php/201009091422/2010/lk-ders-201053-genelge.html)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TASAVVUF VE TASAVVUF EDEBİYATI

Tezimizin bu bölümünde tasavvuf kavramının menşei ve tanımı, tasavvuf edebiyatının oluşumu ve gelişimi, tasavvuf edebiyatının özellikleri, mutasavvıf kavramı ve son olarak Ahmed Mürşidî Efendî'nin hayatı ve mutasavvıf şahsiyeti incelenmiştir.

3.1 Tasavvuf Kelimesinin Menşei

Öncelikle tasavvufun mahiyeti üzerinde durmak, konuya bir zemin hazırlaması bakımın yararlı olacaktır. Tasavvuf, belirli bir zümrenin duygu ve düşüncelerine tercüman olmuş bir inanç ve amel düsturudur. Tasavvuf bir bilim değil, bilgeliktir. Tasavvuf bir tefekkür, tezekkür, tahassüs ve zevk halidir. O anlatılmaz, yaşanır. Onunla gönüller sürur bulur, ruhlar kanatlanır, kalpler coşar.

“Arapça bir kelime olan tasavvuf, ıstikak¹ ettiği kelime kökü itibariyle üzerinde ittifak olunmuş bir kavram olmadığı, bundan dolayı da tek bir tanımının yapılamadığı ve anlam derinliğini üzerinde taşıyan bir kavram olduğu herkesin malumudur. Bu bakımdan tasavvuf kelimesinin Arapça bir kökten türediği ve bu kökün de şu manalara gelebileceği ifade edilmiştir.

1. Hz. Peygamber döneminde ashâb-ı suffe'nin **suffesinden**,
2. Bir çöl bitkisi olan **sufâne**'den,
3. Duruluk ve temizlik anlamına gelen **safâ** ve **safvet**'ten,
4. İlk sıra anlamına gelen **saff-ı evvel**'den,
5. Niteleme anlamına gelen **sıfat**'tan,
6. Yunan dilinde hâkim ve filozof anlamına gelen **sophia**'dan,
7. Kendilerini hizmete adanmış, zâhid bir hayatı kendilerine ilke edinmiş bir kavim olan **Benû Sufe**'den,
8. Yün anlamına gelen **sûf**'tan türetilmiştir.

Bunlar arasında en yaygın ve genel kabul gören ‘yün’ anlamına gelen “sûf” tur.” (Yılmaz, 2015)

İbn-i Haldun tasavvufun sûf'tan türediğini kabul eder. Ona göre bu yolun yolcuları, süslü elbiseler giyme noktasında halka muhalefet olsun diye yün elbise giymekle ünlüdürler. (İbn Haldun, Mukaddime C.2, s. 541)

¹ İstikak: Türeme

“Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar” kitabının yazarı Ömer Yılmaz’ın şu değerlendirmesini de burada paylaşmakta fayda var. “Kanaatimizce tasavvufun iştikak ettiği kelimeler arasında ‘iç temizlik’ anlamına gelen ‘safvet’i göz ardı etmemek gerekir. Her ne kadar nisbe ve masdar olarak tasavvuf kelimesi safvete uymasa da, köken ve içerik itibariyle çok fazla uzak kaldığı söylenemez. Çünkü çok sıcak bir memlekette insana hayli sıkıntı veren yün giyme adabının bir erdem olarak kabul edilmesi üzerinde uzunca düşünmeyi gerektirir. Hâlbuki Kur’an’da ve Hz. Peygamber’in hadislerinde kalp temizliği ve nefis tezkiyesi konusunda çok sayıda ifade mevcuttur. Nitekim Bîşri Hafî de ‘Sufî kalbini sâfî tutan kimsedir.’ derken buna işaret etmiştir.”(Yılmaz, 2015)

3.2 Tasavvufun Tanımı

Tasavvuf, fikirlerin berraklaşması vicdanların saflaşması, kalplerin temizlenmesi ve ruhların sükûnete ermesi; kısacası ahlakın güzelleşmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

“Doğuşundan günümüze kadar tasavvufun pek çok tanımı yapılmıştır. Hatta tasavvufun tanımının yapılamayacağını ifade edenler bile olmuştur. Zira tasavvuf bir kâl dili değil bir hâl dilidir diyerek, bunun da ancak ve ancak yaşantı yoluyla anlaşılabilceğini ifade edenler oldukça fazladır. Bütün bunlarla beraber yine de tasavvuf için tarifler yapılmış ve her kişi kendi zaviyesinden tasavvufu yorumlamıştır. Genel itibariyle tanımların şu noktada yoğunluk kazandığını ifade edebiliriz:

- Tasavvuf, zühddür.
- Tasavvuf, güzel ahlaktır.
- Tasavvuf, kalp temizliğidir.
- Tasavvuf, tezkiye, nefis ve ruh temizliğidir.
- Tasavvuf, istikamet, Kitap ve Sünnete sıkı sıkıya sarılmaktır.
- Tasavvuf, Hakk’a vuslattır.
- Tasavvuf, derûn ilmidir.
- Tasavvuf, insanın ruhani hayatıdır.
- Tasavvuf, havâsa ait ledün ilmidir.
- Tasavvuf, Allah’ın emirlerine tam teslimiyet ve rabbaniliktir. Bu

bağlamda;

- Ebu Muhammed Ruveyr: “Tasavvuf, Allah ile birlikte nefsi murad-ı İlahiye bırakmaktır.”
- Ebu Ali Ruzbârî: “Tasavvuf, kişinin kovulsa bile Sevgilinin kapısında diz çöküp beklemesidir.”
- İbn Hafif: “Tasavvuf, takdir-i ilahiye sabır, Allah’tan gelene rıza ile çöller ve yollar aşmaktır.”
- Ebu Sehl Su’lûkî: “Tasavvuf, itirazı terk etmektir.” diyerek yukarıdaki tanımları teyit etmişlerdir.

Burada sayılan on farklı tasavvuf tanımı değerlendirecek olursak üç ana maddede bunları ifade etmek mümkün olacaktır. Birincisi İlahi emirlere ve yasaklara uymak, ikincisi Allah ve Resulünün ahlakıyla ahlaklanmak, üçüncüsü ise kalbi Allah’tan başka her şeyden(mâsivâ) uzaklaştırmaktır.” (Yılmaz, 2015)

Tasavvufla ilgili verilen bu tanımların yanında, kendi görüşlerini ifade eden pek çok ilim adamı ve mutasavvıf şahsiyetin de kendilerine has bir üslup ile bu konudaki görüşlerini ifade edebiliriz.

- Tasavvuf, Allah’ın bizi bizde öldürüp kendisinde ebedi kılmasıdır. (Cüneydi Bağdâdî)
- Tasavvuf, sıkıntılı bir anda dost bulmak ve huzur duymaktır. (Mevlânâ)
- Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır. Gül-i gülzar olup hâr olmamaktır. (Ömer Rûşenî)
- Tasavvuf, killet-i kelam, killet-i menam ve killet-i ta’amdır. Çünkü yemekle dolan midede hikmet durmaz. (Kuşeyrî)
- Tasavvuf, kalbin ağyâr ile değil yâr ile beraber olmasıdır.
- Tasavvuf, insanı Allah’ın gönüllü kulu yapmaktır.

Yukarıdaki bütün bu ifadelerden anlaşılıyor ki, tasavvufun hem menşei hem de tarifi insana kendi benliğini hatırlatıyor. Böylece Âdemoğlu dünyaya gönderiliş gayesini unutmadan yaşayacak ve yaratıcısıyla olan bağı koparmayacaktır. Çünkü dünyanın fânî oluşu insanoğluna “Baki olanı bulmaz isen fena mülkünde heba olursun. Baki-i hakikiyi bulan, saadet-i dareyni (hem dünya hem de âhiret saadeti) bulmuş olur.” düşüncesini telkin ediyor.

3.3 Tasavvuf Edebiyatının Oluşumu

H. Peygamber, sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn dönemlerinde Müslümanların yaşadığı hayat, manevi bir atmosferde devam ediyordu. Bu üç devrin dindar insanları dünyaya nazaran âhiret hayatına öncelik verip Allah'ın rızasını kazanmaya çalışarak hayatlarına anlam katıyorlardı. Nitekim böyle bir hayat, Kur'an'ın istediği bir hayattı ve bunun en güzel örneğini de H. Peygamber hem yaşıyor hem de yaşıtıyordu. “H. Peygamber zamanında çeşitli eğilimlere sahip olan sahâbeler vardı. Bunlardan bir kısmı ilim öğrenmeye, bir kısmı dini tebliğe, bir kısmı cihada, bir kısmı yöneticiliğe daha fazla ilgi duyarken bir kısmı ibadete daha çok önem veriyor, uhrevî kurtuluş üzerinde yoğunlaşıyordu. Daha sonraki dönemlerde yaşayan âbid, zâhid ve dindar müslümanlar her zaman bunları örnek almışlardı. Tasavvuf zincirinin ilk halkaları bunlardı. Daha sonra eklenen yeni halkalarla bu silsile günümüze kadar gelmiş, bu halkalardaki âlim ve zâhidler İslâm'ın ilim, ihlâs, takvâ, ihsan, his, heyecan ve zühd anlayışını yaşayarak çağımıza taşımıştır.” (Yılmaz, H. Kamil, 1990)

Türklerin İslâmiyet'i kabul edip Müslüman olmalarından sonra XI. yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar devam eden ve tekkelerde mutasavvıflar, medreselerde âlimler aracılığıyla ortaya konan ürünler dinî-tasavvufî bir karakter taşıyordu. Bu alanda ortaya konan eserler hem halk edebiyatı geleneğinden hem de divan edebiyatı geleneğinden yararlanılarak oluşturuluyordu. Bu gelenekle yetişen şahıslara sûfi veya mutasavvıf ve bu edebiyat alanına da Tasavvuf edebiyatı denilmiştir. Tasavvuf edebiyatı, tasavvufla uğraşan kişilerin ortaya koyduğu ürünleri kapsayan edebiyat türüdür. Halk edebiyatının “Tasavvufî Halk Edebiyatı” türü olarak kabul edilen ve XII. yüzyılda Ahmed Yesevi ile temelleri atılan bu edebiyat, tarihi seyri içerisinde önemli bir geleneğin oluşmasında etkili olmuştur. Genel olarak; Allah'a ulaşmanın yolları, ahlak, fazilet, ihlâs, edep, kanaat, rıza, nefsin terbiyesi, dünyanın fani oluşu vb. değerlerin konu edildiği ve anlatıldığı bu edebi eserler halk tarafından da çokça rağbet görmüştür.

Netice itibarıyla edebiyat geleneğimizde önemli bir yer tutan ve gerek sözlü gerekse yazılı olarak ahlaki temeller üzerinde inşa edilen bu edebiyat, İslamiyet'in istediği bir hayat tarzını ve değerlerini yaşatması bakımından da ayrı bir önem kazanmaktadır. Edebiyat tarihçimiz N. Sami Banarlı'nın da ifade ettiği gibi “Türk edebiyatı, varlığını bir anlamda İslamiyet'e ve dolayısıyla tasavvufa borçludur.” (Topbaş, 2002) Türk-İslam şiirinin de bu anlamda bir tasavvuf şiiri olduğunu söylemek

kanaatimizce yanlış olmaz. Çünkü bu edebiyatın temellerini atan Yunus Emre: “Yunus’un sözi şi’irden amma aslı kitabdan”(Tatçı, C, 2. s. 148) diyerek şiirlerinin kaynağını Kur’an olarak ifade eder.

3.4 Tasavvuf Edebiyatının Özellikleri

Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı; toplumun manevi değerlerine sahip çıkan, kültürel değerlerini yaşatan, hem dünya hem de âhiret saadetini kazandırmayı hedefleyen edebiyat alanıdır. Üreten ve geliştiren nesil yetiştirmeyi amaçlayan, insanı mutlu kılan ve toplumda birlik ve beraberliği hedefleyen, dini yaşayışın zühd ve takva içinde olması gerektiğini, dünyanın fani olduğunu, bu dünyada misafir olduğumuzu bize hatırlatan bazen nesir bazen de nazım şeklinde oluşan bir edebi form olduğunu daha önce zikretmiştik. Bu edebiyatın özelliklerini maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Tasavvuf edebiyatının tarihi oluşumu İslamiyet’in başlangıç döneminde yani asr-ı saadet döneminde gerçekleşmiştir.
- ✓ Bu edebiyat tasavvuf düşüncesini temel alarak eserler ortaya koymuş ve buna uygun bir hayatı yaşamayı hedeflemiştir.
- ✓ Tasavvufun temel amacı, insanı manen olgunlaştırmak ve onu insan-ı kâmil yapmaktır.
- ✓ Tasavvufta “Vahdet-i Vücut” anlayışına göre bütün evren Allah’ın tecellisi (yansıması) dır. Bunun için önemli olan insanın nefsâni duygularından sıyrılması ve ilahi aşka (Allah aşkına) yönelmesidir.
- ✓ Tekkelerde ve medreselerde bir araya gelen ve bazen de halk içinde olan mutasavvıf şahsiyetler, yukarıdaki düşüncelerini insanlara ulaştırmak ve islâmiyeti yaymak için edebiyatı bir araç olarak görmüşlerdir.
- ✓ Türk İslam Edebiyatının kurucusu olan Ahmed Yesevi ‘Divan-ı Hikmet’adlı eseriyle bu türün ilk örneklerini vermiştir.
- ✓ İlahi aşkın ele alındığı bu alanda nazım ve nesir türünde eserler verilmiştir.
- ✓ Nazım birimi olarak hem dörtlük hem de beyit kullanılmıştır. Genel olarak hece vezni kullanılsa da aruz vezninin kullanıldığı eserler de mevcuttur.

✓ Özellikle ‘koşma’ nazım şekliyle; ilahi, nutuk, deme, nefes, devriye ve şathiye nazım türünde eserler verilmiştir.

✓ Tasavvufî terimlerin ve Arapça kelimelerin yanında genel olarak halkın anlayabileceği bir dil kullanılmıştır.

✓ Tasavvuf Edebiyatının temsilcileri her asırda olmakla beraber en önemlileri şunlardır: Hoca Ahmet Yesevî, Yunus Emre, Âşık Paşa, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli, Mevlana, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumî, Pir Sultan Abdal, Niyazî-i Mısırî, Sinân-ı Ümmî, Aziz Mahmud Hüdâî, Sezaî, Kuddusî, Turâbî...

3.5 Tasavvuf ve Mutasavvıf Kavramları

“Şer‘î hükümler çerçevesinde yaşanan mânevî ve dinî hayat tarzına tasavvuf, bu hayatı yaşayanlara mutasavvıf denilmekle birlikte şer‘î hükümlere uymaları söz konusu olmaksızın kendilerini tasavvufî inanış, düşünüş ve duyuş şekline nisbet eden herkese geniş anlamda mutasavvıf, tuttukları yola da tasavvuf adı verilmektedir.” (TDV İslam Ansiklopedisi, Mutasavvıf mad.)

Arapça bir kelime olan mutasavvıf, tasavvuf kelimesinden türemiş ve tasavvufi bir hayat tarzını benimseyip bu yolla Allah’a ulaşmayı hedefleyen ve O’nun yakınlığını kazanmayı amaçlayan kişi olarak tanımlanmıştır. Bu açıdan mutasavvıf şahsiyetin ibadeti, zühd ve takva anlayışı, dünyaya verdiği değer ile âhireti önceleyen bir hayat tarzı ve bunlara benzer daha pek çok vasıflarıyla insanlar arasında mümtaz şahsiyetler oldukları ifade edilmektedir. “VIII. yüzyılda bazı âbid ve zâhidlere sûfî denilmeye başlanmıştır. İlk defa bu sıfatla tanınan kişinin Ebû Hâşim el-Kûfî olduğu kaydedilmektedir. Aynı yüzyılın sonlarına doğru âbid ve zâhidlerin tuttuğu yolu belirtmek için sûfî kelimesiyle aynı kökten türeyen tasavvuf kelimesinin kullanımı yaygınlık kazanmış, bu yolun mensuplarına genellikle ehl-i tasavvuf, bazen de mutasavvıf adı verilmiştir.” (TDV İslam Ansiklopedisi, Mutasavvıf mad. 2004.)

Tasavvuf yolunun saygın isimlerinden Abdulkadir Geylani mutasavvıfı: “Rabbi için her türlü bağ ve her türlü endişeden sıyrılıp Allah’tan başkasına tapınmayı ve O’nun emirlerinden başkasına uymayı terk ederek, Hakk’tan gayriye yönelmekten ve meşgul olmaktan kalbini kurtarıp ihlâsla Hakk’a ibâdet eden kişi” olarak tanımlamıştır. (Yılmaz, 2015)

“Mutasavvıf şair, içinde bulunduğu hâlin tasvirini yapar. Bu şiir geleneğini anlamak için tasavvufî âlem anlayışını kavramak gerekmektedir. Bir diğer husus ise mutasavvıf şairler divan şairleri gibi ilme çok önem vermişler; asıl ilmin sırr-ı insan ve onun ulüvv-i şânını öğreten ilim olduğunu iddia etmişlerdir. Zahirî ilimleri öğrenmenin yeterli olmadığını, asıl bilinmesi gerekenin batınî ilimler olduğunu; onun da kitaplardan değil bir insân-ı kâminden öğrenileceğini savunmuşlardır.” (Bilgin, 2014)

Mutasavvıf şairler sözü, yaratıcıyı anma ve O’na şükretme aracı olarak görmüşlerdir. Bu açıdan yazılan eserlerin hem yaratıcının varlığını göstermesi hem de yaratıcının şefkat ve merhamet üzere kâinatı idare etmesi önemle işlenen konular arasındadır.

3.6 Ahmed Mürşidî Efendi’nin Hayatı

Ahmed Mürşidî Efendi, VIII. yüzyıl ilim adamlarındandır. Anadolu velilerinin büyüklerinden ve âşık meşâyihlerinden biri olan Ahmed Mürşidî Efendi, Osman Ağa isminde bir zâtın oğludur. Doğum tarihi tam olarak bilinmeyen Ahmed Mürşidî tahminen H.1100 (M. 1688-9) senesinde Diyarbekir Yenikapı semtinde doğmuştur. Kaynaklarda ailesi hakkında çok bilgi bulunmamakla beraber anne ve babasını henüz küçük yaşta kaybettiği ve yetim kaldığı ifade edilmektedir. “Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Mürşidî Efendi çeşitli ilimlerden tahsilini tamamladıktan sonra Nakşibendi Meşâyihından Birecikli Şeyh Ebubekir’in tarikatına girmiş ve bu zata mürit olmuştur. Yenikapı semtindeki “Mürşidî Ahmed Efendi Hanesi” olarak bilinen yerde ibadet ve ta’atle meşgul olmuştur. (Mermutlu 2012, s.13) Daha sonra Hicri 1145 (Miladi 1732-3) de hacca giden Mürşidî Efendi bu vesileyle birçok kutlu ve şerif mekânları ziyaret etme imkânı bulmuş ve bu ziyaretin akabinde memleketine geri dönmüştür. Diyarbekir’e bir saat mesafede Ali Pınarı köyüne göç etmek zorunda kalmıştır. Hicri 1174(Miladi 1760-1) de vefat etmiştir. Mezarı Diyarbekir ile Ali Pınarı köyü arasındadır.

“Rivayetler arasında Ahmed Mürşidî Efendi’nin; orta boylu, yuvarlak ve geniş çehreli, namaz ve oruca çok düşkün, gayet mütevazı, halim ve cömert bir zât olduğu nakledilmiştir. Hicri 1149 (Miladi 1736-7) de 49 yaşında iken yazmış olduğu Pendnâmesinde sakalının ağardığını anlatmıştır. İki defa evlenmiş olan Mürşidî’nin “Ahmedî evlâdını ver mektebe” mısrasıyla çocuk sahibi olduğu anlaşılıyorsa da soyunu devam ettirecek birisinin olup olmadığı bilinmemektedir. (Mermutlu, 2012)

Eserleri

A) Pendnâme-i Ahmedîye: Ahmed Mürşidî Efendi'nin ünlü eseri Kitab-ı Mürşid-i Pend-i Ahmedîye, Hicri 1149 (Miladi 1736-7) de halk diliyle yazılmış manzum bir eserdir. Bu eser için manzum bir fıkıh kitabı özelliği taşıyor diyenler de olmuştur. Çünkü ahlaki bir çerçevede yazılmış eserler içerisinde Ahmed Mürşidî'nin Pendnâmesi, sosyal hayatla alakalı hemen hemen bütün konuları ele almış olması ve bunlarla ilgili pek çok ayet ve hadise yer vermesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

“Pendnâme'nin Ahmed Bican Efendi'ye ait olduğu düşünülmüş, hatta 1873'te yapılan taşbasması nüshasında eserin yazarı olarak Ahmed Bican gösterilmiştir.” (Mermutlu, 2012) Ahmedîyye olarak da anılan bu eser, Müridî'nin Pend-i Rical adlı manzum nasihatnamesine naziredir. (Kılıç, 2005) “Çok sayıda bahisler halinde nazmedilmiş bu eserin girişine klasik telifler gibi bir başlangıç yapılmıştır. Öncelikle zatı ve sıfatıyla mükemmel olan yoktan var edici, bütün kâinatın yaratıcısı Cenab-ı Hakk'a hamd ve senâ ile başlar. Sonra, kâinatın ve ilk insanın yaratılışına değinip eşref-i mahlûk olan Hazret-i Muhammed'e salât ve selam ile sırasıyla dört halifeyi de zikredip eserin rağbet görmesi ve sevabı için Allah'tan niyaz talep ederek eserine başlar. Dünya malı, ana-baba hakkı, rızık, hırs ve tama, hükûmet, sahavet (cömertlik), misafir adabı, ihanet, fitne ve fesat, gıybet, kibir, tevazu, tevbe ve istiğfar, şükür ve hamd, Kur'an'ın tilaveti, nebilerin mucizeleri, velilerin kerametleri, nefsin mertebeleri vb. pek çok konu bu eserde anlatılmıştır.” (Mermutlu, 2012)

On bine yakın beyit sayısı olan bu eser, yüzyıllar boyunca halk tarafından okunmuş ve can kulağıyla dinlenmiş ve elden ele dolaşmıştır. Ahmed Mürşidî'nin, iyiliğin faziletlerini ve kötülüğün dünya ve ahiretteki elemli neticesini manzum öğütler halinde ve anlaşılır bir dil ile yazmış olması da eserin çok okunmasına vesile olmuştur.

B) Yusuf-u Züleyha: 27 başlık altında mesnevi nazım şeklinde kaleme alınmış olan eser 2590 beyitten oluşmaktadır. Eser, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Ahmed Mürşidî, meydana getirdiği eserlerinde özellikle Yûsuf u Züleyhâ mesnevisinde, doğrudan halka hitap etmekte, halkı hem bilgilendirmekte hem de eğitmektedir. Eser yayımlanmıştır. (Kadioğlu, 2005)

“Yazma hâlinde olduğu belirtilen **Mevlid-i Şerif (Vilâdet-i Hümâyûn-ı Risâlet-Penâhî)** adlı eserinden de söz edilmektedir.” (Mermutlu, 2012)

3.8. Ahmed Mürşidî Efendi'nin Edebiyatımızdaki Yeri

18.yüzyılın önemli bir mutasavvıf şahsiyeti olan Ahmed Mürşidî Efendi, hem örnek şahsiyeti hem de yazdığı eserler bakımından hakkında pek çok menkıbenin anlatıldığı isimlerden biridir. Nihad Sami Banarlı Resimli Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde Ahmed Mürşidî Efendi'den bahsederek şu ifadelerle yer vermiştir. “Bu asırda Bursalı Şeyh İsmail Hakkı, Edirne'de Gülşeni Dergâhı Şeyhi Sezai, Keşanlı Şeyh Zati, Üsküdarlı Şeyh Zekai, vb. şeyh şairler arasında en tanınmış ve hayatları ve eserleri etrafında menkıbeler teşekkül etmiş iki mühim isim: Diyarbakırlı Ahmed Mürşidî ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'dır.” (Banarlı, 1971) Bu asrın önemli bir şahsiyeti olan Ahmed Mürşidî Efendi hakkında maalesef kayda değer önemli çalışmalar olmamıştır. Ali Emîri Efendi “Tezkire-i Şu'arayı Amid” adlı eserinde kendisi hakkında şu ifadelerle yer vermiş: “Fikrimce Ahmed Mürşidî, hürmet görmesi gerekenlerin en önde gelenidir. Ne gariptir ki böyle bir zatın terceme-i hâli bir kitapta tek satırda bile görünmüyor.” diyerek üzüntülerini ifade etmiştir. Kendi ismiyle anılan Pendnâme-i Ahmedîye'si, sanat endişesinden uzak sade bir dille iyiliğin faziletini, kötülüğün zararlı ve acı sonucunu anlatan önemli bir eser olmuştur.

“Ahmed Mürşidî, ardından bıraktığı eserleriyle özellikle sade bir dille yazmış olduğu 10.000 beyitlik Pendnâmesiyle, yaşadığı yüzyılda haklı bir şöhretin sahipliğini üstlenirken; aynı zamanda hem ilim adamlığı hem de üretken bir tasavvuf kimliğiyle, tasavvuf ve edebiyat dünyamızda Diyarbakır'ı temsil eden mümtaz şahsiyetlerdendir.” (Mermutlu, 2012)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, araştırmadaki evren ve örneklem, verilerin değerlendirilmesi ve yorumlanması ele alınmıştır.

4.1. Araştırmanın Yöntemi/ Deseni/ Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemine göre desenlenmiştir. Bir olay, durum ya da metnin derinlemesine incelemesini içeren metoda göre Pendnâme eseri incelenerek değer unsurları belirlenmeye çalışılmıştır.

4.2. Evren ve Örneklem/Çalışma Grubu / Ana Madde

Araştırmanın çalışma alanını Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâme adlı eseri oluşturmaktadır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama yöntemi olarak eser incelemesi yapılmıştır. Veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen kavram, olgu ya da olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.

4.4. Verilerin analizi

Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Toplanan veriler tematik olarak tasnif edilerek değerler bazında farklı başlıklar altında belirlenmiştir. Belirlen her bir değer “1: Tanım, 2: Öngörülen kazanım/lar, 3: Belirlenen değerün günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi” bakımından ayrı ayrı analiz edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEĞERLER VE YORUMLAR

Bu bölümde Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâmesinde yer alan değer eğitimi unsurlarına örnek olabilecek bölümler belirlenmiş; bu bölüm içerisinde tespit edilen değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi hakkında yorumlamalar yapılmıştır.

Eserinde dinî tasavvufî konuları pendnâme (nasihat) yoluyla okuyucusuna aktaran müellif, toplumsal yapıya etki eden değerleri bu yolla ifade etmektedir. Mürşidî Efendî'nin şiirleri değerler eğitimi ve aktarımı açısından zengin bir içeriğe sahiptir.

Ahmed Mürşidî Efendi'nin Şiirlerinde Yer Alan “Değer Eğitimi” İle İlgili Unsurlar:

1. BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Manevi kuvvet

Tanım: “Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adı ile” anlamına gelen ve bir işe başlarken söylenilen bismillahirrahmanirrahim sözü, manevi güç, moral gibi anlamlara gelmektedir.

Yukarıda kısaca anlamı verilen besmele-i şerif, Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâmesine başladığı ilk bölümdür.

Bismillâh ola işiñ ibtidâsı

Ezel zâtı sıfatıyla mükemmel

Anuñ ‘avniyle olur intihâsı

Gerek ki zikr olma ismi evvel

Bu beyitlerle eserine başlayan Mürşidi Efendi, yardımın Allah'tan olduğunu ifade etmekte ve ilk olarak Allah'ın isminin zikredilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Kuran-Kerim'de surelerin başında bulunan besmele, aynı zamanda Neml suresinin 30. ayetidir. Bazı görüşlere göre Fatıha suresinin ilk ayetidir. Besmele ile ilgili pek çok hadis-i şerif de hadis kitaplarında yer almaktadır. Bunlardan bir kaç karşıma şu şekilde çıkmaktadır:

- Bismillahirrahmânirrahim ile başlamayan her iş bereketsizdir, devam etmez ve köksüzdür.
- Besmele ile yazı yazanın haceti kolaylaşır, Allahü teâlâ da ondan razı olur.
- Besmele ile işe başlayanın günahları af olur.

İslam medeniyeti ve bu medeniyetin inşa ettiği toplum yapısı ve özellikle Tekke-Tasavvuf Edebiyatı eserleri incelendiğinde “Bismillahirrahmânirrahim” sözünün sıklıkla kullanıldığını görmemiz mümkündür. Klasik edebiyatımızdaki bütün eserlerin

başında besmele yer almaktadır. Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde besmelenin insan ve toplum hayatında manevi bir kuvvet olarak algılandığını söyleyebiliriz.

Eserine besmele ile başlayan Ahmed Mürşidî aslında her işin Allah'ın yardımı ile neticelendiğini, O'nun yardımı olmazsa başarının elde edilemeyeceğini ifade etmektedir.

Diledim Hâlık'ımdan itdi ihsân

Vesîle oldu bu nazma ol âdem

Bunîñ nazmını baña kıldı âsân

Anı mağfûr ide Hallâk-ı 'âlem

Yukarıda da belirtildiği üzere bir işe başlamadan evvel besmelenin söylenmesi hem o işin hayırla neticeleneceği hem de kolaylıkla bitirileceği ifade edilmiştir.

Besmeledeki bir diğer mana şöyle ifade edebilir: Besmele-i Şerifle işe başlayan kişi aslında yaratıcısına karşı bir acizlik ve fakirlik duygusu ile hareket eder ve yapacağı iş için yeterli bir kuvvete sahip olmadığını dile getirerek yaratıcısından yardım ister. Yani yaratıcımın bana verdiği güç ve kuvvet olmazsa hiçbir işi kendi başıma halledemem diye düşünerek işe başlar. İşinde başarılı olursa gururlanmaz. Bundan dolayı bütün işlerinde kibirlenmeden Allah'ı anar.

Öngörülen kazanım/lar:

Besmelenin anlamını kavrar.

Manevi kuvvet ile çalışma arasındaki ilişkiyi kavrar.

Her işe besmele ile başlar.

Belirlenen değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Besmeleyi şerif kısaca, “Rahman ve Rahim olan Allah (c.c)’ın adıyla” anlamına gelmektedir. Çok büyük manalar içeren bu ibare, besmele okuyan kişinin başlayacağı işe ve niyetine göre anlamlar kazanır. Büyük manalar içeren bu cümle kullanıldığı yere göre “besmele ile okuyorum, ... başlıyorum, ... yapıyorum, ...yiyorum, ...çalışıyorum...” gibi anlamlar taşır.

Kul, bir davranışta bulunurken veya önemli bir işe yönelirken önce “eûzü billahi mine’ş-şeytanirracîm” (Şeytandan Allah’a sığınma) çekerek olumsuz etkileri defetmekte, sonra besmeleyi okuyarak kendinin tek başına yeterli olmadığını, gerçek ve

mutlak gücün ancak Allah'tan geldiğini ifade etmektedir. Kul Allah'ın (c.c) yeryüzünde halife kıldığı bir varlık olarak O'nun mülkünde, O'nun adına tasarrufta bulunduğunu, asıl malik ve hâkim olan Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa emanete hıyanet etmiş olacağını peşinen kabul etmekte ve besmeleden güç almaktadır.

Günümüzde manevi değerlere ait ifadelerin kullanılmasının ne denli önemli olduğu aşîkârdır. Bundan dolayı aileler ve ailelerden oluşan toplum, bu değerlere sahip çıkmalı ve bunları kullanmalıdır. Çünkü insan sadece maddeden oluşmuş bir varlık değildir. İnsanı insan yapan değerlerin başında manevi unsurlar gelmektedir. İşte bütün bunlardan dolayı Besmele-i şerif her zaman dilimizde bir zikir olmalı ve dayandığımız manevi bir kuvvet olarak hayatımıza yön veren bir pusula olmalıdır.

5.2. FAKİRLİK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: İç Huzur

Alt Değer: Kanaatkârlık / Fakirliğe kanaat etmek / şükretmek.

Tanım: Arapça bir kelime olan huzur Türkçe sözlükte şu şekilde ifade edilmiştir: İnsanda üzüntü, sıkıntı, tedirginlik olmama durumu, iç rahatlık (BTS)

Alt değerlerimizden kanaatkârlık: Azla yetinen, elindeki ile yetinen, kanaatli; fakirlik ise: “Geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, fukara, zengin karşıtı. Olması gerekenden az.”olarak ifade edilmektedir. (BTS)

Ahmed Mürşidî Efendi “*Fî Beyân-ı Mebhas-ı Fakr*” yani fakirlik hakkında olan bu bölümde fakirliğin şükredilmesi gereken bir durum olduğunu veciz ifadelerle açıklamaktadır. Nitekim fakirlikle alakalı rivayet edilen hadiste de Hz. Peygamberin fakirliğiyle iftihar eylediği belirtilmektedir.

**Bu fenâda fakr olanlar hâlini
İşidin yâ fakr ile me’nûs² olan
Her bulan fakr ile buldı râhati**

**Söyle bize anların ahvâlini
Cümle ‘âlem gönli içre hâs olan
Kıl kanâ‘at görme dünya zahmeti**

Allah katında, şükreden bir fakirin sabreden bir zengine tercih edildiğini ifade eden Mürşidî Efendî, fakir bir kimsenin tevekkül ederek Allah’ın kendisine verdiği nimetler ölçüsünde de şükrüne devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda zengin kişinin dünyada uzun yaşama arzusuna kendisini kaptırıp ölüm hakikatini unutarak yaşamasını bir gaflet vesilesi saymaktadır.

**Olsa ger şâkir gani sâbir fakir
Devletli olan kılur tûl-i emel**

**Yeğdir ol şakir ganiden ol fakir
Girmez anun kalbine havf-ı ecel**

Hem dünya hayatında hem de ahiret hayatında rahat etmek isteyen kişinin dünyadaki haline kanaat ederek hareket etmesi gerektiğini nasihat veren Mürşidî Efendi, okuyucusuna şöyle seslenmektedir:

² **me’nus:** Alışılmış, alışık.

**Dilersen her dü ‘âlem içre rahat
Ahmedi eyle kanâ‘at fânide
Kıl kanâ‘at tâ bulasın rahati**

**Kanâ‘at eyle ey cânım kanâ‘at
Ta ki düşvâr olmayasın bâkide
Her dü ‘âlem görmeyesin mihneti**

Öngörülen kazanım/lar:

Kanaat kelimesinin anlamını kavrar.

İhtiyacı olan birisine karşı maddi-manevi yardımda bulunmayı öğrenir.

Belirlenen değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Elimizdekilerle yetinmemiz farkındalığı ve sahip olduklarımıza şükretmek mutlu olmamızı sağlar. Buna kanaatkârlık diyoruz. İnsan, aklı ve vicdanı doğrultusunda, doğru ve dürüst çalışma ile daima eylem halindedir. Her zaman bilgisini ve görgüsünü geliştirecek, zamana uyacak, teknolojik gelişmeleri takip edecek ve kendisini geliştirecektir. Bütün bunlar çalışarak olur. Kanaatkar olmak, tembel olmak ya da çalışmadan başkasından bir şeyler beklemek değildir. Tam aksine çok çalışmak ve başarmayı istemek, bu değerin adeta temel anlayışını oluşturur.

Ancak bu çalışma, sabır ve sebat gösterme sonucu elde ettiğimiz kazanç ile yetinmek ve şükretmek, işte kanaatkârlık budur. Hırs yapmadan, bencillikten uzak, kimseyi kandırmadan, kibir ve gösterişten uzak elde edilen mal ve para, yine insani değerlere sahip bir kişinin yapacağı gibi, paylaşma, hayırseverlik gibi sevgi dolu bir şekilde başkalarına dönecektir. Kanaatkârlık, kendi halinden, huyundan memnuniyet demektir. Kanaatkârlık, kendi karnı doyarken başkasını aç görmeye dayanamamak demektir.

Yeryüzünde bütün ızdıraplar, aza kanaat etmemekten doğar. Elindekilerle yetinen, var olan imkanların dışındakilerde gözü olmayan kimselerin başı derde girmez, üzülmezler. İnsanları, elinde olmayana yönelten arzular, bunları elde etmeye çalışırken sıkıntıya girmelerine, kötü şeyler yapmalarına neden olur. Açgözlülük hastalığına yakalanıp bir şeyler edinmenin zararları saymakla bitmez. Yani açgözlü olan, gözünü diktiği şeyi elde etmek için gücünü kuvvetini harcayacak, bunun için daha da güçlenmek isteyecektir. Hâlbuki kanaatkâr olsa, bütün bunları yapmasına gerek kalmadan gücünü ve kuvvetini koruyacaktır. Çünkü canı başka şeyler çekmeyecektir.

Hz. Peygamber de hadis-i şerifte: “Kanaatkârlık tükenmez bir hazinedir.” demekle bizlere gereken dersi zaten vermektedir.

Kanaatkâr olan, gönül hoşluğu olan kimse, en zengin olan kimsedir. En fakir kimse çoğunlukla mutlu olan kimselerdir. İnsan her zaman kanaatkâr olan, her zaman sevinç dolu olan, her zaman mutlu olan, ideal olan bir hayat yaşamalıdır.

Bizler günlük hayatımızda bu değeri uygulayıp uygulamadığımızı anlamak için, etrafımıza bakmalı, kendimizi kontrol etmeliyiz. Dünyanın aldatıcı şöhreti bizi kandırmamalı ve baki olan âlemi kazanmak için bu fani âlemde olduğumuzu unutmadan yaşamalıyız.

5.3. DÜNYA MALI HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Dünya Malına Değer Vermeme

Tanım: Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü olarak ifade edilen mal, dünya ile beraber kullanıldığında dünyaya ait olan ve kişinin emanetine verilen nimetler olarak açıklanmaktadır.

Ahmed Mürşidî Efendi “*Fi Beyân-ı Mâl-ı Dünya*” yani dünya malı hakkında olan bu bölümde dünya malına karşı nasıl bir tavır takınmamız gerektiğini anlatmaktadır. Dünya malının emanet olduğunu, bununla kibirlenmemek gerektiğini, helal kazanç ile rızkı temin etmenin elzem olduğunu ve bize düşen vazifenin de bu nimetlere karşı şükretmek olduğunu ifade etmektedir.

Fani âlemde kalacak olan dünya malının halinin ne olduğunu kendisine soran Mürşidî Efendi, kendi sorusuna cevap olarak dünya malını yılanın zehrine benzeter. Tasavvuf Edebiyatında ise genel olarak dünya; “İnsanı aldatan/yanıltan bir büyücü, bal kabı içinde zehir veren bir düşman ve nihayetinde insanı, insanî erdemlerden uzaklaştıran bir tuzaktır. Ayrıca dünya değersiz bir meta ve Hak yolunda bir engeldir.”(Çatak, 2012, s.1) Müellif, nice insanın bu dünya malıyla gururlandığını ve bundan dolayı Hakk’dan uzaklaşıp yollarını şaşırdıklarını, bitmeyen istek ve arzulardan dolayı veya hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya dalma düşüncesinin de insanları Allah’tan uzaklaştıran bir gaflet olduğunu ifade etmiştir.

Ahmedi söyle fenânın hâlini

Niceler anunla mağrûr oldılar

Ey fena dünyasına mağrur olan

Nicedir bildir o zehr-i mârını

Dahi Hak’dan şaşuban dûr oldılar

Tûl-i emel ile Hak’dan dûr olan

Dünya malı hakkında dikkat etmemiz gereken önemli bir husus ise kazandıklarımızın ve yediklerimizin helal olmasıdır. Nitekim Yüce Kitabımızda da helal ve temiz olan nimetleri tercih etmemiz konusunda önemli uyarılar vardır. Yüce Allah Mâide suresinde dünya malının helal olması konusunda bizi şöyle uyarır: Allah’ın size rızık olarak verdiklerinden helal, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta

olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının. (Mâide Suresi, 88. Ayet) Bu konuda da Ahmed Mürşidî Efendî bizi şöyle uyarmaktadır:

Helal olursa isterler hesabı

Haram olunca iderler ‘azabı

Helal olub virülmüşse zekâtı

Hisab âsân ola bula necâtı

İnsanoğlu dünyada bütün vaktini dünya malını kazanmak için harcamamalıdır. Bu vaktin bir kısmını rızkını kazanmak, bir kısmını ibadetle meşgul olmak ve diğer bir kısmını ise ilim öğrenmek için sarf etmelidir. Zira insan, çalışıp malını arttırabilir fakat rızkını arttıramaz. Tasavvufun önemli bir özelliği olan dünya malına sahip olmak kabul edilir bir şey olmadığı gibi, dünya malını Allah’tan talep etmek bile çok ayıp sayılmıştır.

Fi’l-i dünyada ziyâd itsen işi

Mâln artar rızkın artmaz yâ kişi

Bu fenada mal için Hakk’a dilek

Gayetü’l-gayet ‘ayıbdır istemek

Öngörülen kazanım/lar:

Nimete karşı şükrü kavrar.

Kazanılan malın helal olasına dikkat eder.

Kendi emeğiyle kazanç elde etmenin önemini kavrar.

Belirlenen değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Toplum olarak üzerinde hassasiyetle durmamız gereken önemli bir değeriımız de dünya malına karşı tutumumuzdur. Bu tutum misafir olarak kaldığımız bu dünyada dünya malına karşı daha duyarlı davranmamıza vesile olacaktır. Sadi Şirazi’nin ifade ettiği gibi “Senden geriye kalan, senin sayılmaz” anlayışı toplum hayatımızın önemli bir değeri unsurunu bize hatırlatır.

Dünya muhabbeti, yani dünyaya düşkün olmak demek, nefsin arzularını, nefse tatlı gelen şeyleri ve bunlara kavuşmanın sebebi olan parayı, haram yollardan aramak demektir. Dünyaya düşkün olmak, hayal peşinde koşmaktır. Çünkü dünya lezzetlerinin zararları, faydalarından daha çoktur. Elde kalmaz, çabuk gider. Bunlara kavuşmak ise,

çok güçtür. Bundan dolayıdır ki Hadis-i Şerifte Hz. Peygamber: “Dünyalığa düşkün olmak, hataların başıdır.” diyerek bizleri dünya malına ve sevgisine karşı uyarmaktadır.

Günümüz toplumunda hastalık derecesine gelen maddi zenginlik için gösterilen hırs, maalesef insanların daha bencil olmasını da beraberinde getirmiştir. Fedakârlık, cömertlik, yardımseverlik gibi insani erdemlerimizi unutmadan çalışmalı ve yeni nesilleri bu değerler ile yetiştirmeliyiz. Helal kazanç ve bu helal kazancı layıkıyla sarf etmek toplumda arzu edilen en önemli değerimizdir. Zira çalışmanın da ibadet olduğunu bilen bir toplum, ibadetine ve kazancına dikkat etmelidir.

Dünya malına karşı açgözlü davranmak, mal biriktirmek, bir diğer ifadeyle dünyevileşmek hiç yok olmayacakmış gibi dünya malına düşkün olmaktır. Yoksa dünyevî imkânları elde etmek ya da zengin olmak dünyevileşmek demek değildir. Yeter ki insan elde ettiği maddî imkânları kontrol edebilsin, onların mahkûmu olmasın, onları gönlüne sokmasın, onları Allah’ın rızasına uygun bir şekilde kullanabilsin.

Ahmed Mürşidî Efendi de insanın fitratında olan dünya malına karşı muhabbeti bu açılardan ele alarak hem kendi dönemindeki insanları hem de kendisinden sonra gelecek nesilleri uyarmış ve dünyaya karşı aldanmamak gerektiğini ifade etmiştir.

5.4. DÜNYA MÜLKÜ HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Dünya Makamına Değer Vermeme

Tanım: Kelime anlamı yer, mevki olan makam, dünya kelimesi ile beraber kullanıldığında insanın dünyadaki mesleğini veya görevini yapması esnasında ulaştığı başarı derecesi veya bağlı olduğu hiyerarşik yapı olarak açıklanabilir.

Ahmed Mürşidî Efendi “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı Mülk-i Dünya*” yani dünya mülkü hakkında olan bu bölümde genel olarak dünyanın faniliğini ve dünyadaki malın ve mevkinin geçici olduğunu hatırlatmaktadır. Bizimdir diye sahip çıktığımız pek çok şeyin aslında bizden önceki insanlara ait olduğunu, bu mülkün sadece el değiştirmek suretiyle bize kadar geldiğini ve bizden sonra da başkalarının eline geçeceğini anlatmıştır.

İnsanoğlunun fitratı gereği dünyaya olan muhabbeti ve dünya mülküne karşı olan arzusu onu yaratılış gayesinden uzaklaştırmamalıdır. Mürşidî Efendi bu gerçeği ifade ederken insanın dünyaya râğbetli bir şekilde meylettiğini ve bunun neticesinde de hiç ölmeyecekmiş gibi dünya sevgisine bağlandığını şöyle anlatmaktadır:

Ey fenânın mülkine râğb olan

Bu fenânın mülkine etme heves

Kalbini tûl-ı emelle doldıran

İhtiyacından ziyade etme kes

Bu dünyanın bir misafirhane olduğunu ifade eden Mürşidî Efendî kimsenin burada ebedi kalmadığını, gelenin muhakkak surette buradan göçeceğini haber vermesi de ayrıca dikkat etmemiz gereken bir değerdir. Bu yolculukta kişinin azığını hazırlaması ve gereksiz ve faydasız şeylerle de meşgul olmaması gerekir.

Bu fenâ mülkü misafirhanedir

Gelen gider konan göçer bu ilde

Göç azığın görmeyen divanedir

Budur kanun budur ‘adet bu yerde

Dünyanın bütün nimetlerini en güzel şekilde bize veren Rabbimiz, buna karşılık bizden kulluk şuuruyla kendisine şükretmemizi istemektedir. Dünya bir bahçe, biz ise o

bahçeden istifade eden bahçıvanlarız diyen Mürşidî Efendi, Tasavvufî bir üslup ile bu hakikate şöyle değinmektedir.

**Bağ onundur kullar olmuş bağbân
Ol bitürmese gıdayı bunları**

**Bahçe onundur olmuşuz bağçevân
Rızkını nerden bulurdu kulları**

Dünyaya gönderilişimizin asıl maksadını Zariyat Suresinin 56. ayetiyle; (Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmete değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.) bize hatırlatan Mürşidî Efendi, bu dünyada önemli olanın Yaratıcımızı tanıyıp O'na kulluk etmemiz gerektiğini de şöyle ifade etmiştir:

**Bil ebed mülkü değildir bu cihân
Bu ile geldin niçün fikr eyle sen**

**Sani'î bilmeye geldin sen heman
Âhiret kesbi için derk eyle sen**

Öngörülen kazanım/lar:

Dünya makamına değer vermemeyi kavrar.
Emanet bilincini hayatına yansıtmayı öğrenir.
Kulluk bilincini hayatına yansıtmaya çalışır.

Belirlenen değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Allah dünya hayatının sonsuz nimet ve imkânlarını, akıl sahiplerinin âhiret yurdunu araması, anlaması ve kazanması için seferber etmiştir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal değerlerimizden biri olan inanç, dünya malına karşı nasıl davranmamız gerektiğınbize öğretir. Zira hepimiz bu dünyada misafiriz ve elimizdeki dünya malı da bize emanettir. Misafir elbette bir gün gidecek ve emanet sahibine verilecektir.

Maddiyat asrı olarak da kabul edilen bu asrımızda bizler inancımızın gerektirdiğı gibi davranmalıyız. Dünya ve dünyaya ait maddi menfaatlere, makamlara kalbimizi bağlamadan yaşamalı, bu dünyada misafir olduğumuzu unutmamalıyız. Tarihten pek çok örneklerini bildiğimiz nice makam ve mevki sahiplerinin bugün sadece isimleri var. Karunlar, Firavunlar, Hamanlar dünya malına ve mevkiine güvenip de aldananlar. Bunun yanında inançlı oldukları halde yine de dünyayı ve dünya mülkünü bırakıp giden

nice insan vardır. Bizler kendimizden önceki insanlardan ibret almalıyız ve dünyalık şeylere kalbimizi bağlamamalıyız.

Şuurlu ve bilgili Müslüman, kanaat ve tevekkül ile hayatına huzur ve mutluluk kazandırmakla beraber çok çalışan, şahsi onur ve izzetini koruyan, insani ve İslami değerleri aşındırmayan, göz ve gönül açlığından Allah’a sığınmasını bilendir.

Toplum olarak temel değerlerimizden olan tevekkülü, tevazuyu, kanaati hayatımıza tekrardan yerleştirmeli ve tarihimizden bize miras kalan bu hayati unsurlara hayat verip bunları tekrar diriltmeliyiz. Yunus Emre’nin ifade ettiği gibi;

Mal sahibi, mülk sahibi,

Hani bunun ilk sahibi?

Mal da yalan, mülk de yalan,

Var biraz da sen oyalan!

dizelerini hatırimızdan çıkarmadan yaşamalıyız.

5.5. İŞİN SONUNU DÜŞÜNMEK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Tevekkül

Tanım: Sözlükte dayanmak, güvenmek, vekil tutmak anlamlarına gelen tevekkül, terim olarak; hedefe ulaşmak için gerekli olan maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah’a dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir.

Ahmed Mürşidî Efendi “Bir işin sonunu düşünmek” bölümünde hem dünya işlerinde başarılı olmak hem de dünya imtihanını kazanmak için gerekli olan çalışmaları yaptıktan sonra sonucu Allah’a bırakmak gerektiğini okuyucusuna anlatır. Bu bakımdan hem değer eğitiminde hem de toplum hayatımızda önemli bir kavram olan tevekkül kelimesi karşımıza çıkar. “Bir işe başladığın zaman, Allahü teâlâya tevekkül et, Ona güven.” (Âl-i İmran, 159) âyet-i kerimesi de tevekkül ile beraber azmederek çalışmamız gerektiğini ifade ediyor.

Ey Müridi âkıbet –endiş ol

Her işin encâmına bak yâ dâde

Fânide kesb eyle âhirette bul

Son peşiman eylemez bir fâide

Dünya işlerinde olduğu gibi, âhiret işlerinde de insanların hayatlarında yer edinmesi gereken önemli bir kavram olan tevekkül özellikle inanan insanlar için önemli bir huzur ve motivasyon kaynağıdır. Çünkü bizler bir iş için elimizden geleni eksiksiz bir şekilde yapar ve neticesini Allah’a bırakırsak huzurlu oluruz. Ahirete ait amellerimiz için de tevekkülü tavsiye eden Mürşidî Efendi, dünyada hayırlı amelleri ahirete gönderdiğimiz takdirde, oranın da mamur hale getirileceğini ifade ediyor. Bu şekilde, insanın sonunu düşünmesi gerektiğini ve akıllı insanın en belirgin özelliğinin de bu olması gerektiğini bize hatırlatır.

Kıl fenâda hoş ‘amel gönder öte

Meğer bir akıllı dânâ imiş ol

Var mu‘ammer bul bekâ mülkü ‘atâ

Sonunu fikr edermiş her işin ol

İnsanoğlu dünyaya bir gaye ile gönderildiğini kâinatın düzeninden anlayabilir. Şöyle ki Tekke–Tasavvuf Edebiyatı nazım biçimlerinden olan Devriye bütün varlıkların bu evrende bir döngü içerisinde olduklarını ve dolayısıyla geldikleri yere geri döneceklerini anlatmaya çalışır. Bu kâinat içerisinde en önemli varlık elbette ki insandır. İnsan ise tevekkül değeri ile dünyasına bakmalı ve gideceği ebedi âleme hazırlıklı gitmelidir. Mürşidî Efendî de bu hakikati şöyle ifade etmektedir:

**Fenâ gaddâredir ardına düşme
İki parmak ile dünyayı sayd it**

**İki dest ile kaydına yapışma
Sekiz parmak ile uhrâyı kayd it**

Öngörülen kazanım/lar:

Tevekkül kelimesinin anlamını kavrar.

İnsanın çalışmasının karşılığını alacağı bilinciyle hareket eder.

Allah’a güvenmenin (tevekkül) pasif bir bekleyiş olmadığını farkında olur.

Belirlenen değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Tevekkül, Müslümanların kadere olan inançlarının tabii bir sonucudur. Tevekkül eden kişi Allah’a kayıtsız şartsız teslim olmuş kişidir. Tevekkül etmek, tembellik ve miskinlik olmadığı gibi, çalışma ve ilerlemeye de engel değildir. Tevekkül, çalışıp, çabalamak, çalışıp çabalarken Allah’ın bizimle beraber olduğunu hatırdan çıkarmamak ve sonucu Allah’a bırakmaktır. Yani insanın her işinde Allah’a güvenmesi ve O’na dayanmasıdır. Bu inanç insana güç ve kuvvet verir. Konuyla alakalı olarak Kur’an-ı Kerimde Yüce Allah: “(Ey Muhammed) Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah’a tevekkül et, (ona dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever” (Âl-i İmran, 159) ayetiyle de bizlere üzerimize düşeni yaptıktan sonra Allah’a dayanıp O’na güvenmemiz gerektiğini nasihat vermektedir.

Güven insan için vazgeçilmez bir duygudur. Her insan güven içinde olmak ister. Güven duygusunu yitirmiş insanlar, hayata küsmüş, ümitsiz, perişan kimselerdir. Üzüntülü kişide bir parça güvensizlik vardır. İnsanın güveni çeşitli unsurlarla ortaya çıkar. Sağlık, gençlik, ilim, para, mal ve mülk, şan, şeref, vb. güven duygusunu pekiştirirler.

İnsan yaratılışı gereği bir güce güvenmek ister. O, sonsuz güç sahibi Allah'tır. Çaresizler Allah'a güvenirler sığınır ve ona yalvarırlar. Çünkü her şey O'nun elinde ve gücü dâhilindedir.

Evrendeki olaylar bir düzen ve yasalar çerçevesinde, sebep-sonuç ilişkisi içinde olmaktadır. İnsanlar akıl ve iradeleriyle sebepleri bulabilirler. İnsan evrende geçerli olan yasaları gözeterek, çalışır, çabalar, sebeplere sarılır, ondan sonra Allah'a güvenir. Bir çiftçi tohum ekmeden ürün elde edemez. Çiftçi tarlasını zamanda sürmeli, ekmeli, gübrelemeli ve sulamalıdır. Sonra da bol ve iyi ürün alabilmek için Allah'tan yardım dilemelidir. Çalışmadan başarıya ulaşamaz. Bir öğrenci önce derslerine devam edecek, düzenli çalışacak, ödevlerini zamanda yapacak, sonra Allah'tan yardım isteyerek başarıyı dileyecektir. Kısacası gerçek anlamda tevekkül eden kimse, işinin gereğini yapar ve sonucu Allah'tan bekler.

Demek ki, tevekkül eden bir insan, hem dünyaya, hem de ahirete ait işlerini beraberce yürütür. Dünya nimetlerinden faydalanmak için elinden geleni yapar, ahiretini de dünya için asla ihmal etmez.

5.6. TABİPLERİN SÖZÜNÜ DİNLEMEK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Sağlık Bilinci

Tanım: Vücudun hasta olmaması durumu, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet anlamlarına gelen sağlık kelimesi, bilinç ile beraber kullanıldığında vücut esenliğine önem verme, sıhhat ve afiyet için gerekli tedbirleri alma ve ruhen insanın kendisini iyi hissetmek için gerekli gayreti göstermesi anlamlarında kullanılır.

Pendname eserinde bu konuya değinen Mürşidî Efendi insanın hem bedenen hem de ruhen sağlıklı olmasının gerekliliğine işaret ederek bizlere uyarılarda bulunur. Kendi eserine “Dükkân-ı Tabip” benzetmesi yaparak da eserinden istifade edilmesini tavsiye etmektedir.

Bu dükkân-ı tabibi istifade

Zübde-i hikmetten aldım bir varak

Dinilmiş çok devâlar bu fuâd³e

İşbu Pend içre anı kıldım sebak

Tabiplerin sözlerinin dinlenilmesi gerektiğini ifade eden Mürşidî Efendi, bu konuda tabiplerin ve hekimlerin uyarılarına uyulmadığı takdirde de insanın bedenen nasıl zayıfladığını ve hastalıkların ortaya çıkmasına vesile olduğunu okuyucusuna örnekleriyle açıklamıştır. Özellikle de pek çok hastalığın temel sebebini çok yemek olarak ifade ederken, manevi duygularımızın da bundan dolayı olumsuz etkilendiğini ve manen hasta ve sağlıksız bir toplum yapısının meydana geldiğini daha o zamandan görmüş ve bizi ikaz etmiştir.

Kamû amrâzın aslı çok yemektir

Kerih eşyadan eyle ictinâbı

Gice bîdâr gündüzü uyumaktır

Bilir ‘akıl budur kavlin sevâbı

Hastalıkların pek çoğunun sebeplerini tasavvufî bir üslup ile anlatan Mürşidî Efendi, buna rağmen insanın dünya hayatında aradığı rahatı bulamadığını ve bulamayacağını; şu beyitlerle ifade etmektedir.

³ **fuâd:** Kalp, gönül.

Ararsın fânide tarrâr⁴ işini
Fenâya gelmişsin uhra için sen

Bu cismin rahatıyla cünbüşünü
Ararsın rahatı bunda niçin sen

Öngörülen kazanım/lar:

Sağlıklı olmak için gerekli tedbirleri alır.

Sağlıklı Yaşam kavramının toplumdaki önemini ve insan hayatı üzerindeki etkisini bilir.

Belirlenen değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Değerlerin tam olarak uygulanabilmesi için öncelikle bedenin sağlıklı olması, yaşamla dolup taşması gerekmektedir. Öncelikle çocuk yaşlardayken temiz hava, sağlıklı gıda, spor, temizlik, doğru ve güzel düşünmek çok önemlidir. Dolayısıyla sağlık ve eğitim bu hayatın en önemli iki yönüdür. Zaten insan da ancak sağlıklı olduğu vakit kendisini geliştirir ve yetiştirir.

İnsan ancak, düzenli bir hayat sürdüğü takdirde sağlığın ve mutluluğun tadını çıkarabilir. Yiyecekte aşırılıktan kaçınmak, konuşmalarda, arzularda ve arayışlarda aşırılıktan kaçınmak, dürüst bir çalışmayla ne elde edilebiliyorsa onunla memnun olmak, başkalarına hizmet etmek için can atmak ve herkese neşe yaymak toplum hayatımızın en önemli değerleri olmalıdır.

Sağlık eğitiminin temel amacı, bireylere ve topluma, kendi çaba ve eylemleri yoluyla sağlıklı bir hayat sürmeleri için yardımcı olmaktır. Bu bakımdan, gerek şahsın hayatında gerekse toplum hayatında sağlık bilincini oluşturmak ve geliştirmek için herkesin çaba sarf etmesi gerekir. Konuyla alakalı olarak hadis-i şerifte Hz. Peygamber: “Beş şey gelmeden, beş şeyin kıymetini bilin.” dediği vakit, bunlardan birinin “Hastalık gelmeden, sağlığın kıymetini bilin.” olması da bizler için ayrıca önem arz ettiğini ifade etmekte yarar vardır.

Sağlık bilinci konusuyla alakalı söylenecek ve belki de bireysel veya toplumsal olarak sağlığa karşı bize bir bakış açısı kazandıracak olan Kanuni Sultan Süleyman’ın: **“Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi; olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi.”** sözü, bir padişahın ifadesi olması bakımından da oldukça manidardır.

⁴ tarrâr: Yankesici.

Yukarıda ifade edilen hakikatlerin yanında insanın manevi olarak da sağlıklı olması gereken bir husustur. Zira Ahmed Mürşidî Efendi'nin de ifade ettiği gibi insan bu fani dünyada misafirdir ve beka âlemi için sağlıklı amellerde bulunmalıdır.

5.7. BEŞ VAKİT MANAZ HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Maneviyatlı Olmak

Alt Değerler: Namaz ve Dua

Tanım: Maneviyat kelimesi “Manaya, ruha ve gönle ait olan, inançla ilgili, maddi olmayan, içe ait, batını gibi anlamlarına gelen manevi kelimesinin çoğuludur.” Manevi-ruhi hayatla ilgili olan, manaya, inanca, ruha ait olan şeylerin bütünü olarak da ifade edilen bu kavram, insanın sahip olduğu tüm dini duyguları ve düşünceleri içinde barındırmaktadır.

Dinden, imandan, mukaddesattan gelen güç ve kuvvet insanı bu anlamda değerli kılar ve bu değer ile insan-ı kâmil mertebesine doğru bir yolculuk başlar. Bu yolculukta insanın dikkat etmesi gereken önemli bir özelliği, maddi olan pek çok ihtiyacının yanında mana âlemi dediğimiz maneviyatına değer vermesi ve kendisini bu anlamda geliştirmesidir.

Maddi varlıkların dışındaki diğer varlıkları ele alan bu konu dünya gözüyle görülmeyen fakat iç dünyamızla varlığına inandığımız gaybi konulardır. Kutsal kitaplardan ilham alınmak suretiyle inanca kuvvet veren bu düşünce, Tasavvuf Edebiyatının önemli bir konusu olmuştur.

Ahmed Mürşidî Efendi konuyla alakalı olarak Pendnâmesinde, maneviyatın insan hayatında elzem olduğunu ifade etmiş ve bunun en önemli basamağının da ibadet olduğunu bize hatırlatmıştır. Mürşidî Efendi’ye göre namaz ve dua, manevi değerlerimizin temellerini oluşturmaktadır ve bu iki unsur hem dünya hayatımız için hem âhiret hayatımız için bizi mükemmelliğe ulaştıran önemli iki manevi değerimizdir.

**Ahmedi söyle namazı sen bize
Ki var anda kulûb içre halavet
Dü ‘âlem mü’minin oldır sirâcı
Odır bu hâne-yi dinin sütünü**

**Anı terğib it bizim kalbimize
Nedür mü’minlere andan kerâmet
Tarik-i Hakk’a mi’râcı ve tâcı
Anun zımnındadır⁵ dinin bütünü**

⁵ **zımn:** iç taraf, maksat, gaye

Ahmed Mürşidî Efendî “*Mebhas-ı Salâvat-ı Hamse*” yani beş vakit namaz hakkında yazdığı bu bölümde namazın Miraç hadisesinde farz kılındığını ve Hz. Peygamber’in ümmeti için en güzel bir hediye ile döndüğünü ifade ederken, bizim de buna gerekli ihtimamı göstermemizi şöyle dile getirmiştir:

Ol didi ki yâ Kerim ü Müsteân	Ümmetime isterem bir armağan
Anlar ile işleri âsân ola	Ol iş ile kurbetine yol bula
Bana ikrâm itdügin kıl ümmete	Anları ir gör dü ‘âlem rahmete
Rahatımdır anların rahathlğı	Fahr-ı tâcım anların ümmetliğı

İslam toplumunun önemli bir manevi değeri olan namaz ve özellikle bu namazın cemaatle kılınması, bu eserde ayrıca üzerinde durulan bir konudur. Cemaatle kılınan namazın değeri, cemaat şuurunun birlik ve bütünlüğe olan katkısı ve cemaatle yapılan ibadette şeytanın vesveselerine ve hilelerine aldanılmaması Mürşidî Efendî’nin üzerinde durduğu konulardır.

Sen cemaatle kıl namazı müdâm	Yalnız kılsan viremezsın nizam
Var imama ol cemaat bağla saf	Olasın mekr-i şeytaniden⁶ muaf
Yalnız koyun kurdı eyler şikâr⁷	Ümmetime dir Hudâ lutf eyledi

“Dilimize Arapçadan geçen dua kelimesi “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” anlamındaki “davet” ve “da’va” kelimeleri gibi masdar olup, “küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz” anlamında isim olarak da kullanılır. Ayrıca Allah’a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren metinlere de dua denilir. İslâm literatüründe ise Allah’ın yüceliğı karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve tazim duyguları içinde lütuf ve yardımını dilemesi anlamına gelir. “Allah’a yalvarma, yakarma, O’ndan bir şey isteme, işlediğimiz herhangi bir suçtan dolayı bağışlanmayı arzu etme” anlamlarını da taşımaktadır.” (Baş, Selma)

⁶ **mekr-i şeytan:** Şeytanın hileleri

⁷ **şikâr:** av, avlanan hayvan

İnsanların dünyada çeşitli hatalar ile günahkâr olabileceğini ifade eden Mürşidî Efendî, Allah'tan ümidin kesilmemesi gerektiğini vurulayarak namaza devam edilmesini gerektiğini ifade etmiştir. Bu vesileyle ibadetine devam eden kul yaratıcısının rahmetine sığınarak kulluk vazifesinin mükâfatını olmuş olacaktır.

Kesme ümîdi Hudâ'dan havf ile

Kıl namâzı rahmeti 'afv dile

....

Kul olan tâ'at kılur Mevlâ'sına

Yarın irer cennetin a'lâsına

Kul olan kılur Hudâ'nın emrini

Emr içinde harca sürdir 'ömrini

Bölümün sonunda dua ederek Allah'tan yardım isteyen müellif, Allah'ın rahmeti ve yardımı olmadan yolunu şaşıracağını ifade etmektedir. Cennette Allah'ı görmek için ibadetlere devam etmek gerektiğini vurgulayan Mürşidî Efendi, Hz. Peygambere de salâvatın çoklukla gönderilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Sen 'inâyet eylemezsen ger bana

Düşerem hızlâna⁸ yol bulamam sana

Bâb-ı rahmetten birini açasın

Fazlını 'âlemler üzre saçasın

....

Ol cemâli görmek istersen ricâl

Emrini tut kıl namâzı bul visâl

Bu namâz ile gidersin cennete

Bu salât ile irersin rü'yete

Vir salâvât Mustafâ'ya bul visâl

Görmeyince anı bulmazsın kemâl

Öngörülen kazanım/lar:

Maneviyat kelimesini açıklar ve ibadetle ilişkilendirir.

Namazın birey ve toplum açısından önemini farkedir.

İbadetlerin bireysel ve toplumsal faydalarına örnekler verir.

Belirlenen değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Kâinattaki varlıklar arasından en mükemmel bir şekilde yaratılan insan, madde ve mana boyutlarıyla bir bütünsellik ortaya koymaktadır. Dış yapısı itibarıyla görünen tarafı insanın maddesini oluştururken; onun iç dünyası, duyguları, hayalleri vb. yönleri

⁸ hızlân: Yardımcısız, kimsesiz

ise maneviyat tarafını oluşturmaktadır. Bu yönüyle başka hiçbir varlığa benzemeyen insan, kim olduğunu, nereden geldiğini ve nereye gittiğini sorgulamak ve buna cevap bulmak zorunda olduğunu hissetmiştir.

Toplumları oluşturan bireyler, kültürel veya dini değerler üzerinde kendi toplumlarını inşa ederler. Bu inşa sürecinde manevi temeller eksik veya yaratıcısı ile olan bağ zayıf ise maddeye yönelmiş ve kendi benliğini unutmuş bireyler ortaya çıkar. Neticesi ise maneviyattan yoksun bir toplum olur. İşte madde ve manadan meydana gelen insan, yaratıcısını unutmaması adına kulluk bilinciyle vazifelerini yerine getirmek zorunudur. Konu ile ilgili pek çok ayet ve hadis insanın fitratına uygun bir şekilde hareket etmesini ve manevi yönünü göz ardı etmemesini vurgulamaktadır.

Tasavvuf geleneğinin temelini oluşturan bu konumuz, günümüz toplumu için önemli bir değerdir. Yoğun ve stresli bir hayatın yaşandığı, huzurun maddede arandığı bu dönemde, insanların dua ve ibadetle hayatlarına anlam kazandıracağı unutulmamalıdır. Dünya hayatının geçici olduğunu, bu dünyada misafir olduğumuzu unutmadan yaşamalı ve yaratıcıya olan yakınlığımızı dua ve maneviyatla pekiştirmeliyiz. Kuran’da, “Sizin duanız olmasaydı Rabbim size değer verir miydi?” (Furkan, 77) ifadesi, Allah katındaki değerimizin kulluk bilinciyle yaşamak olduğunu hatırlatmaktadır.

Ahmed Mürşidî Efendi’nin eserinde ifade ettiği üzere namaz, maneviyatın en önemli unsurudur. Dünya ve ahiret hayatımızın huzurlu ve saadetli olması için manevi değerlerimizi yaşamalı ve yaşatmalıyız. Gerek aile fertleri arasında gerek okullarımızda bu değerlerin önemi üzerinde durulmalı, insanın manevi yönü bu şekilde kuvvet kazanmalıdır.

5.8. ANNE-BABA HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Doğru Davranış (Salih Amel)

Alt Değer: Anne ve Babaya Saygı Gösterme

Tanım: Her türlü tutum ve davranışa yararlı ve ıslah edici alışkanlıklara, içinde dirlik ve düzen barındıran veya iyi, güzel, faydalı işe doğru davranış (salih amel) denir. (BTS)

Doğru davranış, toplumsal bir değer olarak insanı, içinde bulunmuş olduğu toplumla sağlıklı ve uyumlu ilişkiler kurmaya yönlendirme ve böylece onu mutluluğa ulaştırma yanında Allah katında manevi derecelere yükseltir. Bu konuyla ilgili “İnanıp da salih ameller işleyenler için devamlı bir mükâfat vardır.” (Tin suresi, 6. ayet) ve “Şüphesiz iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratılmışların en hayırlısıdır.” (Beyyine suresi, 7. ayet) gibi ayetler, hem şahsi hem de toplumsal hayatımızda doğru davranışları sergilememizin önemini ifade eden birer pusuladır.

Bir toplumsal değer olarak salih amel (iyi iş) ler içinde ana baba hakkını gözetmek önemli bir yer tutar. Ahmed Mürşidî Efendi, ‘*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Hakk-ı Valideyn*’ başlığı altında anne babaya karşı sorumluluklarımızın ne olduğunu ve onlara karşı nasıl davranmamız gerektiğini kendisine soru sorarak cevaplamıştır. Onların hakkının ne olduğunu, onlara karşı nasıl hizmet edildiğini ve onların şefkat ve merhametlerinin hangi hallerde bize ulaştığını ifade etmiştir.

Söyle Ahmedi vâlideynin hakkını

Kalbimize sal muhabbet şevkini

Nicedir anlara hizmet eylemek

Nicedir gönüllerince söylemek

Nicedir bizlere anlar şefkati

Nicedir bizlere anlar nefreti

Anne ve babaların kendi evlatları için her zaman hayır istemeleri durumu karşısında çocukların onlar için gerekli saygı ve sevgiyi ihmal etmemeleri ve onların muhtaçlık hallerinde onlara yardım etmeleri önemlidir.

Ey ki vâlideynini razı kılan

Anlar ile Hak rızasını bulan

Mürşidî Efendi “Cennet anaların ayakları altındadır.”hadisine işaret ederek bizlere, toplumsal bir değer olarak onlara nasıl davranmamız gerektiğini şöyle hatırlatmaktadır:

**Analar ayağı altında cinân
Yani ana ayağın altın oğul**

**Öyle demiştir Resul-i Müsteân
Bûs iderse cennete olur duhul**

Anne ve babanın sözünden çıkılmaması gerektiğini de anlatan Mürşidî Efendî, başta Veysel Karani’nin annesinin sözünden çıkmama düsturunu bizlere hatırlatır ve toplumsal bir değer olarak bundan ders çıkarmamızı ister. Çeşitli menkıbeleri de eserinde anlatan Mürşidi Efendi, bunların ortak noktasının, anne ve babaya itaatte mükâfat olacağını, isyanın ise cezayı gerektireceğini ifade etmektedir.

**Ol Yemen ilindeki Veysel Karan
Görmeden meftûn idi ol Server’e**

**Görmek isterdi Resûl’i ol yârân
‘Âşık idi ol ulû Peygambere**

Hiz. Peygamberi ziyaret için annesinden izin alarak Mekke’ye gelen fakat annesinin tembihi üzerine beklemeden geri dönen Veysel Karani, sahabe olmak ile anne sözünü dinlemek arasında bir tercih yapmış ve annesinin sözünü dinleyerek Hiz. Peygamberi göremeden geri dönmüştür.

**Mescide varmış Resûl-i ser-firâz
Ol didi ben gayri yere varamam**

**Sen dahi var mescide yâ dur biraz
Yokdur izni vâlidemin duramam**

Ana babanın rızasını gözetenlerin, toplumsal bir değer olan salih ameli yaşatmaya çalıştıklarını ve bundan dolayı huzurlu olduklarını da ifade edebiliriz. Vicdani bir boyut ile bakıldığında, anne ve babanın değerini bilmek ve onların rızasını kazanmak, Allah’ın rızasını kazanmak ile yakından alakalı olduğunu Mürşidî Efendi şöyle ifade etmektedir:

**Kıl birader vâlideyne hizmeti
Sen de eyle anlara kıl iltifat**

**Tâ ki anunla bulasın cenneti
Her dü âlemde bulasın tayyibât**

Valideynin kim rızâsını ider

Hak buyurdu ol beni râzı ider

Anne veya babanın sözlerinin dinlenilmemesi, kalplerinin kırılması, rızalarının gözetilmemesi gibi olumsuz davranışların sergilenmesinden sorumlu olduğumuzu ve bunun neticesinde Allah'ın rahmet nazarından mahrum kalacağımızı da Mürşidî Efendi şöyle ifade etmektedir:

Ol yaramazlar ki anasın urur

Valideyni uranı Hak söyledi

Ey oğul anların ahından sakın

Bed-dua kılsa ana yahut ata

Kâ'beyi bin kerre yıkmışça olur

Dört kitabında ona mel'ûn didi

Ol gazâb-ı Hâlık'a olma yakın

Olur evladın işi daima vaveyla

Öngörülen kazanım/lar:

Doğru davranışın tanımını yapar.

Anne ve babasına karşı sorumluluklarını bilir.

Toplum hayatında ailenin önemini kavrar.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Anne ve babalarımız, bizlerin dünyaya gelmesini sağlayan, bizlere bakıp, bizleri yetiştirmekle yükümlü olan kişilerdir. Annemiz bize kanını, yaşamını ve gücünü verdiğine ve doğumumuzdan sorumlu olduğuna göre, ona olan minnettarlığımızı, ona saygı duyarak göstermeliyiz. Bize; korunma, eğitim, maddi imkânlar vb. unsurları sağlayan babamıza karşı da minnettarlık göstermeliyiz.

Anne ve baba çocukları için yaşar, yaptıkları her şeyi çocukları için yaparlar. Ancak günümüzde çocukların bu hakkı göz ardı ettikleri ve ana babalarını ihmal ettikleri gözlenmektedir. Toplumsal bir değerimiz olan ebeveynlerimize karşı sorumluluklarımız gün geçtikçe azalmaktadır. Onları yalnızlığa itmek, vicdani bir huzursuzluğu meydana getirmek yanında toplumsal çöküşü de hızlandırmaktadır. Bundan dolayı anne ve babaya karşı sorumluluklarını bilen, ailenin önemini kavrayan nesiller yetiştirmek hem eğitim hem de toplumsal sorumluluklarımız arasında olmalıdır.

Kur'an- Kerim ve Hadis-i Şeriflere baktığımızda ana-baba hakkı hem itikadi hem de ahlaki bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrâ Suresinin 23. ve 24. ayetleri bunun en önemli göstergelerindendir. Bu ayetler ana-baba hakkının temelini oluşturmakta ve bizlere davranış modelini öğretmektedir. Ayette şöyle buyrulmaktadır:

“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf !” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle. Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.” (DİB, Kur'an Meali)

Sonuç olarak anne ve babamıza karşı güzel davranışlar sergilemek, onlara güzel sözler söylemek, onlarla alakayı kesmemek dinimizin emridir. Başka bir ifadeyle Allah'ın rızasına, kişinin ve toplumun menfaatine uygun, iyi bir niyet ile yapılan her güzel iş, söz ve davranış doğru davranıştır. Toplumun değişmesi, teknolojik gelişmelerin yaşanması, eski ve yeni kuşak arasındaki çatışmaların olması bu hükümleri değiştirmemelidir. Doğru davranışlarda bulunmak, zamana hapsedilecek unsurlar olmadığı gibi toplumsal değer olarak önemle yaşatmamız gereken değerler arasında olmalıdır.

5.9. KOMŞU HAKKI HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Komşuluk Bilinci

Tanım: Aynı beldede yaşayan, aynı binada bulunan, dairelerde veya birbirlerine yakın evlerde ikamet eden, birbirlerine yakın iş yerlerinde çalışan insanların ve ailelerin arasındaki ilişki bütünlüğüne komşuluk denir. (www.mumsema.org)

Ahmed Mürşidî Efendi konuyla ilgili olarak eserinde “*Fi Beyân-ı Mebhas-ı Hakk-ı Cîrân*” başlığında komşuluğun öneminden ve bu konuda üzerimize düşen görevlerden bahsetmektedir. Komşuluk hakkının neler olduğunu, komşuya nasıl davranmamız gerektiğini ve bu değerın Allah katındaki mükâfatının neler olduğunu anlatmıştır.

**Söyle konşı hakkını ya Ahmedî
Nicedir anlara eyilik eylemek**

**İdelim râgıb kılalım izzeti
Nicedir ana mülayim söylemek**

Komşuluk hukukunu gözetmek ve bu değeri toplum hayatında canlı tutmak hem dinimizin hem insanlığımızın bir gereğidir. Mürşidî Efendi, Hz. Peygamberin “... Neredeyse komşu komşuya varis kılınacak zannettim.” hadisini eserinde dile getirerek konunun önemini vurgulamıştır.

**Cebrail önce didi Peygamber’e
Ol Resûl Ekrem didi zanneyledim**

**Konşı hakkını o denlü Server’e
Konşı varis ola konşıya didim**

Komşuluk değerine gereken önemin verilmesi için Allah’ın rızasını da hesaba katan Mürşidî Efendi, komşunun incinmesinden hem Allah’ın hem de Resulullah’ın incineceğini ve bunun komşuluk ilişkilerinde de huzursuzluğa kapı araladığını ifade etmektedir.

**Key hazer kıl konşı incitme oğul
Kem nazarla bakma cânım konşına
Konşının rahatlığın iste müdam**

**İncinür senden Habib Ekrem Resûl
Tâ ki rahmetle baka Rabb’in sana
Rahatı sen de bulasın müstedam**

Konuyla alakalı olarak menkıbeler anlatan Mürşidî Efendi, her menkıbesinin özünde komşuluk hakkını gözetmeye davet eder.

**İste konşı rahatını Ahmedî
Senden isterse meded tut elini
Vir bulunanı anı yollama boş
Yâ İlahî gökçek eyle işimiz**

**Tâ bulasın her dü âlem rahatı
Cüz’i şeyden yıkma konşı gönlünü
Yoğ ise söyle lisânı ana hoş
Tâ bizden râzı ola konşımız**

Öngörülen kazanım/lar:

Komşuluk bilincine sahip olur.

Komşularımızla iyi geçinmemiz gerektiğini nedenleriyle açıklar.

Komşusuna ikramda bulunmanın önemini kavrar.

Bu değerîn günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Komşuluk bilinci, günümüz toplumunda üzerinde önemle durmamız gereken bir değerdir. Bu değer, hem birey hem de toplum için göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Zira insan, sosyal bir varlık olarak etrafındaki insanların varlığıyla hayatını devam ettirmektedir. Güzel komşulukların olduğu yerde insanlar mutlu olur. Güzel komşuluk ilişkileri, toplumu meydana getiren insanlar arasındaki güven duygusunu da artırır. “Ev alma komşu al.”, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.”, “Komşunun köpeğı komşuya havlamaz.” ... gibi atasözlerimiz, toplumsal ilişkilerimizin değerini anlatmaktadır. Konuyla alakalı olarak Yüce Kitabımız “‘Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaş’a, yolcuya, elinizin altındakilere iyilik edin. Şüphesiz, Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez.” (Nisa Suresi, 36) ayetiyle, toplumsal değerlere nasıl bakmamız gerektiğini hatırlatır. Nitekim yukarıda da ifade edildiğı üzere Hz. Peygamberin “... Neredeyse komşu komşuya varis kılınacak zannettim.” hadisi bu değerin önemini ifade etmektedir.

Komşular arasındaki komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, toplumun huzur ve mutluluğı için önemlidir. Aile içi ilişkilerden sonra en önemli ilişkiler; komşular ile olan ilişkilerdir. İyi komşuya sahip bazı insanlar, bulunduğu ortamdan daha gelişmiş imkânların olduğu yere “komşularının iyiliğini” dikkate alarak komşularından ayrılmak

istememez. Bazen de insanlar komşusunun olumsuzlukları yüzünden kendi evini terk edip başka yerlere gider. Çünkü kötü komşu huzursuzluk kaynağıdır.

Geçmişte acılarımızı, sevinçlerimizi, lokmamızı paylaştığımız, zor zamanda birbirimizi teselli ettiğimiz, birbirimize canımızı, malımızı, emanet ettiğimiz komşularımız ve güzel komşuluklarımız vardı. Maalesef günümüzde insanlar komşusunu ya hiç tanımıyor ya da sudan bahaneler ile komşuları ile kavga ediyor. Asıl sorun ise; komşular ile aramızdaki iletişimsizlik. “Komşular arasında komşuluk ilişkileri olsa, insanlar birbirlerini dinleseler, birbirlerinin niyetlerini anlar, ihtiyaçlarını bilir, aralarındaki güven bağları güçlenir ve sorunlar sorun olmaktan çıkar.” (Ekinci, 2016)

Komşular arasında iletişimin olmadığı yerde insanlar arasında da güvensizlik, şüphe, birbirine önyargı ile bakma, hata ve kusur arama, ufak olayları büyütme gibi olumsuz tavır ve duygular da artar.

Ahmed Mürşidî Efendi, toplumu birbirine bağlayan bu önemli değerden bahsederken, komşuluk bilincine varmanın, toplumsal bağları güçlü kıldığını ve dolayısıyla insanların daha mutlu olduğunu ifade etmiştir. Eğitim boyutuyla düşündüğümüz zaman okullarımızda, evlerimizde, iş yerlerimizde bu değeri ön plana çıkaracak davranışları daha çok sergilememiz gerekmektedir. Bu bakımdan komşuya iyilik etmek, sevinç ve üzüntüsünü paylaşmak, ondan gelebilecek bazı sıkıntılara sabredebilmek, onları olgunlukla karşılamak bizi birbirimize daha çok bağlar. Sözleri ve örnek yaşantısıyla bizlere rehber olan, “Komşusu aç iken, kendisi tok yatan bizden değildir.” diye buyuran sevgili Peygamberimizin çağrısına kulak verip bu değerimizi tekrar canlandırmalıyız.

5.10. EŞLERİN KARŞILIKLI GÖREVLERİ HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Eşler Arasında İletişimin Önemi

Tanım: İletişim, “Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, haberleşme, bilgi alış veriş.” (BTS) olarak tanımlanmaktadır. Eşler arasındaki iletişim ise, aynı yuva içerisinde, aile yapısını oluşturmuş anne ve babanın karşılıklı duygu ve düşüncelerinin paylaşımı olarak tanımlanabilir. Eşler arasındaki iletişim, karşılıklı etkileşim süreci ve psikolojik nitelikli bilgi, duygu ve düşünce alışverişidir.

Ahmed Mürşidî Efendi “**Eşlerin karşılıklı görevleri hakkında**” başlığıyla ele aldığı bu değer toplum hayatımızda büyük bir öneme sahiptir. Eserinde hem kadınlara hem erkeklere nasihat eden Mürşidî Efendi; ibadette, dünya malının tasarrufunda, varlık ve darlıkta, afiyet ve musibette eşlerin karşılıklı anlayış, tahammül ve iletişim ile yuvalarını huzurlu hale getirebileceklerini ifade etmiştir.

Kıl nasihat zenlere yâ Ahmedî

Kıl niyâzı Rabbine takdir ide

Dinle pend-i Ahmedî’yi hoş-kulak

Kaldırubdur kocasından rahatı

Pendin anlara biraz te’sir ide

Hak dilerse bulnır andan firak

Mürşidî Efendi, Hz. Peygamber ile kızı Hz. Fatıma’nın karşılıklı konuşmalarıyla eserine devam eder. Hz. Fatıma bir soru ile eşler arasındaki hakların ne olduğunu sorar, Hz. Peygamber ise cevap verir.

Fatıma hazretleri dir yâ Nebî

Avratın üstinde er hakkı nedir

Birkaç سوالim var sana bildir beni

Avratın er üstinde hakkı nedir

Eşler arasındaki hak mevzusunun ve karşılıklı iletişimin anlatıldığı bu bölümde, huzur ve mutluluğu arayan eşler için, Allah’ın rızasının gözetildiği bir yaşam biçimi tavsiye edilmektedir. Eşler birbirlerine karşı hürmet ve sadakatte kusur etmez ve birbirlerini dinlerlerse hem dünyada hem ahirette saadete ulaşacaklardır. Bu bölümü dua ile bitiren Mürşidî Efendi Allah’a şöyle yalvarmaktadır:

Yâ İlahi kıl bizi Rahmanîden
Her dü ‘âlemde eyle bizi sa’îd
Her dü ‘âlemde vir zenânın pâkini
Kıl bizi nâşize⁹ zenlerden selim
‘İrz-ı tekmîl ile bulalım vefat

Sen ırâk eyle bizi şeytanîden
Kıl bizi nâr-ı cehennemden ba’îd
Zira anlar oldu nefsin sakini
Rahat-ı dareyni vir kılma elim
Ol Habib’in hürmetine virin salât

Öngörülen kazanım/lar:

İletişimin ne olduğunu tanımlar.

İslam dininin aileye verdiği önemi kavrar.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Aile içindeki ilişkilerin temelini, eşlerin birbirlerine yönelik olumlu veya olumsuz tutum ve davranışları oluşturur. Onların sevgi ve anlayışla devam ettirdikleri bu ilişki, aynı zamanda ailenin genel havasını da belirler. Toplumsal bir değerimiz olan iletişim, aile hayatında hem çocukları hem de eşleri olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Bu bakımdan karakterlerimizin temellerinin atıldığı ilk ortam olan aile hayatının sağlıklı olması toplumun da sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır.

Eşler arasında önemli bir görev olan karşılıklı hak ve hukuk, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. İletişimin zayıfladığı ve insanların birbirini dinlemediği bir aile ortamı, maalesef toplum yapısını da olumsuz etkilemektedir. Eşlerin birbirine karşı muhabbet ve merhamet duyguları ise onları bir arada tutan en önemli unsurdur. Konuyla alakalı olarak Rabbimiz şöyle buyuruyor: “İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda sevgi ve rahmet var etmesi, Allah’ın (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için dersler vardır.” (Rum, 21)

Ahmed Mürşidî Efendi’nin eserinde ifade ettiği gibi, aile, manevi temeller üzerine inşa edilir ve eşler de sağlıklı iletişim içerisinde olursa, sağlıklı bir nesil ve sağlıklı bir toplum yetişir. Bu değerin yaşatılması, geleceğin eşleri olacak çocuklarımızın bu bilinçle yetiştirilmesine bağlıdır. İletişimin önemli unsurlarından olan dinleme, değer verme, saygı duyma, empati kurma gibi olumlu davranışlarımızı geliştirmeli ve toplumsal değerimiz olan bu iletişimi canlandırmalıyız.

⁹nâşize: İtaatsizlikte direnen (kadın)

5.11. NAMUSUN KORUNMASI HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: İffetli olma

Tanım: Toplum töresine uygun davranma, iyi ahlak, incelik, terbiye (BTS) anlamında kullanılan iffet kelimesi, ol- yardımcı eylemiyle kullanıldığında bu fiili üzerinde taşıyan kişinin sıfatı olarak anlam kazanır. Başka bir ifadeyle “‘Haramdan uzak durmak, helal ve güzel olmayan söz ve davranışlardan sakınmak anlamına gelen iffet, bizleri bedeni ve manevi hazlara aşırı düşkün olmaktan koruyacak olan erdemdir.’” (Güler, Zekeriya)

Konuyla alakalı olarak hayâ kavramını da kullanan Mürşidî Efendi, iffet ve hayâ kavramlarının birbirinden ayrı düşünölemeyeceğini de ifade etmiştir. Ayrıca bu iki unsurun, insanın üzerinde taşıması gereken vasıflar olduğunu da belirtmiştir.

Ahmed Mürşidî Efendi, “*Namusun Korunması Hakkında*” başlıklı bölümünde, iffet ve iffetli olmanın değerini belirtmiştir. İffetli insanların hayatlarının nasıl olduğunu, iffetli eşlerin ve bireylerin dünyada ve ahirette neler kazanacaklarını beyitler halinde açıklamıştır. İffetsiz insanların şeytana benzetildiğini ve bunların şerlerinden Allah’a sığınmak gerektiğini de anlatmıştır.

Ahmedi zenler Huda ihsanıdır

Bizlere kıldı kerem oldı Hâkim

Kadrini bil sana gayet dost durur

Lik anun bazı şeytanidür

Al didi zenler helalen ol selim

Ol sana huri mezakın gösterir

Ahmed Mürşidî Efendi, iffetli olma bilincini özellikle aile ortamında annenin rolü üzerinden ifade etmeye çalışmıştır. Ailede çocuklara kazandırılacak iffet değeri daha sonra eğitim yuvalarında pekiştirilmeli ve iffetli bir toplumun zemini hazırlanmalıdır. Ayrıca iffetli olan kişi, aile efradının da iffetli olmasını ister ve onları da kötölükten korur. Toplum içerisinde hiç kimse eşinin, evladının veya akrabasının iffet şuurundan mahrum hareket etmesini istemez. Mürşidî Efendi de bu konuda Allah’a yalvararak şöyle dua eder:

Rabbenâ sana emanet ırzımız

Her dü ‘âlem yıkma ırz u feyzimiz

**Setr-i ırza sen nizamı vir müdam
Rabbenâ kıl her ‘ayâhî sâlihât**

**Halk içinde yüzümüz ak ola tam
Ol Muhammed hürmeti virin salât**

Öngörülen kazanım/lar:

İffetli olmanın ne demek olduğunu açıklar.

Zararlı alışkanlıkların beden ve ruh sağlığı açısından olumsuz etkilerini fark eder.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

İffet ve hayâ kavramları insanlık tarihi kadar eski ve o kadar da anlamlı iki kelimedir. Bu iki değerin anlamı ile tarihe bakıldığında toplumları ayakta tutan unsurların başında bunların geldiğı görülecektir. Aynı zamanda, manen yok olmak istemeyen toplumların da bu değerlere önem vermeleri gerekir.

İnsan, fıtratı gereğı erdemli olmalı, iffet ve hayâ duygusunu hayatında yaşatmalıdır. Değerlerimizin önemli bir parçasını oluşturan iffetli olma kavramı, hem Yüce kitabımızda, hem hadislerde hem de ilim ve irfan ehli pek çok kâmil insanın dilinde hak ettiğı şekilde ifadesini bulmuştur. “Kur’an bir müminin ideal kişilik özelliklerini sayarken iffetle ilgili mühim vasıflara yer verir. Şöyle ki, kıssaların en güzeli (ahsenü’l-kasas) olarak nitelendirilen Hz. Yusuf kıssasında, kıskançlık, şehvet, ihanet, intikam gibi “kötülük” dürtülerinin arasından iffet, doğruluk, erdem gibi “iyilik ve ahlâk” değerlerinin öne çıkarılması toplumsal hayatımıza önemli bir mesaj verir.” (Yaşaroğlu, Kamil) “Konuyla alakalı olarak Şeyh Sadi’nin “Yusuf ile Zeliha” adlı hikâyesinde; Yusuf’u kandırmak için ona dil döken Zeliha, tapındığı put, niyetlendiğı çirkin işi görmesin diye onun üzerini örterken Hz. Yusuf kendisine şöyle seslenir: “Vazgeç, benden kötülük bekleme. Sen bir taştan bile utanırken, ben nasıl olur da Allah’tan utanmam?” (İlaydın, Hikmet)

İffet konusunda kadın–erkek ayrımı yapılmamalıdır. Çünkü toplumu oluşturan ve neslin devamına vesile olan kadın ve erkektir. Bu konuda, toplumda kadının iffetli olmasını istediğimiz kadar, erkeğin de iffetli olmasını istemeli ve böyle davranmalıyız. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Mü’min erkeklere söyle, bakışlarını indirsınlar (haramdan sakınsınlar), ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Muhakkak ki Allah, yaptıkları şeylerden haberdardır.” (Nur, 30) Aynı şekilde “Ve mü’min kadınlara söyle, bakışlarını indirsınlar (haramdan sakınsınlar) ve ırzlarını

korusunlar. Zahir olan kısımlar (görünen el, yüz ve ayaklar) hariç, ziynetlerini açmasınlar. Ve başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar (örtünler)...Ey mü'minler, hepiniz Allah'a tövbe edin! Umulur ki, böylece felâha eresiniz.” (Nur, 31)

İffetli olmanın değerine uymadığımız takdirde, toplumsal yapımızda ne tür felaketlerin yaşandığını görmemiz gerekiyor. Bunun için iffetli olmayı bir görev bilinciyle hayatımızda yaşatmalıyız.

5.12. RIZIK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Tevekkül ve Sabır

Tanım: Sözlükte dayanmak, güvenmek, vekil tutmak anlamlarına gelen tevekkül, terim olarak; hedefe ulaşmak için gerekli olan maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan ve yapacak başka bir şey kalmadıktan sonra Allah'a dayanıp güvenmek ve ondan ötesini Allah'a bırakmak demektir.

Sabır kelimesi ise "dayanma, dayanıklılık, olacak ya da gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme, öfke doğuracak bir şey karşısında bile öfkelenmeme durumu (BTS) gibi anlamlara gelir. Ahlâkî bir değer olarak, başa gelen musibetlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, sızlanmamak; nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen şeyler karşısında dünya ve âhiret yararını düşünerek, ruhi dengeyi bozmamak için insanın kalbinde bulunmakta olan sükûnet ve dayanma gücü demektir.(www.mumsema.org) Ahmed Mürşidî Efendi “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı Rızık*” bölümünde rızka karşı kanaatli olmamız gerektiğini açıklamıştır. Bu konuyu açıklarken tevekkül ve sabır kavramlarına da açıklık getirmiştir. Başta kendi nefesine seslenerek, kanaati kendisine tavsiye etmesi, Mürşidî Efendi'nin değer eğitimi anlatması bakımından önemli bir özelliği olmuştur.

Ahmedi sen pend idersin pendi tut

Ger ne denlü rızkın olırsa kalil

Rızkın oldur ki boğazından iner

Bu fenâda eyle kût u lâ yemût

Kıl kanaat herkese olma zelil

Artub eksilmez dolanma derbeder

Ahmed Mürşidî Efendi, sadece insanların değil, bütün mahlûkatın rızkının ezelden takdir edildiğini ifade etmiştir. Bunun için, Allah'ın ilminin ve kudretinin yeterli olduğunu şöyle belirtmiştir:

Âdemi halk itmeden Perverdigar

Kıldı evvel rızk ile ömrü irâd

Eyledi rızkını akdem ihtiyar

Sonra Âdem hilkatın kıldı murâd

Rızkın insanın ayağına kadar geldiğini anlatırken, insanın da sebepler dairesinde üzerine düşen görevi yerine getirmesini çeşitli menkıbeler ile anlatmıştır. İnsan dünyada olduğu müddetçe, rızkının da onun peşinden gönderildiğini şöyle ifade etmiştir:

Rızk ile ömri olanlar fânide

Ol mukadder rızkı fânide yiyer

Kâni ol rızkına israf eyleme

Rızkın üzre yazılır ismin senin

Oldığınca iş iderler fâide

Kalmayınca fâiden kılur sefer

İhtiyarı boşına sarf eyleme

Âkıbet arar bulur cismin senin

Rızık bulma endişesi ile tevekkül ve sabır değerleri arasında bir ilişki vardır. Fakat insan rızkını ararken tembellik etmemeli, üzerine düşen görevi yaptıktan sonra tevekkül ile sabretmelidir. Dolayısıyla tevekkül ve sabır bizi tembelliğe değil, daha çok çalışmaya teşvik eden önemli iki değerimizdir. Ayrıca rızka muhtaç insanlar, çalışarak çeşitli sanat ve meslek grupların ortaya çıkmasına da vesile olmuşlardır. Bundan dolayı insanlar helal bir iş ile rızkını aramalı ve tevekkülü elden bırakmamalıdır.

Rızka muhtaç olmasa âdemi zât

İrdi bir iş vasıta her bir kula

Bir helal işe yapış eyle taleb

Kim kılurdu san'at ile melbusât

Ol tarik ile varub rızkı bula

Râzık'ın rızkı verir çekme ta'ab

Ahmed Mürşidî Efendi bu bölümün sonunda bütün mahlûkatın rızkına Allah'ın kefil olduğunu, fakat bir sebep ile insanın da çalışması gerektiğini ifade eder. Bazı insanların varlıkta bazılarının ise darlıkta olmasını Allah'ın hikmetine bağlar ve bunun fikir ile anlaşılamayacağını ifade eder.

Kullarının hadd-i rızkını bilir

Ol bilür haddini israf eylemez

Kimse bilmez ol Hüda'nın hikmetin

Herkese haddi kadar rızkı verir

Bazı kula az virür sarf eylemez

Fikre varma âna yetmez tâkatin

Öngörülen kazanım/lar:

Tevekkül kelimesinin anlamını kavrar ve buna uygun davranışlar sergiler.

Çalışmalarını tevekkül bilinciyle yapar.

Sabır ve tevekkül kelimelerini ilişkilendirerek hayatını planlar.

Belirlenen değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Tevekkül ve sabır kavramları yukarıda ifade edildiği üzere kişinin üzerine düşen vazifesini yaptıktan sonra gerisini sabrederek Allah'a dayanmasıdır. Bundan dolayı insan, yaptığı işin kurallarına uygun hareket edecek, çaba sarfedecek ve sonucun kendisine hayırlar getirmesi için dua edip sabırla bekleyecek. Yoksa tembellik yaparak, çalışmadan, alın teri dökmeden bir şeyler beklemek insanın kaybetmesine sebep olacaktır.

Evrende yaratılan bütün varlıkların bir çaba içerisinde olduğunu görebiliyoruz. Bitkiler, hayvanlar, insanlar başıboş bırakılmış değillerdir. “İnsan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur” (Necm, 39) ayet-i kerimesi bu bakımdan konumuzu aydınlatmaktadır. Demek ki insan tevekkül ve sabır kavramlarını doğru anlamalı ve hayatına doğru bir şekilde uygulamalıdır. Tevekkül tembellik olmadığı gibi sabır da çaresizce bir bekleyiş değildir.

Toplum olarak bizler tevekkül ve sabır değerlerini hayatımızın her alanına yaymak için gayretli olmalıyız. Öğrenci kendi okulunda, meslek erbabı kendi işinde, memur kendi dairesinde, çiftçi kendi tarlasında; özetle her insan bulunduğu ortam ve şartlar dahilinde bu değerlere yapışmalıdır. Tevekkül ve sabır değerleri toplum tarafından güzel bir şekilde anlaşılırsa pek çok sıkıntının da ortadan kalkacağını ifade edebiliriz.

Tevekkülü doğru anlamak, rızık endişesine girmekten bizi koruyacağı gibi elimizde olana şükretmenin huzurunu da bize tattıracaktır. Bu bakımdan hayatımızın huzurlu olmasını istiyorsak bu değerlere hayatımızda yer vermeli; alın teri dökerek zafere ulaşmanın mümkün olacağına inanmalıyız. Yani çalışmak bizden, başarı Allah'tandır ilkesine sahip olarak derslerimize, işlerimize hedeflerimize yoğunlaşmalıyız.

5.13. AÇGÖZLÜLÜK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Cömertlik Bilinci

Tanım: Cömert kelimesi “Para ve malını esirgmeden veren, eli açık, selek, semih, ahi, bonkör.” (BTS) anlamlarına gelmektedir. Cömertlik ise; insanın sahip olduğu imkânlardan, muhtaçlara meşru ölçüler dâhilinde ve Allah rızasından başka hiç bir gaye gütmeyen, üstün bir ahlâk ile gerçekleştirilen bir değerdir.

Ahmed Mürşidî Efendi, “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Hırs u Tama*” konusunda açgözlülük ile cömertlik kavramlarını ele almıştır. Açgözlülüğün zararlarını ve cömertlik değerinin faydalarını anlatırken bizleri de cömert olmaya davet etmektedir.

**Ahmedi söyle tama‘karı bize
Ki bilmez ol kana‘at gözleri aç
Ey tama‘ deryasına dalan kişi
Ol tama‘ bahrinde cevân eyleme**

**Gözi aç ol gönli muhtacı bize
Ne denlü malı olsa gönlü aç
Arayu tul-ı emel bulan kişi
‘Âkıl ol kendine noksan eyleme**

Cömertlik, herkeste olması gereken önemli bir insani değerdir. Bu değer, zengin ve fakir ayrımı olmaksızın insanların yerine getirebileceği bir davranıştır. İnsanları, muhtaç olanlara vermeye, ihsanda bulunmaya sevk eden bu değerın karıştı açgözlülüktür. Açgözlülük insanı manen rahatsız ettiğı gibi, insani değerleri de insandan uzaklaştırır. Mürşidî Efendi bu konuda, açgözlü insanın dünyaya daldığını, yaratılış gayesini unuttuğunu ve yolcusu olduğu ahiret mekânına hazırlık yapmaktan onu alıkoyduğunu dile getirir.

**Ahmedî varma tama‘kâr rahına
Bu tama‘lardır bu halkı azdıran**

**Ta giriftar olmayasın câhına
Her dü ‘âlem rahatını bozduran**

Cömertliğin toplumsal değerine değinen Mürşidî Efendi; bu değerın varlığıyla toplumsal bağın daha çok geliştiğini de ifade etmektedir. Hırs, haset ve bencillik gibi olumsuz davranışların bu değerın ortadan kalkmasına sebep olduğunu anlatırken, bundan kurtulmanın yolunu ise Allah’ın yardımına bağlamaktadır.

Ya İlahi nic'olur halim benim
Bu deni dünya ile hırs u hased
Ol kanâ'at kenzine seddir n'idem
Ger 'inâyet eylemezseen yâ Gani
İblisin serhengidir¹⁰ bunlar kamû
İsti'ânet eylerem dâim size
İsteriz senden 'inâyet yâ Gıyâs

Hırs-ı dünya ile ahvalim benim
Kaplamıştır kalbimi yâ Rab meded
'Avnin olmazsa nice ana gidem
Râh-ı hüsrâna iletürler beni
Azdırub beni yerim kılur tamû
Kılma gâlib bunları yâ Rab bize
Bu denilerden bizi eyle halâs

Öngörülen Kazanım/lar:

Cömertlik değerinin ve anlamını kavrar.

Açgözlü olmanın doyumsuzluğa sebep olduğunu kavrar.

Cömertlik değerini arkadaşlarına ikramda bulunarak gösterir.

Belirlenen değerün günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Cömertlik, kişinin israf etmeden kendisinde olan herhangi bir şeyi veya güzelliği Allah'ın rızasını gözeterek ihtiyaç sahiplerine vermesidir. Paylaşılan bu şey, insanlar arasında sevgi ve birliktelik duygusunun pekişmesine yardımcı olur. İnsanın önemli özelliklerinden biri olan cömertlik, toplumsal yapı içerisinde ihtiyaç duyduğumuz önemli bir değerdir. Eli açık, yardımsever, başkalarının ihtiyacını gideren insan, toplum tarafından sevilen, kendisine saygı duyulan ve imrenilen bir tavır sergilemektedir. Cömert insan sadece kendini değil, başka insanları da düşünerek hareket eder. Bu değere sahip insanlar, paylaştıkça mutlu olan, arkadaşlarına, çevresine ikramda bulunmaktan kaçınmayan bir duruş sergilerler.

Dünya hayatına gözlerimizi açtığımız andan itibaren bizi karşılayan çok büyük bir cömertlikle buluşmaktayız. Bizi yoktan var eden ve varlığımızın devamında ihtiyacımız olan her şeyi bizim için hazırlayan yaratıcımız, bizden ihtiyacı olan insanlara gücümüzün yettiği kadarıyla yardımcı olmamızı emretmektedir. “Allah'ın, kendilerine lütfundan verdiği nimetlere karşı cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır, o kendileri için şerdir. Cimrilik ettikleri şey, kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'a aittir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” (Al-i İmran, 180)

¹⁰ serheng: Çavuş

Dünya malını hırs ile biriktirmek, açgözlülükle daha fazlasını elde etmeye çalışmak, doğru bir davranış değildir. Cömertliğin en büyük düşmanı olan cimrilik ve açgözlülük, Mürşidî Efendî'nin ifadesiyle her iki dünyada insanı huzursuz eden ve doymak bilmeyen bir davranıştır. Veren elin, alan elden daha hayırlı olduğunu ifade eden Hz. Peygamber, cömertliğin bir özelliğini çalışmak ve kazanmak olarak dile getirmektedir. Çünkü çalışmayan ve kazanmayı hedeflemeyen insan başkasına muhtaçtır. Çalışıp kazanan ve kazandığından insanlara dağıtan kişi huzurlu ve mutlu olmanın lezzetini yaşar. İnsanlığın ortak bir değeri olan cömertlik, gerektiği gibi insanlar arasında yaşatılsa, dünyamızda ne açlık ne yoksulluk ve ne de bunlara benzer sıkıntılar ile karşılaşırız. Dünya üzerinde pek çok olumsuzlukların asıl kaynağı olan bu durum bir tarafta bencilliği ve israf çılgınlığını yaşatırken, diğer tarafta açlık ve sefaletle sebep olmaktadır.

Sonuç olarak bencilliğin ve bireysel hazzın yaşandığı bu devirde, sosyal bir varlık olan insan, özüne ve kendi değerlerine dönmelidir. Dünyanın fani olduğunu, mal ve mülkün ebedi olarak kendisinde kalmayacağını düşünerek yaşamalıdır. Bu değeri toplum hayatında yaşattığımız ölçüde zengin olur ve paylaşmanın hazzını yaşarız. Okulda, evde, iş hayatında vb. her yerde ve her şartta cömertlik değerinin yaşatılmasına önem vermeli, cimrilik ve açgözlülüktan sakınmalıyız.

5.14. ZENGİNLİK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Zenginliği Hayra Kullanmak

Tanım: Zengin kelimesi “Parası ve malı çok olan, varlıklı, yararlı ya da kendisinden beklenen ve istenilen kimi nitelikleri fazla olan.” (BTS) anlamlarına gelmektedir. Zenginlik ise, bu nitelikleri üzerinde taşıyan kişi ve zengin olma hali için kullanılan bir kavramdır.

Ahmed Mürşidî Efendi bu değeri “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Gina ve Nâfi*” yani zenginliğin hayra kullanılması başlığında işlemiştir. Zenginliğin ne olduğunu ve bu zenginliğin nerede ve nasıl kullanılması gerektiğini açıklamıştır. Mürşidî Efendi en başta zenginliğin Allah tarafından verilen bir ihsan olduğunu bildirir. Dolayısıyla bu ihsanın tezahürü olan mal ve mülke karşı, emanet şuuruyla hareket etmemiz gerektiğini hatırlatır.

**Ahmedi söyle fenâda vus’ati
Bizlere bildir gâniler halini**

**Ba’zı kula viridi Hâlık devleti
Ne sebep virmiş Hudâ’sı malını**

İnsanın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için Allah, pek çok nimet yaratmış ve bunları meşru yollarla elde etmesi için insanaruhsat vermiştir. Çeşitli sebeplerle bazı insanlar ihtiyaçlarından daha fazla mala sahip olurken, bazıları ihtiyaçlarını dahi karşılayamazlar. İnsana verilen bu zenginliği hayır işlerinde harcamak, yoksulu gözetip ona yardımcı olmak ve bu zenginlikle israfa ve harama girmemek en önemli değerimiz olmalıdır.

**Gâni kıldı seni Rabbin ey Hoca
‘Ayalıdır Huda’nın fakr olanlar
Sen ara ol müstahakkı bulasın
Devleti nâ-hak yere sarf eyleme**

**Haberdar olasın yohsula aca
Vekil-harcıdır devleti bulanlar
Rahat eyle anı rahat olasın
Her sefahat işe sarf eyleme**

Dünyanın zenginliğiyle bazı insanlar rahatı, bazı insanlar da zahmeti bulur. Rahat ve zahmetteki fark bu zenginliğe olan bakış açısidir. Mürşidî Efendi’nin de ifade

ettiği gibi bu zenginlik bir emanettir. Dolayısıyla bunu hayra kullanan hem bu dünyada hem de ahirette huzur bulur. Bunun aksine davranan, açgözlülük yaparak mal ve mülk yığan, yoksulu gözetmeyen ve daha da kötüsü malıyla harama giren, hem dünyada hem de ahirette sıkıntı çeker. Öte yandan zenginlik, insanı israfa değil şükre yakınlaştırmalıdır. Bu ise, kibir ve gurura kapılmadan tevazuyu arttırmaya vesile olan önemli bir değere vesile olacaktır.

Devlet ile ba‘zı buldı rahatı

Vir Hudâ yolına ba‘zı vuslatı

Hacca var eyle tasadduk vir zekât

Her ne hayrat eyledin elinle bil

Ba‘zılar buldı anunla mihneti

İrmeden sana ecel bul fırsatı

Her dü ‘âlemde bulasın tayyibât

Ol bile yoldaş olır seninle bil

Bölümün sonunda zenginlik ve fakirliğin çeşitli hikmetlerine değinen Mürşidî Efendi, her ikisinin dünya imtihanı için verildiğini ve asıl zenginliğin Allah’a yakınlık, asıl fakirliğin de Allah’tan uzaklık olduğunu hatırlatır.

Ahmedî fanide devlet isteme

Her birin bir hal ile sayd eylemiş

Her dü ‘âlem isteyen vasi‘at

Ger Hudâ virse halka esirgeme

Ol tesella bendine kayd eylemiş

Söyleyin Sultan-ı dine es-selât

Öngörülen kazanım/lar:

Zenginliğin insana yüklediği sorumluluğu bilir.

Paylaşma ve yardımlaşmanın birey ve toplum için önemini anlar.

Başkalarına yardım ettiğinde bulduğu huzuru arkadaşları ile paylaşır.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Zenginlik ya da fakirlik hayatın gerçekleridir. Bir insan çalışarak, kazanarak, miras yoluyla ve benzeri farklı yollarla zengin olabilir. Zengin insanlar topluma ve insanlığa faydalı olmayı bildikçe sorun olmayacaktır. Fakir insanlar da bu duruma isyan etmemeli, elindekilere şükretmeyi bilmelidir. Toplumsal değerlerimizden olan yardımlaşma, paylaşma, yoksulun ihtiyacını gözetme maddi zenginlikle olur. Nitekim “Veren el, alan elden üstündür.” düsturu Hz. Peygamberin hayatının bir özeti olmuştur.

Konuyla alakalı olarak Mürşidî Efendi'nin de ifade ettiği gibi, zenginliği hayra kullanmak, bu zenginliğin bir emanet olduğu Şuuruyla yaşamakve yoksulun hakkı olan zekâtı vermek günümüz insanı için de önemli bir değerdir.        bu bilinçle yaşayan insan kendisinin bu dünyada misafir olduğunu bilir ve hayırlı amelleri için bu zenginliği kullanır. Bireyin hayatında, aile çevresinde, okullarda veya toplumsal mek nlarda paylaşımcı olmanın lezzetini bu değerimiz ile yeniden yakalamalıyız. Bencilliğin değil fedak rlığın, açgözlülüğün değil, cömertliğin tavsiye edildiği bir toplum bilincini yaşatmalıyız.

 alışmak, kimseye y k olmamak, insanlara el a mamak, insani bir değer olarak yapmamız gereken g revlerimizdir. Bu sorumluluklarımızı yerine getirirken Allah'ın rahmetini ve ihsanını unutmamak gerekir. Kazandığımız maldan; zekât, hac, kurban, sadaka, hayır-hasenat gibi ibadetleri yerine getirmeli ve insanlara yardıma vesile olması için kullanmalıyız.

  tihan için insanları farklı yapı ve kabiliyetlerde yaratan, onlara farklı nimetler veren Allah, servetin sadece zenginler arasında dolaşan bir mülkiyet haline gelmemesini, tabana yayılmasını tavsiye etmiş, bunu temin için de zenginlere zekât, sadaka yardım gibi hayırları emretmiştir. Bu tedbirler, zenginlerle fakirler arasındaki maddi ve manevi farklılıkların azalmasını, yardımlaşma ve insanların birbirine yaklaşmasını ve böylece sağlam bir toplum yapısının oluşmasını sağlar. Din  vecibeleri yerine getirse de zenginler, kazandıkları malı lüks ve israf içinde, başkalarını kısıktırarak bir şekilde harcayamazlar. Kazanmada olduğu gibi harcamada da meşruiyet çizgisinden ayrılmamak gerekir. Her nimetin şükrü kendi cinsiyle olacağından, zenginliğin şükrü, muhtaçlara yardım etmek suretiyle yerine getirilir. Allah, çalışıp kazanan, kazancını verimli ve hayırlı yerlerde harcayan kullarını sever.”(Köten, Arif)

Belirlenen değerin, günümüz toplum hayatındaki yerine ve önemine İslam'ın evrensel mesajından da bakmalıyız. İslam, sadece dünya malına dayanan, geçici ve yok olucu olan mal ve mülk zenginliğini değil, belki bundan daha çok, gönül ve davranış zenginliğini tavsiye etmiştir.

5.15. HARAMDAN SAKINMA HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Haramlardan Sakınma

Tanım: “Din kurallarına aykırı olduğu için yasaklanmış olan, yenilmesi, içilmesi, yapılması, söylenmesi vb. uygun olmayan, dince yasak olan.” (BTS) anlamlarına gelen haram, aynı zamanda Allah’ın, Kur’ân-ı Kerîmde, "yapmayınız" diye açıkça yasak ettiği şeylerdir. Haramdan sakınma ise yasaklanmış bu davranışları bırakmak, bu işe yönelmemektir.

Ahmed Mürşidî Efendi eserinde “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Ahval-ı Haram*” başlığıyla bu konuyu işlemiştir. Haramın ne olduğunu ve haramlardan sakınmanın niçin önemli olduğunu tasavvufî bir üslup ile anlatmıştır. Mürşidî Efendi’ye göre haram, kalbin temiz ve parlak camını kıran kirli bir taştır. Bu taş, insana isabet ettiği vakit hem dünyada hem de ahirette gam ve keder ondan eksik olmaz.

Ahmedi söyle haram işi bize

Ne bela işdir haram iş âdeme

...

Hazer eyle haram işden eyâ cân

Şişe-i kalbi kıran taşı bize

Her dü âlem düşürür derd ü gama

Budur sana iki ‘âlemde dermân

Ahmed Mürşidî Efendi, haramdan sakınma konusunu özellikle iki değer üzerinden anlatmıştır. Bunlardan birincisi, yemek ve içmek olan haram lokmadan sakınmadır. İkincisi ise başkasının hakkını ihlal eden kul hakkıdır. Haram lokma üzerinde önemle duran Mürşidî Efendi, haram lokma yemenin kır günlük ibadetin kabulüne engel olacağı hadisini de eserinde dile getirmiştir. Dolayısıyla Allah katında ibadetlerimizin makbul olması için yediklerimizin helal olmasına dikkat etmemiz gerekiyor.

Didi bir kimse bir lokma haramı

Kabûl olmaz anun duâsı kırk gün

Yise bulmaz duasında merâmı

Ne denlü kılsa taatlar gice gün

İncelediğimiz bu eserde Hz. Peygamberin dilinden mü'min kişide bulunması gereken özellikler sıralanmıştır. Bunlardan birinin haram lokmayla ilgili olması önemlidir. Ayrıca ifade edilen bu özellikler bir mü'minde bulunduğu takdirde o kişi dinine kuvvet verir ve çeşitli müjdelere ulaşır.

**Mü'minin dördtür nişanı dir Resul
Bir nişanı oldır hasud olmaya
Bir dahi olmaz tekebbür yâ kirâm
Bu nişanlardır beşâret¹¹ mü'mine**

**Can kulağın vir bana dinle oğul
Bir nişanı dahi yalan dimeye
Bir dahi koymaz boğazına haram
Bunlar ile irüşür kuvvet dine**

Eserde üzerinde durulan diğer haram konu ise kul hakkıdır. Kul hakkının Allah tarafından haram kılındığını hatırlatan Mürşidî Efendi, gafletimizden dolayı bu hatayı işlediğimizi ve insanların hakkına girdiğimizi ifade eder. Allah, mazlumun hakkını koruyacağını vadettiği için kul hakkı ile huzura varmamak gerekir.

**Hakk-ı 'abdi ol Kerîm itdi harâm
Biz niçün gâfil bulunmuşuz 'acep
'Adl idince kulunun cürmin arar**

**Hem didi benem 'Azîz ü Zü'ntikam
Hakk-ı 'abdi eyleriz dâim talep
Zerre olsa hakk-ı mahlûku sorar**

Bölümün sonunda haramlardan sakınmak için dua edilmiş ve fani dünyada harama girmeden yaşamak gerektiği vurgulanmıştır.

**Bu fenâ içre kanâ'at vir bize
Ol Habib'in hürmetine yâ Kerîm**

**Nefret-i tahrîmi sal kalbimize
Her harâm işden bizi eyle selîm**

Öngörülen kazanım/lar:

Haram ve kul hakkı kavramlarını açıklar.

Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya yönelik çözüm önerilerinde bulunur.

Başkalarına zarar vermenin kul hakkını ihlal anlamına geleceği bilinciyle kul hakkı konusunda duyarlı olur.

¹¹Beşâret:

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Toplumsal hayatta, haramdan sakınmak ve kul hakkına saygı göstermek insanın en büyük görevidir. Dolayısıyla insanoğlu, fitratı gereği helal ve temiz olandan yemeli ve kul hakkına dikkat etmelidir. Özellikle başkasına ait bir malı izinsiz kullanmak veya yasaklanmış olandan yemek ve içmek inanan bir insanda olmaması gereken davranışlardır. Çünkü inançlı insan hem manevi yaşantısına hem de manevi değerlerine dikkat etmelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerimde de helal ve haram konusu pek çok ayette dile getirilmiş ve insanlar bu konuda uyarılmıştır. "Allah'ın size tayyib (temiz) ve helal olarak verdiği rızıklardan yiye. Kendisine iman ettiğiniz Allah'dan korkun, helallerden kendinizi men etmeyin, yasaklarından da sakının." (Maide, 88) "Ey insanlar! Yeryüzündeki şeylerin helal ve temiz olanlarından yiye! Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır." (Bakara, 168)

Helal yiyecek konusunda Hz. Peygamber de önemli uyarılarda bulunmuş ve bireyin maddi ve manevi huzuru için bunun gerekli olduğunu ifade etmiştir. "Öyle bir devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak. Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez." diyen Hz. Peygamber, manevi dünyamızın huzuru için yediklerimizin helal olması konusunda bizleri uyarmıştır.

Mürşidî Efendi bu bölümde, dikkat edilmesi gereken bir diğer konuyu ise kul hakkına uymak olarak ifade eder. Kul hakkına uymamak da yukarda ifade edildiği üzere haksız kazanç olarak ifade edilmiş ve haram kılınmıştır. Kul hakkına giren bir kişi hak sahibinden helallik talep etmelidir. Ancak bu şekilde insanlar arasında bir güven temin edilebilir. Haksız kazanç ile servet sahibi olmak, başkasının emeğine saygı göstermemek hak ihlali olduğu için bu konularda daha duyarlı davranmalıyız.

Din eğitimi açısından kul hakkı ele alındığında, insanların eşit yaratıldığı ve eşit haklara sahip olduğu da Yüce Allah tarafından ifade edilmektedir. Dolayısıyla kul hakkı konusunda insanlar arasında adaletle davranmak toplumsal bir değer olan adaletin yayılmasına vesile olacaktır.

Sonuç olarak; akıl ve irade sahibi her insan, vücudunun ve duygularının Allah tarafından kendisine emanet verildiğini düşünerek yaşamalı, yediklerinin helal ve temiz olmasına, helal yollarla kazanılmış olmasına itina göstermelidir. Helal ve temiz gıda almak, haram ve şüpheli şeylerden kaçınmak bütün müminler için, özellikle de ehli ilim ve ehli maneviyat için önemli bir değerdir. Kul hakkına riayet etmek ise bize hem dünya

hem de ahiret saadeti kazandıracak önemli bir davranıştır. Bu konuda da duyarlı davranmalı ve haksız bir kazancın veya davranışın peşinden gitmemeliyiz.

5.16. EMANETİ KORUMA HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Emaneti Koruma

Tanım: Türkçe Sözlükte “Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse.” olarak tanımlanmaktadır. (BTS) Emaneti korumak ile emin olmak arasındaki ilişkiden dolayı emaneti koruyan kişiye emniyetli, güvenilir sıfatları da verilmiştir.

Ahmed Mürşidî Efendi eserinin “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Emanet-Hazer*” başlıklı bölümde emaneti korumada takınmamız gereken tavrı açıklamıştır. Emanetin korunmasında gayretli olmamız bizi huzurlu kılacağı gibi emanete olan ihanetin de bizi rahatsız edeceğini şöyle ifade etmiştir:

Dinle pendî kıl lisan-ı dil-nüvaz¹²
Anun hıfzını her bir kimse bilmez

Kıl emanet saklamadan ihtiraz
İderse zâyi anı rahat olmaz

Mürşidî Efendi, emanet kavramını iki şekilde ele alır: Bunlardan birincisi, bir eşyanın başkasına emanet verildiği takdirde teslim alan kişi tarafından onun korunmadır. Diğeri ise bize verilen her türlü nimete karşı onu hakkıyla korumamız ve emaneti sahibine layıkıyla vermemizdir. Dolayısıyla gerek üzerimizde olan nimetleri korumada gerek insanlardan almış olduğumuz eşyayı korumada daha hassas davranmalıyız. Emaneti muhafaza etme değeri bu anlamda önem taşır ve insanlar arasında güven hissinin gelişmesine de yardımcı olur.

Ahmedi her bir emanetten sakın
Dilersin rahatı alma emanet
Sevab için ger alırsan emanet
Anı hıfz eyle malın gibi bil sen

Sen anı saklamağa olma yakın
İrer belki sana andan nedâmet
Hazer eyle ana kılma hıyânet
Koma kem yere etme kıyl ü kal sen

Emaneti korumanın zorluğundan bahseden Mürşidî Efendi, bunun için dikkatli davranmamız gerektiğini ve bu ağır yükü kaldırmada Allah'ın yardımına muhtaç

¹²**dil-nüvaz:** Gönül okşayıcı.

olduğumuzu hatırlatır. Emanete sahip çıkmanın mükâfatını, dünyada güvenilir bir insan olmak, ahirette ise Allah'ın rahmetini kazanmak olarak ifade eder.

**Emanete emin oldın emin it
Alınca idegör hıfz u hirâs¹³ et
Virür Rabbın sevabı anda sana
Emanet tesliminde bul necâtı**

**Hıyânete yakın olma yemin it
Virince sahibine vir selâmet
Tasadduk yazar anı defterine
Diyelim can u dilden es-selâti**

Öngörülen kazanım/lar:

Emanete sahip çıkmanın değerini kavrar.

Güvenilir olmanın anlamını bilir.

Toplumdaki güven ortamını geliştirmek için üzerine düşen görevi bilir.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Emaneti koruma değeri, insanların yaşamları ve kültürleri gereğince birbirlerine karşı olan güvenlerinden dolayı ortaya çıkar. Güvenilir bir insan olmak toplumda herkesin arzu ettiği önemli bir özelliktir. Bunu için insanlar, gerek söz ve davranışlarında gerek emanet aldıkları bir eşyada, insani bir erdem olan bu özelliğı yaşatmak zorundadır. Günümüz toplum hayatına baktığımızda insanlar arasında güven duygusunun azaldığını görmekteyiz. Bu değer toplumu birbirine bağlayan önemli bir bağ iken, bunun yok olması ise insan hayatını olumsuz etkileyen bir unsur olmaktadır.

Emanete sahip çıkma konusunda Yüce Allah “Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse o emaneti (zamanı gelince) sahibine versin ve bu hususta Allah'tan korksun.” (Bakara, 283) buyurarak bizleri uyarmaktadır. Konuyla alakalı olarak insanların hidayeti için gönderilen peygamberlerin sıfatlarından birisinin “Emin” olması ise, bu değerin önemine işaret etmektedir.

Toplumsal yapı içerisinde insan, kendisine verilen sağlığa, çocuklara, organlara, duygulara, iradeye, kabiliyetlerine yani sahip olduğu maddi ve manevi bütün değerlere emanet nazarıyla bakmalıdır. Bunun yanında, insanların bizlere korumak için bıraktığı değerli eşya veya mal, söylenen sır ve sözler de emanettir. Aynı zamanda yerine

¹³ hirâs: Korku.

getirmek üzere verilen görevde emanet kapsamına girer. Bu bilinç ile hareket etmek bize ve topluma huzur verdiği gibi, aksi durumda hem biz hem de toplum bundan huzursuz oluruz.

5.17. DEVLET YÖNETİMİ HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Adaletli olma

Tanım: Yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, herkese kendine uygun düşeni verme, doğruluk.(BTS) anlamlarına gelen adalet, aynı zamanda zulmün ve haksızlığın zıddı olarak tanımlanmaktadır. Adaletli olmak ise bir kişinin dürüst davranışlar sergileyip haksızlığa ve zulme karşı koyması halidir.

İncelediğimiz bu eser “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Hükümet*” başlığıyla, devlet yönetimi hakkında adalet vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. İnsanoğlunun bulunduğu her yerde ve zamanda adalet olgusunun varlığı ve bu kavramın toplumdaki karşılığı her zaman tartışılmıştır. Mürşidî Efendi de eserinde adalet değerini tanımlamış ve adil bir düzenin oluşmasında devlet yöneticilerine düşen görevleri hatırlatmıştır. Adaletin varlığı, insanlar arasında zulmün ve haksızlığın ortadan kalkmasına yardımcı olduğu gibi birey ve devlet arasındaki güvenin oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Adaletli hâkimin hükmüne razı olan kişi de rahata kavuşacaktır.

Ahmedi söyle hükûmetten bize

Hükm-i hâkimdir ricâya merhemi

Hâkimi kullarına kılmış hakîm

Hâkimin hükmünde olmayınca nâs

Var mı dermânı bizim derdimize

Rahat bulır anun ile âdemi

Tâ ki kul birbirine ola halîm

Birbirine cebr iderdi ‘âm u hâs

Mürşidî Efendi devleti yöneten hâkimin adaletle davranmasını, halkının rahatını kendi rahatından üstün tutmasını, yalan konuşmamasını, kendisini bir çoban bilip halkına hizmet etmesini istemektedir. Adaletli hâkim ancak bunları yaparsa hem kendisi hem de halkı huzur bulur diyen Mürşidî Efendi, âdil hâkimlerden de dünya menfaatine karşılık, ahiret menfaatini tercih etmelerini istemektedir.

Ger hükûmette bulundun fî-zaman

Hâkim olan kimse rahat olamaz

Söylemez kizbi hükümet eyleyen

Âdle yapış bulasın emn ü emân

Rahat olsa rahatı il bulamaz

Pür-hacil olur yalanı söyleyen

Hâlık'ın kıldı seni halka çoban

Aç cenâhın anlara ol sâye -bân

Eserin bu bölümünde, adil yöneticinin vasıfları çeşitli menkıbelerle de anlatılmıştır. Özellikle adalet timsali olarak bilinen Hz. Ömer ile Kocakarı hikâyesi üzerinden, adil yöneticinin davranış modeli örnek gösterilmiştir.

Hazret-i Ömer hilafet eyledi

‘Âlemi ‘adl ile rahat eyledi

İrmesün halka günümde bir ziyân

Giceler kendi olırdı pâsubân¹⁴

Giceler kendin ururdı zahmete

Tâ ki halk ola emin rahat yata

Bölümün sonunda adil yöneticiler ile zalim hükümdarların, fani dünyadan göçtükten sonra nasıl anıldıklarına değinilmiş ve bundan ibret almamız istenmiştir. Ayrıca, mazlumun âhının yerde kalmayacağı ifade edilirken zulme uğramamak için de Allah’a dua edilmiştir.

Kemâl-i aklı olan âhı almaz

Ki zira mazlum âhı yerde kalmaz

...

Sakın mazlum olanların âhından

Ki red olmaz Huda’nın dergâhından

Hâkim-i zâlimden olma var ölüm

Âhir demde imânı olur zulüm

...

Kanı anlar ki bu yer benim didi

Galib olup yer çeküb anı yedi

...

Ger dilerse ahrette saltanat

Âhiret Sultanına gönder salât

Öngörülen kazanım/lar:

Bir değer olarak adalet kavramını ifade eder.

Adalet kavramının toplum hayatındaki önemini kavrar

Adaletin topluma yayılması için üzerine düşen görevleri bilir.

¹⁴ pasuban: Gece bekçisi

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve nemi:

İnsanda bulunan adalet duygusu, toplumsal yapı içerisinde güven ortamını oluşturan önemli bir değerdir. Çocukluktan ihtiyaşlığa kadar her insan, fitratındaki bu değeri korumakla görevlidir. Çünkü insanlar arasında güven duygusu, adaletin varlığıyla orantılı bir şekilde devam eder. Adalet değerinin toplum hayatında yaygınlaşması hem birey için hem de toplum için huzur kaynağıdır. Dolayısıyla toplumda âdil insanların veya yöneticilerin çokluğu bu değere katkı sağlamaktadır.

Devlet yönetiminde görev alanların adalet konusunda çok hassas olmaları gerekir. İncelediğimiz bu eserde âdil yöneticilerin, devleti ayakta tutan insanlar olarak vasıflandırılması ayrıca önemlidir. Kur'an-ı Kerimde Yüce Allah, adalet kavramını ve adil insanları pek çok defa zikretmiştir. Konuyla alakalı olarak "De ki: "Rabbim adaletle davranmayı emretti..." (Araf, 29), "şüphesiz Allah, adaleti, ihsanı, yakınlara vermeyi emreder; çirkin işlerden, kötülüklerden ve zorbalıklardan sakındırır. Size ğt vermektedir, umulur ki öğüt alıp düşünürsünüz. (Nahl, 90) gibi birçok ayetle, hem bireysel anlamda insanlara hem de toplumdaki yöneticilere adil olma değerini hatırlatır.

Hz. Peygamber'in Veda Hutbesinde "Ey insanlar dikkat ediniz! Rabbiniz tektir. Arab'ın, Arab olmayana, Arab olmayanın Arab'a, siyahın kırmızıya, kırmızının siyaha, takvadan öte, hiçbir üstünlüğü yoktur. şüphesiz Allah katında en stnnz, Allah'tan en çok korkanınızdır." hadisi veya "Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar, Allah katında, Rahman'ın yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklardır." gibi birçok hadisi, bu değerin toplum hayatındaki önemini ortaya koymaktadır.

Adaletli olmanın davranış biçimine yansımaları, çocukluk döneminden itibaren ailelerin çocuklarını eğitmesiyle alakalı bir değerdir. Henüz ocukluk döneminde bulunan bireyler, anlatılandan çok yaşananı örnek aldıklarından ebeveynlerin ve eğitimcilerin bu konuda hassas davranmaları gerekir. Çünkü ocuğa öğretilen bilgiler ve değerler taşa kazınan yazılar gibidir.

Sonuç olarak, insanların huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmesi ve insanların geleceğe umutla bakabilmesi, adaletin toplum içinde yaşatılmasıyla mümkündür. İnsanlar sosyal yaşamlarında adaletli olmalı, hak etmediği bir şeye el uzatmamalı, kul hakkına dikkat etmelidir. Yapılan her bir haksızlığın insana bir şekilde döneceği de unutulmamalıdır.

5.18. KONUKLAR HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Misafirperver Olma Değeri

Tanım: Kendi ikametgâhı dışında bir yere veya birinin evine, kısa bir süre kalmak için gelen kişiye misafir veya konuk denir. Misafire iyi davranmak, onu iyi ağırlamak, misafire verilen önem, değer ve yaklaşıma ise misafirperverlik denir. Misafirperver de kendisine misafir gelmesinden hoşlanan, misafirine ikram eden, onu en güzel şekilde ağırlayan kişidir.

Türk – İslam geleneğine tarihi açıdan bakıldığında, misafirperverlik kültürü ve bu kültürün oluşturduğu değer, toplum hayatında önemeli bir yer tutmaktadır. Ahmed Mürşidî Efendi Pendnâmesinde “*Fi Beyan-ı Mebhâs-ı Müsafiran*” başlığıyla, konuklar hakkındaki bölümde bu değerden bahsetmektedir. Mürşidî Efendî misafire yapılan hizmetin faydası var mıdır, sorusunu kendisine sorar ve yine kendisi sorusuna cevap verir. Misafire yapılan hizmetin ve ikramın Allah katında makbul olduğunu, misafirperver kişinin de hem dünyada hem de ahirette bunun mükâfatını alacağını ifade eder.

Ahmedi söyle müsâfirin bize
Ne sebepten virelim nânı ana
Bir misafir gelse doğru kapına
Sen anı mihman idin kıl hizmeti

Nef’i var mı şimdi yâ yarın bize
Her dü âlem var mı dermanı bana
Bir ziyan iş ermese andan sana
Her dü âlemde bulırsın râğbeti

Eserde, “Misafir, bir eve geldiğinde rızkıyla, bereketiyle beraber gelir.” denilerek ev sahibinin misafiri hoş karşılaması gerektiği vurgulanmıştır. Hz. Peygamberin misafirperverlik için söylediği bir hadis rivayet edilerek misafire dargınlığın Allah tarafından hoş karşılanmayacağı da vurgulanmıştır.

Hem müsafir varıcak diye ana
Sahib-i ev eyleye ana kıyam
Fahr-ı Âlem didi kim mihmanına
Ol kişiye Hak Ta’âla darılır

Râzık’ın virsün berekatı sana
Ol müsafir varıcak vire selam
Darılursa yazuk ider canına
Öyle kimse hışm-ı Bâri’de olur

Ev sahibi, misafirine güler yüzle davranmalı ve mülayim söz söylemeli diyen Mürşidî Efendi, ayrıca ev sahibinin, maddi imkânları ölçüsünde misafire hizmet etmesini ve rızık endişesi yaşamamasını istemiştir. Çünkü Allah misafirin rızıkına kefildir.

Ahmedi mihmana izzet eyle sen

Hâline göre yedir gıda ana

Rızkını salmış bile Rabbü'l-Kerim

Yüz güleç göster mülayim söyle sen

Ol ne aç ola ne güç ola sana

Sen anın rızkı için olma elim

Bölümün sonunda misafirperverliğin Allah rızası için olması gerektiği vurgulanmıştır. Misafire yapılan hizmetin, gösteriş ve şöhretten uzak olması, misafire edilen hizmetten dolayı misafirin minnet altına alınmaması gerektiği de ifade edilmiştir.

İtdiğün eylüği halka söyleme

Eylük işi eyle ‘abdu’llah için

Niyyetin hâlis bulunmazsa eğer

İtdiğün kimseye minnet eyleme

Niyyetin hâlis ola Allah için

Kesbin olr şöhreti dünyada har

Öngörülen kazanım/lar:

Misafirperverlik kavramını bir değer olarak ifade eder.

Misafirlik değerinin yaşatılması için komşu ve akraba ziyaretleri yapar.

Misafirperverlik konulu pano hazırlar ve sunum yapar.

Belirlenen değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Yüce dinimiz İslam’ın önem verdiği ahlâkî değerlerden biri misafire ikramda bulunmaktır. Misafirperverlik, milletimizin de önemli geleneklerinden biridir. Toplum hayatında eski zamanlara oranla azalan bu değerimiz komşuluk ilişkilerinde, akraba ve hasta ziyaretlerinde halen varlığını devam ettirmektedir. Paylaşmayı, dayanışmayı, yolda kalmışa yardım etmeyi emreden dinimiz, bu vesileyle misafirlik değerinin yaygınlaştırılması için teşvikte bulunmuştur. Yüce Allah, Hz. İbrahim (a.s.)’ı misafirlerine ikramda bulunması sebebiyle övmüş, O’nun bu güzel davranışını bizlere örnek olarak sunmuştur. Kur’an-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “(Ey Muhammed!) İbrahim’in ağırlanan misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar, İbrahim’in yanına

varmışlar ve ‘Selâm olsun sana!’ demişlerdi. O da ‘Size de selâm olsun’ demiş, ‘Bunlar tanınmamış (yabancı) kimseler’ (diye düşünmüştü). Hissettirmeden ailesinin yanına gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu. ‘Yemez misiniz?’ dedi.”(Zâriyât, 24-27)

“Ayet-i kerimede misafirlik adabıyla ilgili bilgiler verilmektedir. Misafirlerin eve girmeden selam vermeleri, Hz. İbrahim’in ev sahibi olarak misafirlerinin selamını alması, onları evine buyur etmesi, onlara belli ettirmeden yemek hazırlaması, evinde bulunan en güzel yemekleri ikram etmesi ve bu yemekleri misafirlerine bizzat kendi elleriyle sunması örnek alınması gereken güzel davranışlardır.” (Sönmezoğlu, Mehmet)

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde, “Kim Allah’a ve ahiret gününe inanıyorsa misafirine ikramda bulunsun.” buyurarak misafire ikramda bulunmanın önemini ifade etmiş, kendisi de misafir ağırlamaktan ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmekten memnum kalmış. Sevgili Peygamberimiz, misafirin duasını, makbul olan dualar arasında zikretmiş ve misafirin ağırlandığı bir evin halkına hayır ve bereketin mutlaka ulaşacağını bildirmiştir. İmkânı bulunduğu halde misafir ağırlamak istemeyeni ise: "Misafir ağırlamak istemeyen kimsede hayır yoktur." buyurarak uyarmıştır.

Misafirlerimize ilgi göstermek ve gerekli ikramı yapmak, dinimizin ve kültürümüzün bizlere bıraktığı en güzel miraslardan birisidir. Ayrıca, tanıyalım veya tanımayalım evimize, şehrimize ya da memleketimize gelmiş olan insanlara dini, milleti, kültürü ne olursa olsun güler yüzle davranmak, ilgi gösterip bizlerden hoşnut olarak ayrılımlarını sağlamak, Yüce Rabbimizin razı olduğu bir davranıştır.

Misafirlik, aileler arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendirdiği için bu değerimizi canlı tutmalıyız. Çünkü aileler arasındaki kaynaşma, toplumdaki birlikteliğin de temelini oluşturur. Dolayısıyla misafirperverlik geleneğimizi, “Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.” atasözünün verdiği bakış açısıyla yaşatmalıyız.

5.19. İHANET HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Dürüst Olma Değeri

Tanım: “Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kişi.” (BTS) anlamına gelen dürüst kelimesi, değer eğitiminde dürüst olmak ile ifade edilmektedir. Dürüst olmak değeri ise, adaletli davranmak, özü sözü bir olmak, sözünde durmak, hile ve iki yüzlülükten uzak durmak gibi erdemli davranışlar sergilemek demektir.

İncelediğimiz eserde “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı İhanet*” bölümüyle ele alınan bu konu, dürüst bir insanda bulunmayan ve karşısındaki insan için kötülük, kin, nefret, ihanet gibi olumsuz davranışlar sergileyen insanın özelliği olarak işlenmiştir. Mürşidî Efendi ihanet halinde olan insanın kin ve nefretle dolu olduğunu hatırlatır. Bunların şerrinden sakınmak için sabırlı olmak ve Allah’a sığınmak gerektiğini ifade eder.

Ahmedi varma ihanet râhına

Eyleme tab‘-ı gazab pâk ol selim

Rabbenâ vir bizlere sabr-ı cemil

Tâ giriftar olmayasın câhına

Kılmasın mâr-ı gazab bizi elim

Sâbir olan kulları ister Halîm

Dünya hayatımızda ister istemez bazı olumsuz durumlarla karşılaşırız. Bu olumsuz durumlar, bazen hikmetini bilmediğimiz birer musibet olarak algılanır. Allah, bir şey dilemedikçe, hayır veya şer kula gelmeyeceğinden, kul başına gelen hayır için şükür, şer için de sabır etmekle yükümlüdür. Eserin bu bölümünde, dürüst insanların tahammül ve sabır ile hareket etmeleri tavsiye edilmiştir. Ancak böyle davranmanın mükâfatı olur ve her iki âlemde rahata kavuşmak mümkün olur.

Bulmak istersen dü âlem rahatı

Kıl tahammül itme şekva mahluka

Kul biçare intikamı alamaz

Sen sabr eyle bulur ol layıkın

Bu deni dünyadan eyle uzleti

Sen o kulı kıl havale Hâlık

Ger alırsa ecre nâil olamaz

İntikamın alır andan Hâlıkın

Bölümün sonunda Mürşidî Efendi, okuyucusuna şöyle seslenir: Kötülük edersen kötülük bulursun ve kalbinde başkasına karşı ihanet hissi doğarsa Hz. Peygambere salâvat getir ki Allah da seni bağışlasın.

**İşittin zarar idenler ne oldılar
Kalbine gelse ihanet yâ şirâr
Okıyanı dinleyeni yazanı**

**Âkıbet ittüklerini buldılar
Vir salâvat eyler anı tarumar
Rahmetinle yarlığagil yâ Gani**

Öngörülen kazanım/lar:

Dürüstlük ve ihanet kavramlarını açıklar.

Doğru ve dürüst olma konusunda kendini değerlendirir.

İnsanlara karşı doğru ve dürüst davranır.

Belirlenen değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Yukarıda tanımını ve açıklamasını vermeye çalıştığımız dürüstlük değeri, toplumun her zaman ve her şartta muhtaç olduğu bir kavramdır. Zira bir toplumu oluşturan bireyler bu değerden mahrum olurlarsa o toplumda yaşamak insana huzursuzluk verir. Hayatta her insanın ulaşmak istediği bir değerdir dürüstlük. Güvenilir olmak, adaletli olmak, sözünde durmak vb. erdemli davranışlar sergileyebilmek bunlardan sadece bir kaçısı.

Tarihe baktığımızda insanlara gönderilen ilahi fermanlarda, peygamberlerin örnek hayatlarında, ilim ve hikmet sahibi insanların yaşamlarında hilenin, nefretin, kinin ve ihanetin olmadığını görebiliriz. Bunun tam aksine ifade ettiğimiz rehber ve rol model insanlar, dürüstlük üzerine hayatlarını inşa etmişler ve hayatlarından lezzet almışlardır. Konuyla alakalı olarak Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, aleyhimizde dahi olsa bizi dürüst kimseler olmaya davet eder ve şöyle buyurur: “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz O, yaptıklarınızı hakkıyla görür.” (Hud,112)

Günümüzde dürüstlük kavramı çok daha fazla önem kazanmıştır. Çünkü artık dürüst insanlara rastlamak eskiye oranla daha zor. Bu nedenle toplumumuzun dürüst insanlara ihtiyacı var. Hal böyle olunca davranışlarımıza dikkat etmek ve her zaman

dürüst hareketlerde bulunmak zorundayız.(<http://www.derszamani.net>). Dürüstlük sadece sözde değil eylemde de kendisini göstermelidir. Ancak bu şekilde insanlar birbirlerine güvenirler. Toplum dürüst insanlara karşı büyük bir saygı besler. Bu insanlar her zaman güvenilen ve kendinden şüphe duyulmayan insanlar olurlar. Tıpkı Hz. Peygambere El-Emin denilmesi ve güvenilmesi gibi.

Dürüst davranışlar sergileyen insanlar bazen kaybetmiş gibi görünseler de nihayetinde dürüstlüklerinin mükâfatını mutlaka alırlar. Hayatımız boyunca küçük menfaatler uğruna dürüstlüğümüzden taviz vermemeliyiz. Bazen dürüst davranmayarak kısa vadede kazandığımızı düşünür ve seviniriz ama yaptığımız bu hata er ya da geç karşımıza çıkar ve bize vicdani bir huzursuzluk verir. Bu yüzden kaybedeceğimizi bilsek bile ayetin ifadesiyle dürüstlükten yana olmalı ve bu değerimizi yaşatmak için elimizden geleni yapmalıyız.

5.20. SABIR HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Sabırlı Olma Değeri

Tanım: Sabır: “Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi.” (BTS) olarak tanımlanmıştır. Fakat sabır kavramını sadece bu yönüyle düşünmek bu değerın manasını tam ifade etmez. Çünkü sabır, sadece bela ve musibet anında çaresizce beklemek değildir. Musibete karşı dayanmak, ibadette devamlılık göstermek ve günahlara girmemek için direnmek de sabırın manasını ifade eder.

İncelediğimiz bu eserde “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Tahammül*” başlığıyla sabır konusu işlenmiştir. Ahmed Mürşidî Efendi, konuyla alakalı olarak sabırın, insanın kalbi için bir elbise olduğunu ve bunu giyinen bir kalbe herhangi bir musibetin ulaşamayacağını ifade eder. Bu elbiseyi giymek için dua eden Mürşidî Efendi Allah’a şöyle yalvarır:

Ahmedi sabr u tahammülden bize
Âdemi kalbine oldu bu libas
Rabbena geydür bizim kalbimize

Vasfı kıl anlar ile kalbimize
Kalb anı geyse irişmez ana pâs
Hûb sıfatlar ile kalbimiz beze

Dünya hayatında insanın başına her türlü musibet gelebilir. Bu sıkıntıların bazısı kulun imtihanı için Allah’ın dilemesiyle olur, bazısı da kulun iradesi ile olur. Mürşidî Efendi, her iki durumda da insana düşen vazifenin, şükür veya tahammül olduğunu ifade eder. Bu şekilde davranan bir kul, dünya ve ahirette huzura kavuşur.

Bir kula irse Huda’sından kaza
Bazı kula imtihan için virür
Nimete şükr it belaya sabrı kıl

Kul gerek ide tahammüle rıza
Bazı kullar ihtiyarıyla bulur
Kim bulır andan cilâ mir’at-ı dil

İslam inancına ve ahlakına göre Allah’tan gelen musibete karşı kulun şikâyet hakkı yoktur. Kul kendisine isabet eden bir musibet için insanlara şikâyet bulunsa yani

Allah'ı, kullara şikâyet etse, cehalet içinde büyük bir nankörlük etmiş olur. Mürşidî Efendi bizi bu konuda da uyarmaktadır.

**Cânib-ı Hak'tan gelen kaza işi
Hâlıkı mahlûka şekva kılur**

**Mahlûka şekva kılursa bir kişi
Böyle kimse câhil ü ahmakdurur**

Bölümün sonunda sabırlı kişilerin yapmaması gereken bazı davranışlar okuyucu için zikredilmiştir. Sabırlı bir insan bu olumsuz davranışları hayatında sergilemezse mutlu ve huzurlu olur. Bu davranışları sergileyen kişi ise dünya ve ahirette rahat bulamaz.

**Bir dahi idem nasâyihden sana
Herkesi buğz u 'adavet eyleme
Fıskıyla me'lûf olanı sevme sen
Öyle fâcir kimseden olın ırak
Anlar ile kim iderse ülfeti**

**Kim anınla iresin dermanına
Hatırın viran ider söz söyleme
Öyle âdemden vefâlar umma sen
Anların ef'âlidir nâra duzak
Ol bulamaz her dü âlem rahatı**

Öngörülen kazanım/lar:

Sabırlı olma kavramını açıklar.

Hedeflerine ulaşmak için azimli ve sabırlı olur.

Musibete karşı sabrederek dayanmaya çalışır.

Belirlenen değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

İnsanın çeşitli zorluklara, sıkıntılara veya musibetlere karşı gösterdiği dayanma gücü sabır olarak ifade edilmektedir. İnsana ait erdemli bir değer olan sabır, yaradılış ile alakalı olsa bile sonradan da kazanılan veya geliştirilen bir özelliktir. Fakat her insan aynı sabır kuvvetine sahip değildir. Musibetin ilk anında gösterilmesi gereken sabır, insana dayanma gücü verir ve insanı manen rahatlatır.

Dinimizde sabırlı olmak, üstün bir davranış olarak kabul edilmiş ve hatta emredilmiştir. Başa gelen her türlü musibete karşı alçak gönüllülük gösterip, Allah'a sığınmak, hemen isyan ve itaatsizlikte bulunmamak yüce Rabbimizin hoşuna gider. Ayet-i Kerimede “Andolsun, Biz sizi biraz korku, açlık ve bir parça mallardan,

canlardan ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabır gösterenleri müjdele. (Bakara, 155) , “Şüphesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir.”(Bakara, 153) gibi pek çok sabır ayeti ile Rabbimiz, bizi sabırlı olmaya davet eder. Hz Peygamber, dünya hayatındaki işlerimizde başarılı olmak için çalışmakla beraber sabrı tavsiye eder ve “Sabreden, zafere ulaşır.” müjdesiyle bize bu değerin önemini hatırlatır.

Her insan veya her toplum hayatında zorluklar çeker veya çekmektedir. Yaşamak, hayatın devamlılığını sağlamak bazen insanı sıkar ve tahammül sınırlarını zorlar. Musibetzedenin musibetine karşı dayanması, zenginin zenginliğini koruyabilmesi, fakirin fakirliğe karşı sıkıntılara göğüs germesi vb. durumlara karşı davranışlarımızın çaresi sabır kuvvetidir. Her sıkıntıyla beraber bir çözüm yolu, her musibete karşı bir çıkış kapısı aramak bizim davranışlarımızın temelini oluşturmalıdır. Dolayısıyla ümitsizliğe kapılmak, sıkıntıya karşı çaresizce beklemek değil, gelen sıkıntıya karşı mücadele etmektir sabır.

Sabır hayatımızın vazgeçilmezleri arasındadır. Evde, okulda, iş hayatında, aile içi ilişkilerde kısacası insanın olduğu her yerde sabır veya sabretmek vardır. Bizi olgunlaştıran, ahlakımızı güzelleştiren ve her insanda olması gereken değerdir sabır. Toplumsal hayatımızda, başımıza gelebilecek musibetlere karşı inanan insanın dayanağı olan sabır, aynı zamanda bir mükâfat vesilesidir. Bu sebeple hangi durum olursa olsun inanan bir gönül için sabır, bir fırsattır. Başa gelen sıkıntıyı feryatlarla, ağıtlarla karşılamak yerine, sabır göstermek, Allah’tan gelenin hoş olduğunu kabul etmek zorda olsa en doğru davranış şeklidir. Yunus Emre’nin

Hoştur bana senden gelen:

Ya hil’at ü yahut kefen,

Ya taze gül yahut diken...

Kahrın da hoş, lûtfun da hoş.

demesi gibi, biz de hayatın sıkıntılarına karşı sabırlı olmalı ve gelen musibetlere bu bakış açısıyla bakmalıyız. Sabırla geçen bir hayatın sonunda huzur ve mükâfat olduğunu düşünerek hayatımızda sabır değerine yer vermeliyiz.

5.21. DEDİKODU HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Gıybet Etmeme Değeri

Tanım: “Başkalarını çekiştirmek ve kınamak üzere yapılan konuşma, dedikodu” veya “Bir birey ya da toplumsal küme üzerinde, yüze karşı değil arkadan sözlü saldırıda bulunmak yoluyla toplumsal denetim kurma.” (BTS) şeklinde tanımlanan gıybet, dini terimler sözlüğünde ise “Bir kimsenin, yüzüne karşı söylendiği zaman hoşlanmayacağı, kalbinin kırılacağı bir sözünü, hâlini veya hareketini, arkasından, bulunmadığı yerde söylemek, hareketiyle göstermek veya îmâ etmek.” (Sürmeli, 2016) olarak tanımlanmıştır.

İncelediğimiz bu eserde toplumsal hayatımızı dedikodu ile kirleten, fitne ve fesat ile insanların arasına ayrılık tohumları eken gıybet bahsine de yer verilmiştir. **“Fi Beyan-ı Mebhas-ı Ahval-i Gıybet”** bölümünde Mürşidî Efendi, gıybete tanımlayarak bu çirkin işin akıllı insanlar tarafından yapılmayacağını ifade eder. Gıybet eden kişinin ilk önce kendisine zarar verdiğini söyler ve gıybet edilen kişinin de ahirette kendisinden hesap soracağını hatırlatır.

Gıybet ol kişi söylese gâib cânı

Gıybet oldır ki diyen hem dinleyen

Ahmedi gıybet kelamı eyleme

Söyleme gıybet sana itme zulüm

İncine sahibi bilince anı

Bileler kimdir ol işi eyleyen

Âkıl ol dilde mesavi söyleme

Senden ister sahibi ba'del-ölüm

“Söz ağızda iken sahibinin esiridir, ağzından çıktıktan sonra sahibi sözün esiri olur.” diyen Hz. Ali ile aynı anlamı farklı bir şekilde ifade eden Mürşidî Efendi, dudaklarımızın bizler için perde görevini üstlendiğini ve içindeki sözleri gizlediğini söyler. Allah bizi pek çok bela ve musibetten koruduğu gibi, biz de kendimizi dilin afeti olan gıybetten korumalıyız. Bu şekilde dilini koruyan, kendisini de korumuş olur.

Hâlık'ın seni nice hıfz eylemiş

Perde kılmış lebleri dişi sana

Perdedar oldın anın için yâ lisan

İki perde içre seni gizlemiş

Tâbi eylemiş teni başı sana

Tâ ki rahatta bulna cism ü can

Gıybet etmeyi, dil yarasına benzeten Mürşidî Efendi okuyucusuna seslenerek, bu yarayı kimsenin gönlünde açmamasını tavsiye eder. Çünkü bu yaranın ilacı yoktur. Bir insanın kusurunu dillendirmemeyi, Allah'ın Settar (günahları örten, gizleyen) ismiyle bize hatırlatan Ahmed Mürşidî Efendi, bu şekilde bizim de kusurlarımızın affedileceğini söyler.

**Urma dil zahmını halka yâ oğul
Gayriler aybına açma kalbde yol
Bir kulı bilsen eğer bir aybıyla
Hâlık'ın Settar'dır ol setri sever**

**Dil yâresi hiç ilaç itmez kabul
Cümle aybı ara sen kendinde bul
Sakla anı salma her dilden dile
Sâtir olan kulına 'afvı ister**

Gıybet hakkında fikhî bilgiler veren ve çeşitli menkıbelerle bu olumsuz davranışı anlatan Mürşidî Efendi, bu hatayı işlediğimiz takdirde tevbe etmemiz ve gıybetini yaptığımız kişiden helallik almamız gerektiğini de ifade etmiştir.

**Yâ İlahi nic'olur halim benim
Pendim içre bunca gıybet eyledim
Mağfîret eyle beni hem anları
Perde-i afvınla anı kıl sitar**

**Cümle gıybettir bu akvalim benim
Bazını zem bazını medh eyledim
Gıybeti kıldığım ol ihvanları
Eyle lutfunla eyâ Perverdigâr**

Öngörülen kazanım/lar:

Gıybet kavramını tanımlar, özelliklerini açıklar.

Gıybetin insan hayatındaki olumsuz etkilerini yorumlar.

Sakınılması gereken davranışlar konusunda öz değerlendirmede bulunur.

Belirlenen değerlerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Yukarıda tanımını yaptığımız gıybet, toplumu içten içe kemiren bir hastalık gibi insanlar arasında tahribata neden olmaktadır. Toplumu oluşturan bireyler isteyerek veya istemeyerek bu davranışı sergilemektedir. Ama şurası bir gerçek ki insanlar, bunun çok kötü bir davranış olduğunu kabul etmektedir. İnsanlar arasındaki manevi bağı koparan bu hastalık, kardeşlerin arasına saplanan bir hançer gibi toplumsal değerlerin de yok

olmasına zemin hazırlar. Bireyin temel görevleri arasında yer alan ahlaki davranışları sergilemek ile uyuşmayan gıybet, çirkin bir davranış olarak, dillerden akıtılan bir zehirdir. Gönülleri yaralayan bu zehrin ilacı ise maalesef yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de günah olarak ifade edilen bu çirkin davranış için Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü öyle zanlar vardır ki günahtır. Birbirinizin özelini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Biriniz ölmüş bir kardeşinin etini yemekten hiç hoşlanır mı? Bundan tiksindiniz değil mi? O hâlde Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok merhametlidir.” (Hucurat, 12) Dolayısıyla gıybet denilen bu davranıştan dilimizi ve kalbimizi temiz tutmalı, eğer yapmışsak tevbe ile Allah’tan bağışlanma dilemeliyiz.

Günlük hayatımızda, özellikle teknolojinin gelişmiş olduğu bu asırda, istenilmeyen birçok şeyi duyuyoruz. Yalan, iftira, gıybet gibi çirkin sözler, çok çabuk yayılabilen bulaşıcı hastalıklar gibi insanlar arasında yayılıyor. Zararı sadece gıybeti yapanda kalmayıp topluma yansıyan bu davranış, insanın değerini düşürür ve onu güvenilmez hale getirir. Toplumda ise küskünlüklere, insanların birbirine düşman olmalarına sebep olur. Böylece toplumda kötü izlenim yaygınlaşır, zihinler karışır ve insanların birbirlerine olan bağlılıkları azalır.

Toplumda genellikle; boş, tembel, düşmanlık, çekememezlik ve inat duygularıyla dolu, kendi eksiklik ve kusurlarına bakmayarak başkalarının kusurlarıyla uğraşmayı adet edinmiş kimseler gıybet yaparlar. İş ortamında, okulda, aileler arasında, arkadaşlık ilişkilerinde bu çirkin davranışın önüne geçmek için daha duyarlı davranmalıyız. Gıybet, yalan, iftira gibi pek çok çirkin davranış yerine doğruluk, sadakat, güven gibi erdemli davranışlarımızı artırmalıyız.

5.22. KENDİNİ BEĞENME HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Övünmeme Değeri

Tanım: Övünme: “Bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, kendini övmek.” (BTS) olarak tanımlanmıştır. Bir başka ifadeyle, bir şeyden dolayı insanın kendisi hakkında iyi şeyler söylemesi, kendisiyle iftihar etmesi, yaptığı işten dolayı kendisiyle böbürlenmesi olarak ifade edebiliriz.

İncelediğimiz bu eserin “*Fi Beyan-ı Mebhas-ı Fahr ve Dahl*” bölümünde, insanın kendisini beğenmesi ve başkalarını küçük görmesi ele alınmıştır. Mürşidî Efendi, bir kişinin kendisini çeşitli sebeplerden dolayı diğer insanlardan üstün görmesini veya kendi kusurlarından çok insanların kusurlarını araştırmasını ayıplamış, bu davranışları sergileyen insanların toplumda hoş karşılanmadığını anlatmıştır. İnsanın, kendisini övmesi değil, tevazu sahibi olması gerekir diyen müellif, bunun aksi davranışta bulunan kişinin zarar edeceğini de ifade etmiştir.

Ahmedi ednâ bulın fahr eyleme

Kim ki Hak kullarına dehhal olır

Ol kişi oldı deni itti zarar

Hâlık'ın kullarına dahl eyleme

Ol kişi elbette bed-akvâl olır

Kendi aybını koyıp gayrin arar

İnsanın kendisini övmesi veya başkaları tarafından övülmeyi sevmesi, kalbin manevi hastalıklarındandır. Övünmenin ve övülmeyi sevmenin sebebi, insanın kendisini beğenmesi, yüksek ve iyi sanmasından kaynaklanmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken ise başkalarını kötülemeden, onların ayıplarını araştırmadan insanın kendi kusurlarını araması ve kendisini düzeltmesidir. Kişinin kendisini övmesi şeytan işidir diyen Mürşidî Efendi, okuyucusunu bu konuda uyarmaktadır.

Gayrının aybına sen dahl eyleme

Cümle aybı sende ara gayri koy

Kendini öğmekdürür şeytan işi

Bende yokdır ol ayb fahr eyleme

Budur insana olan eyü huy

Kendin öğmez âkıl u dâna kişi

Kendini beğenme, maddi işlerde olduğu gibi manevi işlerde ve ibadetlerde de olabilir. İnsan için asıl tehlikeli olanın manevi işlerde kendini beğenme olduğunu ifade eden Mürşidî Efendî, insanın ameline güvenmemesi gerektiğini okuyucusuna hatırlatır.

İnsanın ibadetleriyle gururlanmaması gerektiğini dile getiren müellif, ibadetleriyle övünen ve işlerinde gururlu davranan kişilerin Allah'tan uzak olacağını da haber verir.

**Ahmedi sen kendini görme fahûr
Görse bir kul kendini ednâ zelil**

**Her dü âlem olmayasın Hakk'a dur
Hakk'a yarar ol kişi olır halil**

Bölümün sonunda kendisine seslenen Mürşidî Efendi, okuyucusuna da nasihat eder. Övünülecek bir amelinin olmadığını, övünmenin insana fayda sağlamayacağını, insanların da yaptıkları işlerden dolayı kendilerini beğenmemeleri gerektiğini hatırlatır ve şöyle seslenir:

**Ya bizim gibilerin hâli n'ola
Söyleme fahr olan akvâli sakın
İtdiğün eyü işe fahr eyleme**

**Olmışız ahvâl-i fahre mübtela
İşleme fahr olan ef'âli sakın
Ben bunun fâili oldım söyleme**

Öngörülen kazanım/lar:

Kendini beğenmenin zararlarını kavrar.

Kendisini tanır ve eksik yönlerini tamamlamaya çalışır.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

İnsanın kendisini beğenmesi veya yaptığı işlerle gururlanması yukarıda da ifade edildiği gibi insani değerlerle uyuşmayan bir özelliktir. Toplum içerisinde böyle davranan insanlar, üstünlük duygusu, beğenilme gereksinimi, hayranlık beklentisi ile hareket ederler. Kendini beğenmişlik duygusu, insanlara aşırı özgüven verdiğinden kişi kendi hatasını veya eksikliğini görmez, diğer insanların eksiklikleriyle uğraşır, kendisi de zarar eder.

Özgüven insanlar için önemli bir değerdir fakat burada üzerinde durduğumuz, bu özgüvenin yanlış bir şekilde kullanılmasıdır. Kendini beğenmişlik, insanı küçülten bir

davranıştır. Bu davranış aynı zamanda kişinin kendisine de zarar veren ve kişiyi yalnızlığa iten bir durumdur. Kendini beğenmenin zıttı olan alçakgönüllülük değeri toplumsal hayatımızda yer edindikçe, insanlar arasındaki birliktelik ve huzur da artar. Çevremizle iyi geçinmek ve olumlu bir kişilik geliştirmek için kendini beğenmekten ve diğer insanları küçük görmekten sakınmalıyız. Olgun insanların başak gibi olduklarını ve içleri doldukça başlarını eğdiklerini unutmamalıyız.

Konuyla alakalı olarak Kur'an- Kerim, Hz. Lokman'ın kendi oğluna nasihat ederken şu ifadeleri kullandığını bizlere hatırlatır: “Hem insanlara karşı (kibirlenerek) yüzünü yan çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, kendini beğenip çokça övünen kimselerin hiçbirini sevmez.” (Lokman, 18)

Sonuç olarak insan kendi eksiğini ve kusurunu görmeli ve bunları düzeltmenin çabası içerisinde olmalıdır. Yoksa kendi hatasını görmezden gelip başkalarının eksiklikleriyle uğraşmak insana bir şeyler katmayacağı gibi onu huzursuz eder. Bu durum kişinin toplum içinde değer kaybetmesine sebep olur.

5.23. KİBİR HAKKINDAKİ BEYAN

Değer: Kibirilenmeme Değeri

Tanım: Kibir kelimesi“Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme, benlik, gurur.” (BTS) olarak tanımlanmıştır.

İncelediğimiz bu eserde *“Fi Beyan-ı Mebhas-ı Kibr”* başlığıyla ele alınan kibir konusu, kişinin kendisini diğer insanlardan üstün tutmasına sebep olan özelliklerle açıklanmıştır. Konunun başında ululanmak kelimesi ile ifade edilen kibir, kendisini olgunlaştıramamış yani ham insanın özelliği olarak nitelendirilmiştir. Eserinin ilk bölümünde okuyucusuna öğüt veren Mürşidî Efendi, kibrin insanı Allah’ın rahmetinden uzaklaştıran manevi bir hastalık olduğunu ve bundan daha büyük bir günahın olmadığını belirtmiştir.

Dinle pendî Ahmedî’den bul meram
Ululansa kullarımdan kangı kul
Şirketi bana kılan bulmaz necât
Öyle kulım hôr ile menfûr olur

Kibre meyyal olma ey mü’min-i hâm
İştirâk etmez olur benimle ol
Yokdur andan ulu kula seyyiât
Her dü âlem rahmetimden dûr olur

Mürşidî Efendi insanı kibre götüren sebeplerin başında iki özellik belirtir. Bunlardan birincisi mal varlığı yeterince fazla olan insanların bununla gururlanması diğeri ise makam sahibi insanların bu makamı kullanarak gururlanması olduğunu ifade eder. Her iki durum için tarihten örnek vererek okuyucusunun bunlardan ibret almasını ister. Mal varlığı ile gururlanan insanı, Hz. Musa döneminde yaşayan Karun’un acı sonucuyla uyararak müellif, malın bize emanet olarak verildiğini ve bunu vereni unutmamak gerektiğini şöyle ifade eder:

Mâhyla gör kibr idenin halini
Devlet-i Karûn’ı fikr eyle hûca
Mâl-ı dünya derc olub olaydı bend
Devlet ü mâla bakub kibr eyledi

Dinle vasf idem anın ahvalini
İbret alursan işit hâli nice
Devlet-i Karun’a olmazdı menend¹⁵
Kimsenün bana güci yitmez didi

¹⁵menend: benzer, eş.

Arttı günden güne kibr ü teşvîşi¹⁶
Devleti olmadı âna pâyidar
Bu cihân mâlî emânetdir kula
Âkıl ol sermâyedir mâl-ı fenâ
Bilme senden devlet ü ikbâlîni
Virmedi fakr ile sana zahmeti

Hâlık'a hoş gelmedi anın işi
Kılmadı kendine mâlî bir medâr
Pâyidar olmaz gezer elden ele
Alınur anınla ol dâr-ı bekâ
Bil sana anı viren Hallâk'ını
Şükrini kıl eyle âna hizmeti

Saltanat veya makam ile kibirlenen insanların halini Hz. İbrahim dönemindeki Nemrut'un perişan haliyle hatırlatan Mürşidî Efendî, okuyucusuna bu konuda uyması gereken bazı davranışları hatırlatır. Makam ve mevkinin layıkıyla işletilmediği takdirde insanları aldatan bir durum aldığını hatırlatan müellif, bu konuda dikkatli olunmasını okuyucusundan ister. Müellif, bölümün sonunda kibrin şeytana ait bir özellik olduğunu, bundan dolayı şeytanın Hz. Adem'e secde etmeyerek huzurdan kovulduğunu hatırlatır. Tevazunun ise insanı Allah'a yaklaştıran bir değer olduğunu, hangi makamda olursa olsun insanın o makamda geçici olduğunu okuyucusuna şöyle ifade eder:

Dinle yâ kuvvetine mağrûr olan
Bil Hudâ'dan kuvveti şükr eyle sen
Key hazer kıl ululanma yâ oğl
Buldı Âdem izzet istiğfâr ile
Kibr iden bî'at kılur şeytaniden
Kıl tevâzu hâs u âm'a kibri at

Ol rızâ-yı Hâlıkından dûr olan
Bir zaif kulam deyü fikr eyle sen
Olmayasın ol la'în şeytana kul
Buldı İblis la'nı istikbâr ile
Dûr olub menfûr olur Rahmânî'den
Vir salâtı ol Habîbe bul necât

Öngörülen kazanım/lar:

Sahip olduklarıyla yetinmenin mutlu olmak için yeterli olduğunu kavrar.
Kibrin olumsuz tutum ve davranışlarla ilişkisini örneklerle açıklar.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

İnsanın kendisini diğer insanlardan çeşitli durumlardan dolayı üstün görmesi ve karşısındaki insanları küçük görmesi kibirdir. İnsanın fitratına aykırı olan bu durum, toplumsal bir değer olarak insanlar arasında hoş karşılanmayan ahlaki bir sorundur.

¹⁶teşvîş: karıştırmak, bulandırmak

Kendisine emanet olarak verilen mal ve makam gibi geçici zenginlikleri kullanarak insanları aşağılamak, gerçek manada olgun bir kişiliğin oluşmadığının göstergesidir. Bu durum ise insanın kalbinde tedavisi zor bir hastalık haline gelir ve o insanı yavaş yavaş çürütür.

Kibrin ilk temsilcisi olan Şeytan Hz. Âdem'e secde etmeyerek Allah'ın emrine isyan etmiş ve manevi makamından kovulmuştur. Kur'an-ı Kerimde konuyla alakalı şu ayete yer verilmiştir: "Hani meleklerle, "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis dışında hepsi secde etmişlerdi. O ise şiddetle kaçınmış, büyüklük taslamıştı ve kâfirlerden olmuştu." (Bakara, 34) İnsanlığın yaradılışıyla ilgili olan bu ayet yeryüzüne gönderilen ve nefis taşıyan her insanın hayatına rehber etmesi gereken ilahi bir mesajdır. Çünkü kibirlenmenin altında yatan temel unsur kişinin yaratıcısını unutması veya O'nun emirlerine itaat etmemesidir. Hepimiz insan olarak bu dünyaya gönderilmişiz ve belirli bir süreden sonra yine bu dünyayı bırakıp gideceğiz. Dolayısıyla yaradılıştaki diğer insanlarla eşit olan bizler, çeşitli zenginliklere ve imkânlarla sahip olsak bile insanları küçümseme hakkına sahip değiliz.

Mürşidî Efendî'nin de ifade ettiği üzere tarihte pek çok insan bu hastalığın esiri olmuş ve kendisini diğer insanlardan üstün görerek hayatlarını mahvetmişlerdir. İşte Karun, Firavun, Nemrut ve daha niceleri bu hastalığın kurbanları olarak anılmakta ve her zaman bu olumsuz durumun örnekleri olarak sayılmaktadırlar. Hâlbuki insan nefsinin esiri olarak değil, vicdani bir muhasebe ile özüne baksa kâinatta çok küçük bir yer kapladığını görecektir ve belki de kibirlenmekten vazgeçecektir.

Sonuç olarak insan ne malıyla ne makamıyla ne de ilmiyle diğer insanlara karşı üstünlük yarışına girmemelidir. Bunun yerine tevazu ve alçakgönüllülük gibi değerlerimizi ön plana çıkarmalı ve toplum hayatında bunları canlı tutmalıyız. Gurur ve kibrin rüzgârına kapılmadan yaşayan, kendisini bilen ve bu bilinç ile hareket eden olgun insanlar toplumda saygı görürler.

5.24. TEVBE VE İSTİĞFAR HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Tevbe Etmenin Değeri

Tanım: Tevbe: “Dönmek, pişman olmak demektir. Yani, İslam dininin emir ve hükümleri dâhilinde, haram ve yasak olan şeyleri terk edip, helâl ve mubah olan şeyleri yapmak demektir.” (www.mumsema.org) Tevbe etmek ise: “Bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek.” (BTS) anlamında kullanılmıştır.

İnsanoğlu yaradılışındaki özelliğinden dolayı hayır ve şer tercihinde serbest bırakılmış ve nefsinin isteklerine karşı genellikle yenik düşmüş veya düşmektedir. Bu derdine çare olacak manevi kuvvet ise kendisini duyan ve hatasını affeden yaratıcısına dönüp bağışlanma isteğiyle O’na yalvarmasıdır. İncelediğimiz bu eserde Ahmed Mürşidî Efendi *“Fi-Beyan-ı Mebhâs-ı Tevbe ve İstiğfar”* bölümünde, tevbe ve istiğfarın insan hayatındaki önemine değinmiştir. Bu bölüme kendisine nasihat ederek başlayan müellif, kötü davranışlardan sakınmasını ve hatalarından dolayı çokça istiğfar etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca sözünün insanlara tesir edebilmesi için nasihatini öncelikle kendisine yapmış ve manevi temizliğinin önemini vurgulamıştır.

Ahmedi çok eyle istiğfarı sen
Kıl nasihat evvela sen kendine
Evvela sen tâhir eyle kendözün

Kılma sen efa’l-i su-i bed-kârı sen
Âmil ol bu söyledüğün pendine
Ta ki te’sir eyleye halka sözün

İnsanın bu dünyada bir seferde olduğunu anlatan müellif, kıyamete doğru uzanan bu uzun yolda hatalarımızın ve günahlarımızın temizlenmesi için tevbe ve istiğfarda bulunmamızı ister. Ancak bu şekilde ahiret yurduna selametle varabileceğimizi söyleyen Mürşidî Efendi, günah zehrinin dermanının tevbe ve istiğfar olduğunu, günahından tevbe eden kişinin Allah’ın rahmetinden mahrum kalmayacağını ve sıkıntı görmeyeceğini ifade eder.

Tedârük kıl sefer vardır kıyâmet
Gelir bir gün ölüm olgil haberdâr
Gice gün defterine tevbe doldır

Varasın ol bekâ milkine selâmet
Dilinde eyle istiğfârı tekrar
Günah emrâznun dermânı oldır

Tevbe tiryâk oldu fiskın zehrine

Tevbeli kul uğramaz Hak kahrına

Mürşidî Efendi, günahından yüz çevirip tevbe ve istiğfâr eden kulların, Allah tarafından bağışlandığını çeşitli menkıbelerle açıklamıştır. Bu konuda kişinin tevbesindeki samimiyetini ve dürüstlüğünü ön plana çıkaran müellif, Allah'ın rahmetinden ümit kesilemeyeceğini de okuyucusuna açıklamıştır. Bölümün sonunda tevbe ve istiğfâr ile günahlarından kurtulan insanın halini anlatan Mürşidî Efendi, bu kulların Allah tarafından çeşitli ikramlar ile mükâfatlandırıldığını ifade etmiştir.

Bir kulın key cürmini afv ide Rab

Gör nice izzet bulır tâib olan

Tevbe eyle her zaman yâ Ahmedî

O! Hâkimin gör ne ihsân eylemiş

Halk ana izzet kılur eyler edeb

Mahrum olmaz Hâlık'ına yalvaran

Makbûla varır bulursın rahmeti

Tevbeyi isyâna derman eylemiş

Öngörülen kazanım/lar:

Hatalarımıza karşı nasıl davranmamız gerektiğini bilir.

Tevbenin insan hayatındaki önemini kavrar.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

İnsanoğlu yaradılış itibarıyla yaratıcısına karşı hatalar işleyebileceği gibi toplumsal bir varlık olmaktan dolayı etrafındaki insanlara karşı da hata işleme potansiyeline sahiptir. Yapılan bu hatalardan dönmek veya bir daha işlememek üzere çaba sarfetmek pişmanlıkla mümkündür. Yukarıda ifade edildiği gibi hatalarımızdan pişmanlığın ifadesi olan tevbe, bizleri manevi olarak rahatlatır ve yaratıcımıza yakınlaştırır.

Yapılan hatalara tevbe veya özür dileme her insan için geçerli ve erdemli bir davranıştır. Bu bakımdan hatalarımızdan dönme imkanı oluğu müddetçe pişmanlık duymak en doğru davranış demektir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerimde bir çok ayette hatalarımızdan dolayı tevbe etmemizi emrederken, tevbe eden kullarının tevbesini kabul edeceğini ifade etmektedir. "Ey iman edenler! Allah'a samimiyetle tövbe edin." (Tahrim, 8) ayeti, hatalarımıza karşı tevbe kapısını çalmamızı emretmektedir.

Toplumsal bir varlık olan insan etrafına bazı olumsuz davranışlar sergileyebildiği gibi bazı olumsuz davranışlardan etkilenebilir. Yaratıcısına karşı hatasında tevbeyi kullanan insan, çevresindeki insanlara karşı hatasından dolayı özür dilemelidir. Bu özür dileme durumu insanın değerini düşürmek yerine, onu yücelten bir davranış halini alır.

Sonuç olarak nefis taşıyan bir varlık olan insan, hata işlemeye müsait bir yaratılıştadır. Asıl önemli olan insanın bu hatalı davranışından dolayı pişmanlık duyması ve vazgeçmesidir. Günahlar ve hatalar bağışlanmaz diye ümitsizlik duygusu taşımak, insanı manen huzursuz edecektir. “Ancak tövbe ve iman edip iyi işler yapanlar başkadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır; engin merhamet sahibidir.” (Furkan, 70) ayeti bizler için ümit kapısı olmalıdır.

5.25. GÜNAHLARDAN KAÇINMA HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Günahlardan Sakınma Değeri

Tanım: Günah kelimesi sözlükte “Suç, kabahat, hata, zulüm, israf, isyan, fesat, haram.” (DTS), “Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal.” (BTS) anlamlarına gelmektedir. Terim anlam olarak “Dinin emir ve yasaklarına aykırı olarak yapılan ve bazı durumlarda işleyene dünyada yaptırım, ahirette ise azabı gerektiren söz, iş ve davranışlar.” (DTS) olarak tanımlanmaktadır.

İncelediğimiz bu eserin “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı İctinâb-ı Me’âsî*” bölümünde günahlardan kaçınma konusu ele alınmış ve çeşitli nasihatler ile günahlardan sakınmamızın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Mürşidî Efendi nasihati önce kendi nefsine yaparak okuyucu üzerinde daha etkili bir yol izlemektedir. Kendisine seslenerek nefsin yoluna girmemek gerektiğini ifade ederken, bu yolun insanı değer ve onur bakımından düşürdüğünü anlatmaktadır. Nefsin arzularına uymanın zararını dile getiren müellif, bu yolda giden kişiye şeytanın arkadaş olduğunu şöyle ifade etmiştir:

**Ahmedi sen varma nefsin râhına
Nefsin arzularına olma yakın
Oldı şeytân-ı la’în yârân ana**

**İletür seni düşürür câhına
K’ey hatarlıdur anın râhı sakın
Uyma ey cânım ziyân eyler sana**

Dünya hayatı insanlar için bir imtihan yeridir diyen Mürşidî Efendi, burada sonsuza dek kalınmayacağını, insanın bir amaca yönelik olarak dünyaya gönderildiğini ifade eder. Dünyaya dünyalık için gönderilmediğimizi, dolayısıyla ahiret hayatı için hazırlık yapmamızın gerekli olduğunu dile getiren müellif okuyucusunu şöyle uyarmaktadır:

**İşbu dünyâ oldı dâr-ı imtihân
Gelmedin dünyâ için dünyâya sen
Geldi bu uhrâ bâzârına bu nâs**

**Geldi bu ten iklimine cism ü cân
İdegör uhra için sermâye sen
Kesb ider altun kimi kimisi pân**

Müellif, dünya hayatını bir tarlaya benzeterek kişinin bu dünyada ektiğini ahiret hayatında biçeceğini okuyucusuna hatırlatır. Bu sebeple insanların hayırlı işlerde bulunmalarını ve günah sayılabilecek kötü işlerden sakınmalarını tavsiye etmektedir. Ayrıca günaha yönelmede duyguların aklın önüne geçtiğini ifade eden Mürşidî Efendi, bu durumdan kurtulmak için aklın yol gösterici olması için Allah’a yalvarır.

**Bu fenâ bir mezra’adur bâkîye
Rabbenâ sen vir bize hayru’l-amel
Her dü âlem bizlere virme ziyân**

...

**Rabbenâ yâr it bize aklımızı
Nefsimiz meyyâledür kem işlere**

**Kul ne denlü ekdi bâkîde yiye
Tâ ki yarın rahmete ola mahal
Avnı kıl nef’ idelim her dü cihân**

**Virme düşman eline kalbimizi
Kalb olıbdur kalbimiz teşvişlere**

Bölümün sonunda nefis taşıyan her insanın günaha yöneldiğini ve bundan dolayı günah işlediğini ifade eden müellif, bu hatadan dönmek için Allah’ın rahmet kapısının açık olduğunu, işlenen her hatalı iş için tevbe edilmesi gerektiğini ifade eder. Allah’ın rahmetinin azabından daha fazla olduğunu hatırlatan Mürşidî Efendi, bu rahmet kapısından başka gidilecek bir kapı olmadığını dile getirerek insanların ümitsizliğine tevbe ilacını sunmuştur.

**Bakma noksân işlerime yâ Kerîm
Eylerem havfî velî çokdır recâm
Eylemiş cismimi ismim i’vicâc¹⁷
Senden özge yok hakîmim varayım
Sır ile kıl rahmetin dermânını
Kulların her derdine sensin hakîm**

**Hüsn-i zannım var sana gâyet azîm
Her dü âlem dilerem afvı müdâm
Kapuna geldim ‘alîlem kıl ilâç
Mâsivâda yok işim yalvarayım
Gayriye şây¹⁸ itme sû-i hâlimi
Cümle illetden bizi eyle selim**

Öngörülen kazanım/lar:

Kötü alışkanlık ve davranışlardan kaçınmaya özen gösterir.

Ahlaklı olmanın birey ve toplum hayatındaki önemini yorumlar.

¹⁷i’vicâc: Eğri büğrû olma

¹⁸şâyî: Duyulmuş, işitilmiş

Zararlı alışkanlıklardan ve ortamlardan kaçınmak gerektiğini açıklar.

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Dünyaya bir vazife ile gönderilen insan, boş yere yaratılmadığı gibi her işinde serbest ve keyfince yaşamak için de gönderilmemiştir. İnsanı yaratan kudret onu imtihana tabi tutmuş ve sonunda bir hesaba çekileceğini çeşitli vesilelerle bildirmiştir. Bu imtihandan başarılı bir şekilde çıkmanın yolu ise yaratılış gayesi olan kulluk görevine devam etmek, isyan ve günahlardan sakınmak ile olur. Yukarıda ifade edildiği üzere günah, yaratılışa aykırı, insanı hayırlı işlerden alıkoyan işleyene ceza gerektiren yasaklı bir davranıştır. Bu bakımdan kişi hayatında bu tür davranışlara yer vermemek için nefsiyle sürekli bir mücadele halinde olmalıdır.

İnsanı günahlara sevk eden çeşitli etkenler vardır. Bunlar kişinin kendi zaafı, istekleri ve nefsine hakim olamayışı veya dış etkenlerden kaynaklı ortamının insanı günaha sürüklemesidir. Her iki durumda da insan yaratılış gayesini unutmadan yaşamalı ve bir gün bu hayatın biteceğine inanarak hayatına devam etmelidir.

Toplumsal hayatımızda bazen kul hakkına uymayarak, bazen yasaklı olana yönelerek hata yapabiliyoruz. Bu hatalarımızın sonucu, manevi huzursuzluk yaşamamıza sebep olduğu gibi ailemizde veya çevremizde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Kötülüğün uzaklaştırılması, iyiliğin yapılmasından daha önemli olduğu gerçeğini untmayarak günah ortamlarından uzak durmak, kötü arkadaşlık ilişkilerine karşı dikkatli olmak bizleri günahlardan uzaklaştıracak unsurlardır.

Günahtan sakınmanın en önemli yolu, günaha giden yolları kapamaktır. Bir daha o günahı işlememek, o hataya düşmemek için Allah'a yalvarmak ve ondan yardım dilemektir. Bununla beraber nefsimize uyup hata işlemiş isek Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyerek tevbe etmeli ve günahlarımızın bağışlanması için yalvarmalıyız. "De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (Zümer, 53) ayeti bizim için bir ölçü olmalı hayatımıza bir anlam katmalıdır.

5.26. DUA VE YARDIM TALEBİ HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Dua ve Yardım Etme Değeri

Tanım: Dua “Yakariş. Tanrı'ya yalvarma, yakariş için söylenen dinî metin.” (BTS) şeklinde ifade edilmektedir. Yardım ise “Kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet.”(BTS) olarak tanımlanmıştır. Terim anlam olarak ise Alah’ın kudreti karşısında kulun acizliğini bilmesi, ona yalvarması anlamlarına gelmektedir. Değer eğitiminde dua ve yardım kavramları birlikte ele alınması gereken unsurlardır. Bu eserde müellif bu iki kavramı barabar kullanarak okuyucusuna öğütler vermektedir.

Mürşidî Efendi incelediğimiz eserin “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı Tâleb-i Du’â Ve İsti’ânet*” (Dua ve Yardım Talebi Hakkında) bölümünde duanın öneminden ve hayatımızdaki yerinden bahsederken yardımın da Allah tarafından olacağını ifade etmektedir. İnsanın aciz bir varlık olduğunu ifade eden müellif, bu acziyetin giderilmesi için Allah’a yalvarmak gerektiğini bu vesileyle eksikliklerin tamamlanabileceğini okuyucusuna şu şekilde aktarmaktadır:

Ahmedi iste merâmın Tanrı’dan
Cümle ‘âlem bende halk olanların
Her ne dilersen Hudâ’dan iste sen
Bu cihânın halkı gelse bir yere
Hâlık itmeyince anlar kılamaz
Darrı nef’i ki Hudâmızhalk ider

Zirâ oldır her merâmın bâr iden
‘Aczi vardır sencileyin anların
Yalvar ancak ol sâdıkı dostu sen
Nef’i darrı¹⁹ itmek için bir ere
Hiç birisi tedbîrini bilemez
Halk olmayınca kul nice ider

Duanın kabul olması için bazı şartları yerine getirmek gerektiğini ifade eden Mürşidî Efendi bunların başında kalpte şüphenin bulunmaması gerektiğini hatırlatır. Kalp ile dilin bir olması gerektiğini de hatırlatan müellif, her işte Allah’a yalvarmak, ondan yardım dilemek ve masivadan yüz çevirmek gerektiğini de şu şekilde ifade etmiştir:

¹⁹ Nef ü darr: Yarar ve zarar

Olmaya kalbinde şübhe be's²⁰ ile
Kalbe lâzımdır hulûsı derc ide
Ahmedî kalbin dilin bir eyle sen
İste anı Hâlık'a yalvarı sen
Her umûrında Hudâ'ya kıl nidâ
Mâ-sivâdan derde dermân isteme

Kalb ile dil bir ola ihlâs ile
Dil gerek ki andan alub harc ide
Her merâmını hulûsen dile sen
Her dü 'âlemde bulırsın anı sen
Cümlelerin derdine andandur devâ
Gayrilerden yardım utan isteme

Allah kendisine el açıp yalvaran kullarını sever. Bunun için Allah'a yalvarmak ve yardımı ondan istemek insanı manen huzura erİştirir diyen Mürşidî Efendi, ümitsizlerin derdine derman olacak şeyin dua olduğunu ayrıca ifade etmektedir.

Sever yalvaranı isteyen ol
Ki andandur kamû işler kilidi
Kılıbdur bâb-ı ihsânın küşâde
Ganî oldur hazânında kerem çok
Bulınma gâfil umma gayriden dâd²¹

Virür her isteyen hâcetini ol
İrişdirür ümîde nâ-ümîdi
Kim ister iriştir andan murâda
Virür kullarına aslâ dimez yok
Hudâ halk itmeyince yokdur imdâd

İnsanoğlu hem dünya haytında hem ahiret haytında rahatı isteyen bir yaradılışa sahiptir. Bu durumda insan, sesini duyurabileceği, derdine derman olacağı bir yakarıyla yalvarmalı, iki dünyanın saadetini istemelidir. Mürşidî Efendi bu ifadeleri kullanırken elinin boş, yüzünün kara olduğunu, Allah'ın rahmetinden ve Hz. Peygamberin şefaatinde başka bir ümit kapısının olmadığını anlatır. Duanın başında ve sonunda salavat getirmenin, duanın kabul olmasının önemli bir şartı olduğunu da şöyle ifade etmektedir:

Ahmedî yalvar Hudâ'ya her zaman
Ana yalvarmağa eyle 'âdeti
.....
Tehi destem sana yarar işim yok
Eğer senden bana olmazsa çâre

Nâil-i maksûd olasın dü cihân
İste andan her dü 'âlem hâceti
Yaramaz işlerimden tuhfeler²² çok
Kalıram her dü 'âlemde âvâre

²⁰ be's: Yeterli

²¹ dâd: Adalet, ihsan, yardım

²² tuhfe: Hediye, armağan

**Bağışla bizlerin cürm ü hatâsın
Sana kulız Habîb'in ümmetiyyiz**

.....

**Du'ânın ibtidâsı intihâsı
Biri rehber biri dindâr olırlar
Ki zirâ perdeler var râha gitmez
Kılavuzdur salât ana bulır yol
Elin kaldır Resûl'e vir salâtı**

**Ki sen ehl-i kerem ehl-i 'âtasın
Habîb'in hürmetine 'afv idinüz**

**Salât ile olırsa ger edâsı
Uçırub anı dergâha urırlar
Mu'allakda durır dergâha gitmez
Açar perdeleri Hakk'a varır yol
Açar Rabbin sana her müşkilâtı**

Öngörülen kazanım/lar:

Duanın insana manevi kuvvet kazandırdığını kavrar.

Dua ve ibadet ilişkisini kavrar.

Duayı manevi bir iletişim aracı olarak kullanır.

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Bizi yoktan var eden ve yaşatan Allah'tır. Yüce Allah bedenimizdeki bütün organlarımızla beraber sağlık ve akıl nimetleriyle bizleri mükemmel bir şekilde yaratmıştır. Diğer canlılardan farklı olarak bizlere verilen akıl nimeti ile kendisini tanımamızı ve ona ibadet etmemizi istemektedir. Yaradılışımızın gayesi Allah'ı tanımak ve ona ibadet etmek olduğundan, ibadetlerimizi yaptığımız takdirde hem Allah'ın verdiği nimetlere karşı teşekkür borcunu yerine getirmiş oluruz, hem de onun sevgisini kazanırız.

Allah'ın sonsuz kudreti karşısında insanın acizliğini görmesi ve bu acizliğin giderilip kendisine yardım edilmesi ancak dua ile mümkündür. Bizler sınırlı bir kudrete sahip olan varlıklarız. İsteklerimizin yerine gelmesi için çalışan ve aynı zamanda Allah'ın yardımına muhtaç olan kullarız. Bununla beraber zıtlıkları bünyesinde barındıran insan, gururlanmaya ve Allah'ı unutmaya meyilli bir varlıktır. Dua etmek, bizi Allah'a bağlayan, onunla iletişim kurmamızı sağlayan, bize kul olduğumuzu hatırlatan ve ibadetlerimizin özünü oluşturan mükemmel bir araçtır.

Dua, bir yakarış olduğu gibi aynı zamanda bir ibadet çeşididir. Dua, bize her zaman yardım edecek, kuvveti her şeye yeten bir yaratıcımızın olduğunu, yalnız ve çaresiz olmadığımızı hatırlatır ve ona tevekkül etmemizi sağlar. Kuran-ı Kerim'de ve

hadislerde duanın önemi ve dua etmek, üzerinde çoklukla durulan bir konudur. “Rabbınız buyurmuştur ki: Bana dua edin, size cevap vereyim! Kibre saparak bana ibadetten uzaklaşanlar, aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir.” (Mü’min, 60)

Bizler dua ile kulluğumuza değer katmalı ve bu değeri toplumun her alanında yaşatmak için çaba sarf etmeliyiz. Birbirimize, yakın çevremize, eş, dost ve akrabalarımıza dualarımızda yer vermeli ve onlardan dua istemeliyiz.

5.27. ŞÜKÜR VE HAMD HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Şükür ve Hamd Etme Değeri

Tanım: Arapça bir kelime olan şükür övmek anlamına gelir. Kelimenin sözlükteki anlamı şu şekilde ifade edilmektedir: “‘Tanrı’ya duyulan minneti dile getirme, mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme” (BTS). Şükür ve hamd kelimelerinin, üzerimizdeki bütün nimetlerin Allah’tan olduğunu bilmek ve bu nimetlere karşı kalp, dil ve beden ile yapılması gereken ibadetlerin yerinde ve zamanında sergilemek anlamlarını da taşıdığı ifade edilmektedir.

İncelediğimiz eserde Ahmed Mürşidî Efendi “ *Fi Beyan-ı Mebhas-ı Şükr ü Hamd*” bölümünde, şükürün kime ve nasıl olması gerektiğini ve bunun faydalarının neler olacağını okuyucusuna anlatmaktadır. Mürşidî Efendi, şükürün insanı iki dünyada rahata kavuşturacağını, zoluk ve kolaylıkta yapılan şükürün insanın gönül dünyasını parlatan bir ayna olduğunu ifade etmektedir. Şükür için en güzel yollardan birisinin kişinin maddi olarak kendisinden daha aşağıda olan insanları görmesi gerektiğini vurgulayan müellif, bunun zıddının ise insanı gam ve kedere sürükleyerek isyana yol açacağını şöyle ifade etmektedir:

Hâlık’ına şükri kıl yâ Ahmedî
‘Usra²³ hamd eyle ve yüsra²⁴ şükri kıl

.....

Şükre meyyâl olmak istersen oğul
Senden a’lâya bakup âh eyleme
Sen kalîle kıl şükri çok bulasın
Her kimesne hâline şükr eyleye
Arta anın ni’meti eksilmeye
Her nemiz var ise ni’met bilelim

Tâ bulasın her dü ‘âlem râhatı
Kim bulır andan cilâ mir’ât-ı dil

Senden ednâyı gözet bul şükre yol
Şükri nisyân itdirür salar ğama
Rahât-ı dâreyne nâ’il lasın
Hâlık’ın ni’metleridür bu dise
Her dü ‘âlem mihneti ol görmeye
Biz gerek ki günde şükri kılalım

²³ ‘usr: Güçlük, zorluk, sıkıntı

²⁴ yüs: Kolaylık, rahat

Ahmed Mürşidî Efendi bu bölümün devamında insanlarla hoş geçinmenin gerekliliğinden bahsederken güzel ve hoş bir dilin kullanılmasını şükürün bir parçası olarak belirtir. Bizleri yoktan var eden, varlık aleminde türlü türlü nimetlerle bizleri besleyen, büyüten ve ihtiyaçlarımızı gideren yaratıcıya karşı şükür, insanın en önemli görevidir. Bu açıdan müellifin dediği gibi bizi insan olarak yaratan, iman ve akıl ile donatan hamd ve şükre layık olandır.

**Şol nazar îmânıyla bir bak sana
Şükirler eyle ol Perverdigâr'a
Yaratmasa cihâna gelmez idik
Yaratdı bizi mü'min kıldı sâbit
Müdâmî şol îmânın şükrini kıl
.....**

**Gerek şükr idelim bizler Hudâ'ya
Yaratdı bizleri 'âlemde insân**

**Bunca ikrâm eylemişdir Hak sana
Bizi yokdan var iden Girdigâr'a²⁵
Dü 'âlem ni'metini bulmaz idik
Ve İslâm üzre bizi kıldı râbıt
Zevâlini anuban fikrini kıl**

**Bizi gark eylemiş lutf u 'atâya
Ve 'ârif kıldı virdi 'akl u îmân**

Bizlere verilen ömür sermayesini emanet olarak ifade eden Mürşidî Efendi, ömrümüzü faydasız ve boş geçirmemek için okuyucusunu tefekküre davet eder. Dünyaya niçin gönderildiğimizi, buradaki vazifelerimizi ve bir yolcu olduğumuzu hatırlatan müellif, burada şükür ve ibadet ile dolu olan bir hayatın ahiret hayatına olan katkısını da şöyle dile getirmektedir:

**'Ömür sermâyesin virme hevâya
Gerek ki fikr idelim bunu her dem
Bizi kul Hâlık'ı vâhid bilelim
Tehî gelmedi işbu hâna kervân
Gelübdür fânîye tâ'at içün ol
'İbâdet eylese kul şeb nehâri**

**Urrı zahmı iremezsin devâya
Niçün geldi fenâ mülkine âdem
Anın emri nedir 'âmil olalım
Eger hayvan eğer insân eğer cân
Gerekdir şükr ile tâ'at kıla bol
Şükri kılmasa olmaz pâyidârî**

Öngörülen kazanım/lar:

Şükür ve hamd kelimelerini açıklar.

²⁵ Gird-gar: Yaratıcı Allah

Verilen nimetlere karşı şükür görevini yerine getirir.

İnsanlar arasındaki teşekkür şükürün bir parçası olarak değerlendirir.

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Şükür kelimesi, her türlü nimeti bize veren yaratıcıya karşı dil, beden ve kalp ile ona olan kulluğumuzu göstermektir. İnsanların kendi aralarında birbirlerine ifade ettikleri teşekkür, şükürün bir göstergesidir. Hayatını devam ettirmekte aciz ve fakir olan insan, kendi aczini ve fakirliğini gideren bir zata yönelme eğilimi üzerine yaratılmıştır. Etrafımıza baktığımızda bize verilen nimetlere karşı saymakla bitiremeyeceğimiz bir bolluk içerisinde olduğumuzu fark ederiz. Bütün bu nimetleri bize veren yaratıcımızdır. İnsanların bu nimetlere karşı şükürsüz davranmaları bu nimetleri verene karşı bir nankörlük olur. İnsanlardan aldığımız küçük bir hediyeye karşı teşekkür ederken; bunca nimeti bize verene karşı kayıtsız davranmamız şükürsüzlüğümüzün ifadesi olur.

Yukarıda Ahmed Mürşidî Efendi'nin üzerinde durduğu ve şükürümüze vesile olan bir değer de kendimizden maddeten aşağıda olan insanları görmemizdir. Bizler etrafımızdaki insanların sevinçleriyle sevinen, üzüntüleriyle de üzülebilen varlıklarız. Bize verilen akıl, beden, duygu, düşünce, sağlık vb. pek çok nimetle beraber maddi imkanlar, zenginlikler başka insanlarda olmayabilir. İşte bu durumda bu nimetlerin emanet olduğunu düşünerek daha çok şükretmemiz gerçeği ortaya çıkar.

Şükür, ibadet olduğu gibi insanları isyankârlıktan, bencillikten, kıskançlıktan vb. diğer zararlı davranışlardan kurtaran bir değerimizdir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah “Eğer Allah'ın nimetini saymaya kalkışacak olursanız, onu bir genelleme yaparak bile sayamazsınız. Gerçekten Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.” (Nahl, 18) diyerek bize verilen nimetlerin çokluğunu göz önünde bulundurmakla beraber, eğer şükürde kusur işlemişsek bunun tevbe ile bağışlanabileceğinin müjdesini de vermiştir.

Toplumsal yapıda hayatımız devam ettiği sürece, öncelikle kendi şahsımızda, ailemizde, okulumuzda, iş yerlerimizde bize verilen nimetleri israf etmeden tüketmeliyiz. Şükürün, nimeti artırdığı, nankörlüğün de israfa sebep olduğu gerçeğini unutmamalıyız. Şükür nimeti değil, nimeti vereni görebilmektir ilkesiyle hayatımızı yaşamalıyız.

5.28. İLAHİ AŞK HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Allah Sevgisi Değeri

Tanım: Allah, kâinatta eşi ve benzeri olmayan ilim, irade, kuvvet ve hikmet sahibi olan yaratıcı demektir. Allah sevgisi veya bir başka ifadeyle İlahi aşk, dünyaya ait mecazi aşkların yerine gönlümüzü Allah aşkı ile doldurma ve ona yönelme çabasıdır. Tasavvufî bir terim olan İlahi aşk Allah’a duyulan muhabbeti ifade eder ve yalnızca Allah sevilir. Bunun haricindeki diğer tüm varlıklar Allah’ın yansıması olduğundan o sevgiden payını alır.

İncelediğimiz eserin “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı Aşk-ı İlâhî ve Muhabbet-i Hudâ*” bölümünde, Ahmed Mürşidî Efendi Allah sevgisinin her şeyin üstünde tutulması gerektiğini ifade etmektedir. Allah aşkının kainattaki bütün varlıklarda olduğunu dile getiren müellif, insanlara yol gösterici olan tek kaynağın Allah aşkı olduğunu da şu şekilde ifade etmektedir:

Ahmedî ‘aşk-ı hakîkiyle işin	Var mı ol meclisde aşnâ bilişin
Gel bu ‘aşkın bezmine seyrânı kıl	Âşinâ-yı Hakk’ı gör yârânî kıl
‘Âşık ol ‘âşıkların sultanına	Reh-nümâ oldır sana Yezdân’ına
Eser ‘aşkın yeli dolmuş cihâna	‘Acep aldın mı andan hisse câna
Hudâ ‘aşkıyla’âlemler dolıbdur	Anın ‘aşkıyla cev lâna gelibdür
Anın ‘aşkıyla devr ider felekler	Anın cünbüs-i ‘aşkında melekler
Bâğ-ı ‘aşkıdan dimâğa irdi bû	Kadrini bil şükrini kıl vird-i Hû

Mürşidî Efendi, ilahi aşkı yaşayan kişinin hakiki aşkı bularak sadık bir âşık haline eriştiğini ifade eder. Aşkında sadık olan kişilerin ise fenadan geçip bekaya ulaştıklarını anlatırken bu âşıkların ortak özelliğini masivayı bırakarak Hakk’a yaklaşma, olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Gir bu ‘aşkın râhına meydâna gel	‘Âşık-ı sâdık olıb merdâne gel
Sâkisinden al şarâb-ı vahdeti	Giç fenâ dünyâdan eyle ‘uzleti ²⁶

²⁶ uzlet: Yalnızlık

‘Âşık-ı sâdıkların kıl fî’lini

Tâ bulasın ‘aşk-ı vahdet sırrını

.....

Ol hakiki ‘aşkına itme yakın

Gayri ‘aşkı sen ana katma sakın

Böyledir ‘âşık olanlar ‘âdeti

Böyle buldılar Hudâ’ya kurbeti

Mâ-sivâlar hubbını katma ana

İrişür âhir ziyân andan sana

Allah sevgisini gönüllerine dolduramayan insanların gelecekteki hallerinin perişanlık olduğunu söyleyen müellif, bu insanları dilenciye benzetir. Dünyaya kalbini bağlayan insanın, ilahi aşktan uzaklaşacağını ve gerçek anlamda dünyadan da lezzet alamayacağını şu şekilde ifade etmektedir:

‘Aşk-ı Hakk’ı eyledin gayre fedâ

Nic’ola hâlin senin yarın gedâ

Mâ-sivâyâ eyledin kalbi durak

Aşk-ı Hakk’ı kılmısan ana ırak

Ol muhabbetler ki olınır yâda

Kat’ olr kalmaz birisi arada

Kalbe eyle bu muhabbeti kavî

Mâ-sivâyâ kılma mahabbet evi

Kalb-i mü’mindür nazargâh-ı ‘alîm

Ol kul ister ola kalbi selîm

Öngörülen kazanım/lar:

Allah sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutar.

Sevginin kaynağının Allah olduğunu örneklerle açıklar.

Yaratıcıya ve yaratılanlara sevgisini yaşantısıyla gösterir.

Bu değerın günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Allah sevgisi, inancımızın bir gereğı olarak kalbimizdeki bütün beşeri duyguları ve maddi varlıkları bir tarafa bırakıp Allah’a yönelişimizin ifadesidir. Eğer bu duyguları veya maddi varlıkları bir kenara koyamıyorsak bütün bunları bize veren yaratıcıyı düşünmeli ve onun hesabına bunları sevmek gerektiğini hatırdan çıkarmamalıyız. Bizi yoktan var eden ve verdiği nimetlerle bize olan sevgisini gösteren bir yaratıcı sevgiye en layık olandır.

Allah’ın sevgisini kazanmak için çeşitli yollar vardır. Bunların başında Allah’a iman etmek yani onu tanımak gerekir. Çünkü insan tanımadığı ve bilmediğı şeye karşı bir sevgi hissini kalbinde taşıyamaz. Bundan dolayı Allah sevgisinin temelinde onu

hakkıyla tanımak ve bize olan ihsanına karşı muhabetle kulluk görevimizi yerine getirmek yatar.

Yüce Allah “ (Rasûlüm!) De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir.” (Âl-i İmrân, 31) ayetinde kendisini sevmemizin diğer bir ölçüsünü Hz. Peygamberi hayatımızda rehber olarak yaşamamız gerektiğini emreder. Çünkü âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber ibadet ve kulluk bilinciyle Allah’ın sevgisini kazanan ve kendisi de Allah’ı en çok seven bir rehber olmuştur.

Mürşidî Efendi’nin üzerinde durduğu ve bizim de gerek bireysel gerek toplumsal hayatımızda uygulamamız gereken sevgi duygusu, ilahi aşka doğru bir yolculuk olmalıdır. Kültür tarihimiz bunu pek çok örnekle bize hatırlatmakta ve beşeri aşk ile başlayan yolculukların İlahi aşk ile sonlandığını görebilmekteyiz. Bize düşen kalbimizi dünyanın sevgisiyle değil Allah sevgisiyle dolduracak iş ve düşüncelerle meşgul etmektir. İmam Gazali’nin naklettiği gibi “Ben kulumun kalbine bakarım. Orada dünya sevgisi bulmazsam, kendi sevgimle doldururum ve onu şeytana karşı koruma altına alırım.” (Gazali, s. 525) düşüncesiyle hareket etmeli ve “Ben yerlere ve göklere sığmadım, ancak mü’min kulumun kalbine sığdım.” ifadesini hayatınızda yaşamalıyız.

Sonuç olarak Allah sevgisi bizi beşeri ihtiraslardan, kıskançlıklardan, kin ve nefret gibi olumsuz davranışlardan koruduğu gibi, Allah’a yaklaştıran, Allah için sevmeyi öğreten bir duygudur. Dünyada ebedi kalmayacağımızı ve sevdiklerimizi Allah hesabına severek onlarla ahiret hayatında tekrar buluşacağımızı ifade eden bu duyguyu kalbimizde yerleştirmeye gayret etmeliyiz. Yoksa kalbimizi dünyaya bağlayıp bu fani dünyanın dilencisi olursak, gerçek anlamda bu dünyadan da lezzet alamayız.

5.29. İLİM VE ÂLİM HAKKINDAKİ BEYAN

Değer: İlme Önem, Âlime Hürmet Değeri

Tanım: Arapça bir kelime olup “bilmek” anlamına gelen ilim; okumakla, dinlemek ve görmekle bilinen veya Allah’ın ihsanı olarak elde edilen malumata denir. İslam kültür tarihine bakıldığında bu alanda söz sahibi her kişi ilmin önemine değinirken, ilmin öğretilmesinde büyük emekleri olan âlimlere karşı saygınlıkla onları kendilerine rehber etmişlerdir. Tasavvufî edebiyatının önemli bir siması olan Ahmed Mürşidî Efendi de bu konuya kayıtsız kalmamış, Pendnâmesinde ilme ve âlime değer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İncelediğimiz eserin “*Fi Beyân-ı Mebhâs-ı İmdâd –ı İl*” bölümünde ilme ve âlimlere yardım konusunu ele alırken aynı zamanda bu iki kavramın değerli oluşlarını da anlatmaktadır. Kendi ilminin azlığını göz önünde bulundurarak bildiği şeylere oranla bilmediklerinin daha fazla olduğunu ifade etmesi müellifin samimiyetini ortaya koymaktadır. Âlimleri ve ilmi sevmenin insana pek çok değer kattığını belirten Mürşidî Efendi, bu vesileyle her iki dünyada gam ve kederden kurtulmak için ilme ve âlime yardım etmek gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Ahmedî ‘ilmin o denlü yok senin
Sev derûn-i ‘ilm ile ‘âlimleri
Ol dîvân-ı Bâri’de makbûl sözi
Umlır sana şefâ’at ideler
‘Âlimi sev ‘ilmine kıl yardımı
‘Âlime eyle yardımı erzânîdir²⁷

Bildiğinden bilmediğin çok senin
Tâ olasın âşinâ yârânları
İdeler bu Ahmedî sevdi bizi
Aluban seni cinâna gideler
Her dü âlem görmesin derd ü gamı
Yarı uhrâda kazâ kalkanıdır

İlme ve âlime gösterilen hürmetin ahiret hayına olan katkısını bir menkıbe ile anlatan Mürşidî Efendi, ilmin insanın yolunu aydınlatan bir ışık olduğunu, dertlere derman olduğunu, işlere kolaylık getirdiğini ve insana cenneti kazandırdığını şöyle ifade etmektedir:

²⁷ **erzânî:** ucuzluk, layık görülme.

Yardım eyle ‘ilme dîne Ahmedî
‘İlme dîne dâimâ dâd²⁸ idegôr
Tâ ki yarın derdine dermân ola
Yardım eyle ‘ilme yâr ol ‘âlîme
Nâzır ol gül yüzine yüzini tut
Bizlere ‘amel getürdi ol imâm
Okıyanı dinleyeni yazanı

Tâ bulasın rahmet ile cenneti
Celbine yapuş yolına gidegôr
Âhirette işlerin âsân ola
Hâzır ol yanına kıl mükâleme
Anların akvâlidür canlara kût²⁹
Virelim ana salât ile selâm
Yarlığa rahmetler ile yâ Ganî

Öngörülen kazanım/lar:

İlmin önemini kavrayarak gerekli çalışmalarda bulunur.

Eğitimin insanı olgunlaştıran bir süreç olduğunu kavrar.

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Toplumların geçmişten geleceğe yolculuklarında, maddi ve manevi değerlerin nesiller arasında aktarılmasına vesile olan unsurların başında ilim gelmektedir. İlim, insanları karanlıktan aydınlığa çıkardığı gibi toplumları da cehaletten kurtarıp medeniyete ulaştıran aydılaticı bir kuvvettir. Bu açıdan ilim, toplumsal hayatımızın en önemli bir parçasıdır. “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer, 9) ayetinde, ilmin dünya ve ahiret hayatında insanlar arasındaki değerlendirmede bir ölçü olarak kullanılacağı ifade edilmektedir.

İlim öğrenmek, insana ait bir davranıştır. İnsan kendisine verilen akıl sayesinde ilim ile meşgul olmalı, cehaletten kurtularak etrafını aydınlatmayı kendisine görev bilmelidir. Toplumumuzda bu değeri canlı tutmak için evlerimizi, okullarımızı ilim yuvaları haline getirmeliyiz. Evlerimizde dünya ve âhiret hayatında bize lazım olan kitaplarla dolu kütüphanelere yer vermeliyiz. İlmi bize öğreten öğretmenlerimiz başta olmak üzere kim olursa olsun “Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum.” bakış açısıyla onlara gereken değeri ve saygıyı göstermeliyiz.

Konu ile ilgili Kur’an-Kerimde, hadis-i şeriflerde ilmin fazileti üzerinde çok durulmuştur. İlk ayetin “Oku” emriyle başlaması, “İlim öğrenmek kadın ve erkek her müslümana farz kılınmıştır.” hadisi bu konuda denizde damla misalidir. İlmin değerinin

²⁸ **dâd:** adalet, doğruluk, ihsan, yardım.

²⁹ **kût:** yaşamak için yenilen şey, gıda.

bu şekillerde ifade edilmesi, ilim ve bilim medeniyeti olduğumuzu ve kültürel mirasımızda bunu eserlerle ortaya koyduğumuzu söyleyebiliriz.

Günümüz toplumunda gelişen teknolojiyle beraber insanların bilgiye ulaşması daha kolay olmaktadır. Bu bilginin mana ve hikmet boyutlarını düşünmek, niçin okuduğumuzun bir göstergesi olacaktır. Çünkü ilmin temel hedefi, insanın kendisini tanımasıdır. Yunus Emre'nin **“İlim ilim bilmektir/ İlim kendin bilmektir/ Sen kendini bilmezsen/ Ya nice okumaktır.”** ifadesiyle, ilim öğrenme amacımız ortaya konulmaktadır.

Sonuç olarak, eğitim ve öğretim hayatımız boyunca ilim öğrenmeye ve meslek hayatımızda bunu kullanmaya gayret etmeliyiz. İlim öğrenmek zorlu ve fadakârlıklarla dolu bir yoldur. Bu zorlukları aşan, ilmin güzelliklerine ulaşır. Mürşidî Efendî'nin de ifade ettiği üzere, dünya ve âhiret hayatımızı aydınlatacak ilimleri okumalı, insanlığa faydalı olup hayatımızı bu şekilde yaşamalıyız.

5.30. ÖLÜMÜ DÜŞÜNME HAKKINDAKİ BÖLÜM

Değer: Ölümü Düşünme Değeri

Tanım: Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, mevt, vefat (BTS). Tanımdan da anlaşılacağı üzere ölüm, hayat sahibi bir varlığın hayati fonksiyonlarının bitmesi ve dünyadan ayrılması demektir.

Dünya hayatının bir misafirhane olduğunu ve burada olanların zamanı geldiğinde bir gün göçeceklerini anlatan Mürşidî Efendi, eserinde bu konuya değinerek okuyucusuna nasihatler vermiştir. Eserin “*Fi-Beyân-ı Mebhâs-ı Fikr’ül Mevt*” bölümünde öncelikle kendisinin ölümü unuttuğunu ve kalbinin gaflet uykusunda olduğunu ifade eden Mürşidî Efendi, dünya hayatına daldığını bundan dolayı da âhiret için çalışmadığını anlatmaktadır. Dünyanın iyilere de kötülere de kalmayacağını söyleyerek okuyucusuna bundan ibret almasını şöyle ifade eder:

Unutdın ölümü yâ ğâfil Ahmed
Eylemezsin âhiret için ‘amel

....

Geldiler Nemrûd-i Şâh-ı Dekyânûs
Bî-vefâ anlara da râm olmadı
İşbu dünyâ cümlelerin seyyâdıdır
Çünkü mevt ile varasın bâkîye
Bulınma ğâfil itme ‘ömrini zây
Ölüm vardur deyü eyler nidâyı
Niçün ğâfil olalım buna dindâş
Gelür bir gün sana nevbet eyâ cân
Müsâfirsın tedârükin bula gör
Fenâdur bu fenâdur sonı olmaz
Gelenler bizden evvel n’oldı kanî

Anın’çün kalbin aldı hâb-ı gaflet
Kaplamişdur fikrini tûl-i emel

Aldılar dünyâyı itdiler ‘arûs³⁰
Âhiri onlar dahî kâm almadı
Düşürir dâma çalar cellâdıdır
Fikir kıl anı düşirme fânîye
İrer bir gün ecel sana olur dây
Bu gafletten işitmezsin sadâyı
Görürsin ki ölür konşu ve kardâş
Tedârükli bulın gelmişsin insan
Hemân kıl tevbe istiğfârı mezkûr
Gelen gider bu ilde bâkî durmaz
Kamû toprağa girdi oldu fânî

³⁰ ‘arûs: Gelin

Müellif dünya hayatını sembolik bir şekilde satranç oyununa benzeterek oyunun sonunda biteceğini ifade eder. Dünyada fırsatımız varken âhirete hazırlık yapmamız gerektiğini tembihleyen Mürşidi Efendi, dünyanın bir pazar yeri olduğunu ve ticaretimizde kazançlı çıkmamız gerektiğini de şu şekilde anlatır:

**Bu meydân-ı felek satrancına at
Düşürir şâh önince bir piyâde
‘Amel kıl fursatın var iken elde
Pazar-ı âhiretdür işbu dünyâ
Sarf idegör hayre dâim ihtiyâr**

....

**Alsa kalbine ölümü bir kişi
Cins-i âdem mevti inkâr eylemez**

**Süren bulmaz halâs âhir olur mât
İder mât anı irmez kimse dâde
Bekâ milkini al bu fânî yirde
‘Ömir sermâye virdi eyle sevdâ
Olma cânım her zarara sevdâ-kâr**

**Girmez ol kalbe fenânın teşvîşi
Bu ‘aceb ki anı efkâr eylemez**

Dünya hayatından sonra bizi bekleyen âhîret hayatı bir yokluk değil, sevdiklerimize kavuşma yeridir diyen müellif, dünyada iken onları unutmamak gerektiğini de hatırlatır. Bundan dolayı onlara dua etmek, onlar için hayırda bulunmak veya onlara manevi hediyeler göndermek onları memnun edecek güzel davranışlardır.

**Mükemmel varagör ol bârigâha
Meclis-i yârân-ı ervâh andadır
Andadır cemî’ safâ âşinâ biliş
Bunca yârân ile sen yâr olasın
Yar-ı sadıkındır ol yârânlara
Senden evvelce hedâyân göreler
Yâ İlâhi fikr-i mevt ile bizi
Mevtimizi bizlere âsânî kıl
Zât-ı pâkin hürmeti yâ Müste’ân
Olmak istersen eğer ahsen memât**

**Varub buluşmalısın ulu şâha
‘İşret-i zevk ü safâ-kân andadır
Var ferah birle o yârâna görüş
Lâyık olmaz anları unıdasın
Buradan gönder hedâyâ anlara
Sana yarın âşinâımız diyeler
Eyle meşgul unıdak dünyâmızı
Hüsn-i hâtime bize ihsânî kıl
Kıl bize yoldaş îmân ile emân
Sev Resûl’i gönder ana çok salât**

Öngörülen kazanım/lar:

Dünya hayatının bir amacı olduğunu fark eder ve hayatını buna göre şekillendirir.

Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının katkısını kavrar.

İyilik ve kötülüklerin karşılığı olduğunu kavrayarak sorumluluk bilinciyle hareket eder.

Bu değerin günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi:

Dünya hayatına gönderilen insan diğer bütün canlılar gibi sınırlı bir ömre sahiptir. Allah'ın bize verdiği ömür sermayesi bir gün bitecek ve ahiret yurduna doğru bir yolculuk başlayacaktır. Bu bakımdan ölüm bize gelmeden, kendimizi dünya hayatında hesaba çekmeli ve bir gün bunun gerçekleşeceğini düşünmeliyiz. Cahit Sıtkı Tarancı "Otuz Beş Yaş" şiiriyle bu hakikati şöyle ifade etmektedir:

"Neylersin ölüm herkesin başında.

Uyudun uyanamadın olacak.

Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında?

Bir namazlık saltanatın olacak,

Taht misali o musalla taşında."

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere insan bu dünyada fani bir ömre sahiptir. Bu gerçektir ve değişmez bir kuraldır. Öyle ise insan bu yolculuğunda kendisini dünyaya gönderen yaratıcıyı tanımalı ve niçin gönderildiğinin cevabını bulmalıdır. Aksi takdirde dünya hayatı anlamsızlaşır veya insanın huzurunun kaçtığı bir yer olur. Dünya hayatındaki imtihanın bir sonucu olan ölüm, insanların hayır ve şer bakımından birbirlerinden ayrılacağı günün habercisidir. "Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz. Ancak bize döndürüleceksiniz." (Enbiya, 35) ayeti bu hakikati ifade etmektedir.

Toplum hayatımızda bu değer diğer bütün değerlerin üstünde bir anlam taşımaktadır. Çünkü bu değeri hayatımızda yaşamak, dünyada misafir olduğumuzu hatırlamakla olur. Bu düşünce bizi kötü davranışlardan uzaklaştıracağı gibi güzel ve faydalı olan bütün değerleri yaşamamıza katkı sağlayacaktır.

Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasında bir köprü vazifesi gören ölüm, bizi dünyadan soğutmamalı tam aksine âhiret ticaretinde kazançlı olmamıza vesile olmalıdır. Ahiret sermayemizi kulluk bilinciyle arttırmalı ve ölüm hakikatini Necip Fazıl'ın şu dizeleriyle hatırlamalıyız:

Ölüm güzel şey, budur perde ardından haber...

Hiç güzel olmasaydı ölü müydü Peygamber?

Sonuç olarak insan bu dünyada bir misafirdir. Nereden geldiğini ve nereye gittiğini düşünmelidir. Dünya hayatının bir anlamı olduğunu, iyilik ve kötülüklerin karşılıksız kalmayacağını, bundan dolayı sorumluluk bilinciyle hareket etmek gerektiğini bilmelidir. Ölümün son değil, yeni bir hayata başlangıç olduğunu düşünen insan, dünya malına ve mülküne bel bağlamaz, ticaretteki yatırımını âhiret için yapar.

ALTINCI BÖLÜM

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

İslami dönem Türk edebiyatında Tekke-Tasavvuf edebiyatı, başlangıcından itibaren toplumun temel değerlerini yaşatmak ve nesiller arasında bu değerlerin aktarımı sağlamak adına önemli eserler ortaya koymuştur. Hoca Ahmet Yesevî ile başlayan bu gelenek Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram-ı Veli, Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumî, Pir Sultan Abdal, Niyazî-i Mısrî, Sinân-ı Ümmî, Hüdâî, Sezaî, Kuddusî, Turâbî ve daha pek çok mutasavvıfın katkısıyla Anadolu coğrafyasını manevi anlamda ihya ve inşa etmiştir. Bu gelenekte yetişen ve 18. yy'ın önemli mutasavvıf şahsiyetlerinden biri olan Diyarbakirli Ahmed Mürşidî Efendi ilim ve irfan ehli, mütedeyyin bir kişi olarak tezkirelerde anılmaktadır.

Mürşidî Efendi, incelediğimiz Pendnâme adlı eseriyle tasavvuf edebiyatına olan katkısının yanında toplumsal değerleri yaşatmak adına önemli bir çalışmayı da ortaya koymuştur. Şiirlerinde kullandığı dil ve ahenk unsurlarıyla beraber konunun daha iyi anlaşılması için anlattığı menkıbeler eserin rahatlıkla okunmasına katkıda bulunmuştur. Mesnevi nazım biçimiyle yazılan şiirler, değerler eğitimi açısından incelenmiş ve bulgular çeşitli değer başlıklarıyla günümüz toplum hayatındaki yeri ve önemi açısından yorumlanmıştır.

Toplumların gelecek adına hedefi, ideal insan yetiştirmektir. İdeal insanı yetiştirmekten amaç, toplum tarafından kabul gören değerler etrafında bireye eğitim vermek ve onu yarınlara hazırlamaktır. Bu değerler ile yetişen nesiller gelecek adına toplumun ve insanlığın umudu olacaktır. Değerlerin öğrenileceği ortam başta aile olmak üzere okul ve yaşanan çevredir. Ailenin rol modeliği yanında okulda verilen eğitim ve kazandırılan değerler çocuğun yetişmesine katkıda bulunur. Bu bakımdan eğitim, insanı yetiştirmek ve değerlerin kalıcı hale gelmesini sağlamak adına önemli bir işleve sahiptir. Bu doğrultuda geçmişten günümüze toplumun aynası olan edebi eserlerimiz incelendiğinde zengin bir birikime sahip olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Özellikle tasavvuf edebiyatı temsilcileri topluma ait değerleri işlemek ve bunları didaktik bir üslupla halka ulaştırmak adına değerli eserler ortaya koymuşlardır.

18.yy'da yaşayan ve eserleriyle karşımızda mümtaz bir şahsiyet olarak duran Ahmed Mürşidî Efendi de hayatını bu minval üzere yaşamış örnek bir mutasavvıftır.

İncelediğimiz bu eserde Mürşidî Efendi toplumsal pek çok konuya değinmiştir. Dünya ve ahiret dengesini kurarak insanlara yaşam modeli sunan müellif, dünyada misafir olduğunu bilerek yaşayan insan üzerinden bunu anlatmaya çalışmıştır. Bu davranışı, maddi ve manevi değerlerine bağlı, toplumsal değerleri özümsemiş hayatını bu şekilde sürdüren sağlıklı bireylerin yapabileceğini eserinde örnekleriyle vermiştir.

Bu bağlamda incelediğimiz bu eser, manzum olup ahlaki ve tasavvufi motifler bakımından oldukça zengindir. Köklü bir geçmişi olan tasavvuf edebiyatı alanında Pendnâme adlı eseriyle büyük katkılar sunmuş olan Ahmed Mürşidî Efendi'nin bu eseri değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Toplumların eğitiminde temel hedef, milli ve manevi değerlerin kazandırılması ve buna bağlı olarak örnek şahsiyetlerin yetiştirilmesidir. Mütedeyyin kişiliğiyle dini, manevi, ahlaki ve toplumsal konuları yoğun bir şekilde işlemesinden dolayı Mürşidî Efendi'nin bu eseri değer eğitimi bakımından incelenmiştir.

Eser içerisinden seçilen ve günümüz toplum hayatına katkıda bulunulacağı düşünülen bu değerler esere bağlı kalınarak incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu doğrultuda toplamda otuz değer incelenmiştir. Bu değerler incelenirken her bir değer için tanım verilmiş, şiirdeki örnek beyitlerle açıklamalar ve yorumlar yapılmıştır.

Genel olarak ahlaki, dini ve manevi değerlerin anlatıldığı bu eserde Mürşidî Efendi'nin Pendnâme eseriyle didaktik bir dil kullanarak insanlara nasihat ettiğini görmekteyiz. Bu eserin, toplumsal değerlerin ve ahlaki erdemlerin yaşatılmasında ve sonraki nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstleneceği ümit edilmektedir.

6.2.Öneriler

- Diyarbakirli Ahmed Mürşidî Efendi'nin Pendnâme adlı eserinden yararlanarak hazırlamış olduğumuz bu çalışmanın, değer eğitimi ve değer aktarımı üzerinde hazırlanacak kitaplar için katkıda bulunacağı düşünülmektedir.
- Tasavvuf edebiyatı geleneğinin yaygın olduğu bir dönemde yazılan bu eser, döneminde sade bir dil ile yazılmış olsa bile günümüz Türkçesine göre oldukça ağırdır. Dolayısıyla bu tür eserlerden yararlanmak ve kültürümüzün devamlılığını korumak adına bu eserlerin günümüz Türkçesine uygun sadeleştirmelerinin yapılması ve okullarımızda okutulması uygun olabilir.

- Ahlaki eserlerin toplum hayatındaki yeri ve değer eğitimindeki katkısı düşünüldüğünde bu çalışmanın genç kuşaklar üzerinde olumlu bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu açıdan pendnâme, nasihatnâme gibi tasavvufeserlerin okullarda okutulmasının faydalı olacağı öngörülebilir.
- Bu eser, bir toplumun kendi değerlerini yaşaması ve yaşatması, kültürel dokusuna bağlılığıyla önemli ölçüde örtüşmektedir. Kültürel değerlere bağlı ve insanlığın ortak değerlerine sahip çıkacak nesillerin yetişmesi için değerlerin eğitimi üzerinde durulmalıdır.
- Tasavvuf edebiyatı geleneğinde değer eğitimi konulu böyle bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Bu çalışma hem Mürşidî Efendi'nin hayatını hem de eserlerini inceleyecek başka bir çalışma için örneklik teşkil edebilir.
- Tasavvuf geleneğiyle ilgili eserlerde değer eğitimi ön planda tutan şiirler incelenip bunların günümüz toplum hayatına katkısı düşünülerek eğitim kurumlarında öğrencilere aktarılabilir.
- MEB kitaplarında özellikle Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerindeki okuma parçaları değer eğitimi ve aktarımı düşünülerek seçilmelidir. Öğrencilerin öğrendikleri değerleri hayatlarında yaşamaları ortak kültürel birlikteliğe katkı sağlayabilir.
- Değer eğitimi sadece okullarda öğrencilere değil; başta aile olmak üzere toplumun her tabakasında yaygınlaştırma çalışmaları yapılarak bütün vatandaşlara bu konuda duyarlılık kazandırılabilir.
- Tasavvuf edebiyatının diğer temsilcilerinin hayatları ve eserleri değer eğitimi bakımından incelenerek yeni çalışmalar ortaya konabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. “Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi.” (Yayımlanmamış Doktora Tezi.) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 2004.
- Banarlı, N. S. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C I-II, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 1971.
- Baş, S. “Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı.” Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 52, Haziran, 2017.
- Beill, B. İyi Çocuk, Zor Çocuk “Doğru Davranışlar Çocuklara Nasıl Kazandırılır?” (Çev. Cuma Yorulmaz), Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2003.
- Bilgin, A. Azmi. Türk Tasavvuf Edebiyatının Mahiyeti, İstanbul Üniversitesi Yay. Türkiyat Mecmuası, C. 24/Bahar, 2014.
- Büyükkaragöz ve diğ. Eğitime Giriş, Günay Ofset, Konya, 1997.
- Çatak, A. Atebetü'l-Hakayık'ta Dünya Algısı, (Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall2012, p. 1177-1202, Ankara-Turkey.), 2002.
- Demirel, Ö ve Kaya, Z. Öğretmenlik Mesleğine Giriş, Pegem Yay. Ankara, 2002.
- DİB. Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. İstanbul, 2017.
- DTS, Dini Terimler Sözlüğü, Komisyon, MEB Yay. Ankara, 2009.
- Ertürk, S. Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yay. İstanbul, 1973.
- Fidan, N. Okulda Öğrenme ve Öğretme, Alkım Yay. Ankara, 1985.
- Fidan, N. ve Erden, M. Eğitim Bilimine Giriş, Ankara, Repa Yay. 1991.
- Fichter J. H. What is Sociology, Chicago University Press, Chicago, 1990. (Sosyoloji Nedir, Çev. Nilgün Çelebi, Selçuk Ü. Yayınları, Konya, 1990.)
- Güler, Z. Hz. Peygamber'in Hadislerinde İffet Kavramı, Din ve Hayat, İstanbul Müftülüğü Dergisi, sayı: 19, s. 18-21, 2013.
- Gürsel, M. ve Hesapçioğlu, M. Eğitim Bilimine Giriş, Eğitim Akademi Yay. Konya, 2011.
- Gürsel, M. Okul Yönetimi, Eğitim Akademi Yay. Konya, 2003.
- Güzel, A. Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yay. Ankara, 2009.

- Halstead, J. M. and Taylor, J. M. Learning and Teaching about Values: a review of recent research. Cambridge Journal of Education, Vol. 30, No.2. (2000). (Akt. Yazıcı, K. “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2006.
- Hayrat Neşriyat, (2004), Hayrat Neşriyat İlmi Araştırma Heyeti, Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali, İstanbul.
- İbn Haldun. Mukaddime, (1989), (Çev. Ugan, Z. K. MEB Yay. I-III C. İstanbul.
- İmam Gazali. (2005), Kalplerin Keşfi, (Çev. Abdulhalık Duran), Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- Kadioğlu, İ. Diyarbakirli Ahmedî'nin Yûsuf ile Züleyhâ Hikâyesi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.I, 2009.
- Karakitapoğlu, Z. “Contemporary Value Orientations of Adults and University Students.” Yüksek Lisans Tezi. Ankara, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Kluckhohn, F. R. Strodtbeck, F. L. (1973). Variations in Value Orientations. New York, Greenwood Press. (Akt. Aydın, A. “Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşileri ile İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Hiyerarşilerinin Karşılaştırılması.” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2005.
- Kılıç. M. Books on Ethics as Instructive Texts and an Unknown Copy of Ahmed Mürşidî Efendi's Book on Ethics, Sociology and Anthropology 5(6): 489-494, 2017. DOI: 10.13189/sa.2017.050608
- Kısakürek, N. F. Çile, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 2011.
- MEB. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar). MEB. Yay. Ankara, 2006.
- Mermutlu, M. Sait, Diyarbakirli Ahmed Mürşidî (Pendnâme), Büyüyen Ay Yay. İstanbul, 2012.
- Naylor, D. T. and Diem, R. (1987). Elementary and Middle School Social Studies. New York, Random House. (Akt. Yazıcı, K. “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2006.

- Özen, Y. “Türk Milli Kültüründe Değerler Ve Değerlerin Milletleşmeye Etkisi” Hikmet Yurdu, Yıl: 7, C: 7, Sayı: 14, Temmuz – Aralık, 2014.
- Sâdî, Bostan, s. 319 (Tercüme, Hikmet İlaydın), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1950.
- Suh, B. K. and Traiger, J. Teaching Values Through Elementary Social Studies And Literature Curricula. Education. Summer. Vol. 119 Issue 4, 1999. (Akt. Yazıcı, K. “Değerler Eğitime Genel Bir Bakış”, Türklük Bilimi Araştırmaları, 2006.
- Sürmeli, M. Hz. Peygamberi'in (s.a.v.) Tefsiri, Safa Yay. İstanbul, 2016.
- Tarancı, C. S. Otuz Beş Yaş, Can Yay. İstanbul, 2016.
- Tatçı, M. (1991), Yunus Emre Divanı, Akçağ Yay. Ankara.
- Topbaş, O. Nuri. (2002), İmandan İhsana Tasavvuf, Erkam Yay. İstanbul.
- Topçuoğlu, A. (1996), “Üniversite Gençliğinin Sosyal Değerleri.” Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Konya.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (2004), Mutasavvıf mad. Diyanet Vakfı Yay. İstanbul Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yay. İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, (2011), Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara.
- Tylor, W. R. (1950) Basic principles of Curriculum Development and Instruction, University of Chicago pres. (Akt. Selahattin Ertürk. Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yay. İstanbul, 1988.)
- Ünal, C. “Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma.” AÜDTCF Yayınları, Ankara, 1981.
- Yaşaroğlu, K. “Hz. Yusuf'un Çağımız İnsanına Model Olabilecek İffet Ahlakı.” Din ve Hayat, İstanbul Müftülüğü Dergisi, sayı: 19, s. 44-47, 2013.
- Yazıcı, K. (2006), “Değerler Eğitime Genel Bir Bakış”, Türklük Bilimi Araştırmaları.
- Yazıcı, M. (2014), “Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 1, Sayfa: 209-223, Elazığ.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007), “Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama.”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Yılmaz, A. (2015), Editör, Türk-İslam Edebiyatı, Grafiker Yay. Ankara.
- Yılmaz, H. Kâmil. (2000), Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Yay. İstanbul.
- Yılmaz, Ö. (2015), Geçmişten Günümüze Tasavvuf ve Tarikatlar, Akçağ Yay. Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.derszamani.net/durustluk.html>13 Nisan 2017.

<http://www.egitimmezuat.com/index.php/201009091422/2010/lk-ders-201053-genelge.html>.

<http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Âlimleri-Ansiklopedisi/Detay/Ahmed-Mursıdı-efendı/3725>

<https://www.mumsema.org/vaaz-ve-sohbet-konulari/79842-sabir-ve-sukuruzerine>.
Html12.Ocak.2009.

<https://www.sosyalbilgiler.gen.tr/forum/sosyal-bilimler-sozlugu/deger-nedir/Ekim,11,2008>.

<https://sorularlailamiyet.com/kaynak/zenginlikArifKöten>

<https://www.uludagsozluk.com/k/maneviyat/> 22.05.2006.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı Fatih ASLAN (TC No: 16318404164)
Doğum Tarihi 01.01.1982
Doğum Yeri AĞRI-MERKEZ
Uyruğu T.C
Medeni Hali EVLİ
Askerlik Durumu İlişği Yok
Yabancı Dil İNGİLİZCE (57,5)
İrtibat TEL 0543 779 61 91
Adres DOĞA KOLEJİ - AĞRI
E-mail konuktepe@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

- 2014 – 2019: Ağı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yüksek Lisans (Diyarbakirli Ahmed Mürşidi Efendi'nin Pendnamesi Üzerine Değerler Eğitimi Çalışması Tezi)
- 2015 - 2018 Anadolu Üniversitesi İlahiyat Ön Lisans Bölümü
- 2005 – 2009 Pamukkale Üniversitesi (Denizli) Türk Dili ve Edebiyat Bölümü (Kuddusi Divanı'nın Transkribi ile Bitirme Tezi)
- 1998 – 2002 Naci Gökçe Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı Bölümü)
- 1995 – 1998 Eleşkirt Yatılı İlköğretim Bölge Okulu (YİBO)

BRANŞI

1. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
2. Halk Eğitim Merkezlerinde Osmanlıca Kursu Eğitmeni

DENEYİMLER

1. Mesleğine 2009-2012'de Denizli Rehber Dershaneleri bünyesinde başladı. Türk Dili ve Edebiyatı derslerini okutmanın yanında Denizli ve Ağı Halk Eğitim Merkezlerinde Osmanlıca Kursu Eğitmeni olarak da çalıştı.
2. 2013'te Ağı Özel Ümit Aras Rehabilitasyon Merkezi bünyesinde müdür yardımcısı olarak görev yaptı.

3. 2014'te Milli Eğitim Müdürlüğüne bağılı olarak vekil ve ücretli öğretmenlik yaptı. (Ortaokullarda Türkçe Öğretmeni, Lise de ise Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı.)
4. 2015-2018 eğitim öğretim yılları arasında Ağrı'da bulunan Özel Modern Bilgi Anadolu Lisesi Kolejinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni olarak çalıştı.
5. Kurum, 2018-2019 Eğitim öğretim yılında isim değişikliğine giderek Doğa Koleji zincir okullarına katılmıştır. Aktif olarak bu kolejde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni ve Lise Zümre başkanı olarak çalışmaktadır.

